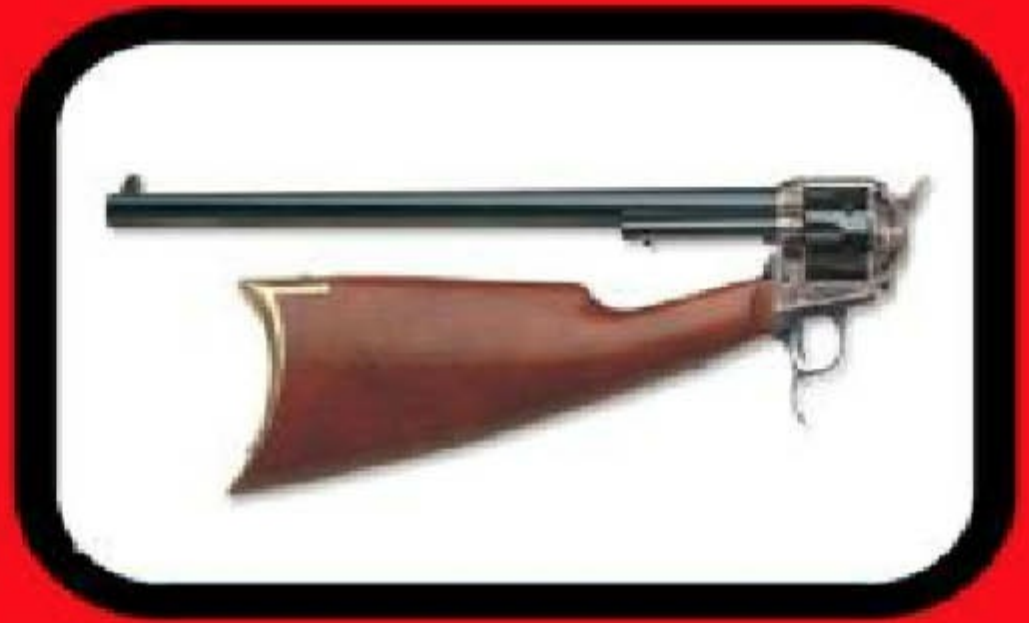

**demokrasi
öldü mü?**

demokrasi öldü mü?

**demokrasi
öldü mü?**

DEMOKRASİ ÖLDÜ MÜ?

Tarih / Siyaset
Derleyen: Halil Gökhan
160 sayfa

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık © 2013, MASA

www.kafekitap.com
iletisim@kafekitap.com

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık
İslambey Cd. 44/13 34050 Eyüp İstanbul
0212 615 22 99

ISBN: 978-605-5249-07-6

Baskı: Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
Taksim Cd. Yoğurtçu Faik Sk. No 3
Taksim Beyoğlu İstanbul

demokrasi öldü mü?

(...)

“Sen insanı iğrendiriyorsun, Sokrates!” dedi. “Sözümü ne kadar yanlış anlamak mümkünse, o kadar yanlış anlıyorsun.”

“Hiç de öyle değil, dostum,” dedim. “Fakat ne demek istediğini daha açık söyle!”

“Sokrates, sen kentlerde tiranlık, demokrasi, aristokrasi gibi değişik hükümet şekilleri olduğunu gerçekten bilmiyor musun?”

“Bilmez olur muyum?”

“Her kentte iktidar, hüküm süren unsurun elindedir; öyle değil mi?”

“Şüphesiz.”

“Her hükümet yasalarını kendi işine geldiği gibi yapar: Demokrasi demokratiğe uygun yasalar, tiranlık tiranlığa uygun yasalar koyar, diğerleri de tıpkı böyledir. Bu yasaları koyarak, kendi işlerine gelenin yönetilenler için de doğru olduğunu söylerler; kendi işlerine gelenden ayrılanı da, yasaya, hakka karşı geliyor diye cezalandırırlar. İşte dostum, benim dediğim şudur: Doğruluk her yerde birdir, yani oradaki hükümetin işine gelen şeydir; güç onun elindedir. Doğru dürüst akıl yürütmesini bilen bir adam, bundan şunu çıkarır: Doğru olan hep aynıdır, yani güçlünün işine gelen neyse, odur.”

“Ne demek istediğini şimdi anladım. Ama işin gerçekten böyle olup olmadığını öğrenmeye çalışacağım. Demek Thrasymakhos, sen de ‘doğruluk işe gelen şeydir’ cevabını verdin; halbuki bana böyle bir cevap vermeyi yasaklamıştın, ama doğrusu, sözüne bir de ‘güçlünün’ sözcüğünü kattın.”

“Anlaşılan önemsiz bir sözcük katmışım!” dedi. “Önemli mi, önemsiz mi bu henüz belli değil, fakat belli olan bir şey varsa, o da söylediğinin gerçeğe uygun olup olmadığını araştırmak gerektiğidir. Mademki sen doğrunun işe gelen bir şey olduğunu söylüyorsun, ben de bu fikirdeyim, ama sen bir şey daha katıyor, güçlünün işine gelen şeydir, diyorsun. Ben bunu bilmiyorum; onun için araştırmak gerekiyor.”

“Araştır,” dedi. “Hepsi olacak,” dedim. “Sen yalnız şuna cevap ver: Tabii, yönetenleri dinlemenin de doğru olduğu fikrindesin, değil mi?”

“Evet.”

“Peki, acaba kentlerin başında bulunanlar hiç yanılmazlar mı? Yoksa onların da yanıldığı olur mu?”

“Onlar da bazen yanılabilirler,” dedi. “Demek ki, yasa koymaya giriştiler mi, bazılarını doğru, bazılarını yanlış koyabilirler, değil mi?”

“Öyle sanırım?”

“Tabii, doğru yasa koymak kendi işlerine geleni, yanlış yasa koymak da kendi işlerine gelmeyen yasaları koymaktır diyeceksin, değil mi?”

“Öyle.”

“Ama nasıl bir yasa koyarlarsa koysunlar, yönetilenler ona uymalıdır, doğru olan budur.”

“Kuşku yok.”

“Demek ki, sözlerine bakılırsa, doğru olan şey yalnızca güçlünün işine geleni yapmak değil, karşıtını da, yani işine gelmeyeni de yapmaktır.”

“Ne? Ne diyorsun sen?”

“Senin söylediklerini sanırım, ama konuyu daha iyi araştıralım. Söyle, anlaşmamış mıydık? Yönetenlerin yönetilenlere, şunu bunu yapmayı buyururken, bazan kendi gerçek çıkarlarının ne olduğunda yanıldıkları, fakat yönetilenlerin baştakilerin emrini yerine getirmelerinin doğru olduğu üzerinde anlaşmamış mıydık.”

“Anlaşmıştık sanıyorum,” dedi. “Öyleyse şunu da bil ki, yönetenler kendilerine zararlı olan şeyler buyururlarsa, sen de bu buyrukların yerine getirilmesini doğru buluyorsan, demek ki yönetenlerin ve güçlülerin işine gelmeyi de yapmanın doğru olduğunu kabul etmiş oluyorsun. İşte o zaman bundan şöyle bir sonucun çıkması gerekmez mi? Senin söylediklerinin karşıtını yapmak doğru olmaz mı? Çünkü görüyorsun ki güçsüzlerin zararına olan bir şey emrediliyor.” Polemarkhos “Zeus hakkı için doğru! İş meydana Sokrates,” dedi. Kleitophon da “Tabii, sen ona tanıklık edersen,” diye söze atıldı. Polemarkhos “Tanığa neden ihtiyacı olsun?” dedi. “Yönetenlerin bazan kendilerine zararlı olan şeyler buyurdıklarını, yönetilenlerinse bu buyrukları yerine getirmelerinin doğru olduğunu Thrasymakhos kendisi kabul etmedi mi?” diye sordu. “Evet, Polemarkhos, doğrudur, ama Thrasymakhos yalnızca ‘yönetenlerin buyruklarının yerine getirilmesi doğrudur’ demişti.”

“İyi ama, Kleitophon; o, şunu da, yani güçlünün işine gelenin doğru olduğunu da söylemişti. Bu iki sözle, güçlülerin bazan kendileri için zararlı olan şeyleri güçsüzlere, yönetim altında olanlara buyurdıklarını da kabul etmişti. Bunları kabul ettiğine göre, güçlünün işine gelmeyen şey de güçlünün işine gelen şey kadar doğrudur.” Kleitophon “İyi ama, Thrasymakhos ‘güçlünün işine gelen şey’ demekle güçlünün işine gelir sandığı şey demek istiyordu; güçsüzler bunu yapmalıdır, doğruluk da budur, diye iddia etmişti,” dedi. Polemarkhos da “Peki ama daha önce böyle bir şey söylenmedi,” dedi. “Zararı yok, Polemarkhos! Thrasymakhos bunu böyle söylüyorsa, böyle kabul edelim,” dedim. “Söyle bakalım, Thrasymakhos! Senin demek istediğin bu mudur? Yani doğruluk, güçlünün işine gelsin gelmesin, işine geldiğini sandığı şey midir? Fikrin budur, diyebilir miyiz?”

“Yok, yok!” dedi. “Ben yanılana, tam yanıldığı anda güçlü der miyim?”

“Doğrusu, yönetenlerin yanılmaz kimseler olmadıklarını, bazan yanıldıklarını kabul ettiğin zaman, ben bunu demek istediğini sanmıştım.”

“Sen, Sokrates, insanın sözlerini çarpıtıyorsun. Bak, örneğin sen, hastaları hakkında yanılan bir hekime, yanıldığı için mi hekim dersin? Ya da hesabında yanılan bir muhasebeciye, yanıldığı zaman, böyle yanıldığı için mi muhasebeci dersin? Bence ‘hekim yanıldı, muhasebeci yanıldı, öğretmen yanıldı’ birer deyiş tarzıdır. Bence onların hiçbiri, eğer verdi ğimiz ada layıkta yanılmaz. Düşüncemi daha tam söylemem gerekirse -sen de zaten tam sözlerden hoşlanıyorsun- şöyle diyeceğim: Sanat sahiplerinin hiçbiri yanılmaz; yanılan, bilgisi yetmeyince yanılır, ama o zaman zaten sanat sahibi değildir. Sonunda hiçbir sanat sahibi, hiçbir bilgin, hiçbir yönetici -yönetici oldukça- yanılmaz, ama âlem ‘hekim yanıldı, yönetici yanıldı’ diyebilir. İşte şimdi verdiğim cevabı sen böyle anlamalısın; en tam şekliyle düşüncem şudur: Yönetici, yönetici oldukça yanılmaz, yanılmadığı için de kendine en faydalı olanı buyurur; yönetilene de bunu yapmak düşer. Görüyorsun ya, daha baştan söylediğim gibi, doğruluk, güçlünün işine geleni yapmaktır.”

“Öyle mi, Thrasymakhos? Sözlerini çevirdiğimi mi düşünüyorsun?” dedim. “Elbette,” dedi. “Demek ki sen, sorularımı, sana tartışmada bir oyun oynamak için kötü niyetle sordum sanıyorsun, öyle mi?”

“Eminim, öyledir”; dedi, “ama bir şey elde edemeyeceksin, çünkü ne oyununu benden gizleyebiliyorsun, ne de -gizleyemediğin için- beni sözünün gücüyle yenebiliyorsun.”

“Ey mutlu Thrasymakhos!” dedim. “Ben buna girişmem bile. Ama, böyle bir şey bir daha başımıza gelmesin diye şunu söyle: Hem yönetici, hem güçlü olan insanı ne anlamda anlıyorsun? Herkesin anladığı gibi mi, yoksa tam anlamıyla mı? Tam anlamıyla anlıyorsan, o, demin dediğin gibi, öyle bir adamdır ki, güçlü olduğu için, güçsüzün onun işine geleni yapması doğrudur.” “Tam anlamında, tam anlamıyla bir yönetici demek istiyorum,” dedi. “Bunun üzerinde oyna, sözlerimi çevir. Senden aman dilemiyorum, ama bir şey yapamayacaksın?” “Sen beni o kadar deli mi sanıyorsun? Ben hiç aslanı kırkmaya, Thrasymakhos’a oyun oynamaya kalkışır mıyım?”

“Demin kalkıştıydın ya! Ama bunu yine başaramadın!”

“Yeter”, dedim, “bu konuyu kapatalım. Şimdi sen söyle bana: O senin daha önce sözünü ettiğin ‘tam anlamıyla hekim nedir? Para toplayan biri mi, yoksa hastalara bakan biri mi? Ama gerçekten hekim olan hekimi anlat!”

“Hekim hastalara bakan biridir.”

“Ya kaptan nedir? Gerçek anlamda bir kaptan, gemicilerin başı mıdır, yoksa bir gemici midir?”

“Gemicilerin başıdır.”

“Demek gemide seyahat ettiği hesaba katılmamalı, ona ‘bir gemici’ dememeli, çünkü ona, denizde seyrettiğinden değil, sanatından ve gemicilerin başında olduğundan ötürü kaptan denir.”

“Doğru.”

“Bunların her birinin işine yarayan bir şey yok mudur dersin?”

“Var tabii.”

“Hatta sanat da herkesin işine yarayanı arayıp onu sağlamak için doğmuş değil midir?”

“Evet, bunun için doğmuştur.”

“Peki, her sanatın, mükemmel olmanın dışında, işine yarayan başka bir şey var mıdır?”

“Bu soruyla ne demek istiyorsun?”

“Şunu: Örneğin bana, ‘bedene beden olmak yeter mi, yoksa başka şeye ihtiyacı var mı?’ diye sorsan, şöyle bir cevap veririm: ‘Herhalde başka şeye ihtiyacı var ki hekimlik sanatı bulunmuş, çünkü beden aciz bir şeydir ve ona yalnızca beden olmak yetmez. İşte bu sanat onun işine gelenleri, yani ona yarayan şeyleri sağlamak için meydana getirilmiştir.’ Böyle söylemekle sence doğru mu söylüyorum, yoksa yanlış mı?”

“Doğru,” dedi.”Peki sonra, hekimliğin kendisi de aciz midir? Yahut başka herhangi bir sanatın ayrıca bir güce ihtiyacı olabilir mi? Örneğin göze görme, kulağa işitme gücü gereklidir; bu yüzden de gözün ve kulağın, kendilerine yararlı olanı araştırarak ve sağlayacak bir sanata ihtiyaçları vardır. Peki sanatlarda da öyle midir? Sanatın kendisinde bir eksiklik var mı? Her sanatın kendi işine geleni araştırarak başka bir sanata, bu araştırmanın da bir ötekine ihtiyacı var mıdır? Bunun sonu gelmez mi? Yoksa kendine yararlı olanı kendi mi sağlar? Yetersizliğini gidermek için kendine de, başka bir sanata da ihtiyacı yoktur, çünkü sanatta hiçbir yetersizlik, hiçbir kusur yoktur, değil mi? Sanatın da, kendi alanındaki şeyden başka bir şeyin yararına olanı araştırması gerekmez mi? Bir sanat, sağlam oldukça, yani bütün olarak özünü korudukça, kusursuz ve saf değil midir? Sorunu demin konuştuğumuz ‘tam anlama’ göre araştır da söyle: Böyle midir, yoksa değil midir?” “Böyledir sanıyorum.”

“O halde hekimlik hekimliğin yararına olanı değil, bedeninin yararına olanı gözetir,” dedim.”Evet” dedi. “Binicilik biniciliğin yararına olanı değil, atların yararına olanı gözetir. Bir sanat da, kendi hiçbir ihtiyacı olmadığından, kendinin değil, sanatı olduğu şeyin yararına olanı gözetir.”

“Öyle olacak” dedi. “Fakat, Thrasymakhos, sanatlar, sanatı oldukları alanda egemen ve üstündürler...” dedim. Bunun üzerine istemeye istemeye “evet” dedi. “... O halde hiçbir bilgi üstün

olanın işine geleni değil, kendi yönetimi altında bulunanın, yani güçsüzün yararına olanı gözetir ve emreder” dedim. Sonunda dediğime geldi, ama önce karşı gelmek istemişti. Razı olunca, “O halde hiçbir hekim, hekim oldukça, hekimin yararını gözetmez, hastanın yararını gözetir, emreder; değil mi? Nitekim gerçek anlamda hekim olanın, bir tüccar olmayıp bedenlere bakan bir insan olduğunda anlaşmıştık; yoksa anlaşmamış mıydık?” dedim. “Anlaşmıştık.”

“Gerçek kaptan tayfa değil, tayfaların başıdır demiştik, değil mi?”

“Evet.”

“O halde böyle bir kaptan, yani yöneten biri, kaptanın yararını değil, tayfanın, yani yönetilenin yararını gözetecek, emredecektir.” Bu fikre güçlükle yanaştı. “Demek ki, Thrasymakhos, hiçbir kimse, yönetici oldukça hiçbir yönetimde kendi yararını gözetmez. Uğrunda çalıştığı, yönetilen kişilerin yararını gözetir ve emreder. Ve bu adam ne söylerse, ne yaparsa, bu hedefle -yani yönetilenin yararına uygun olanı gözeterek- söyler ve yapar.” Tartışmamız bu noktaya gelince ve herkes doğrunun ne olduğunda da tam ters bir sonuca varıldığını görünce, Thrasymakhos cevap vermek yerine, “Sokrates söyle bana, senin bir sütninen var mı?” diye sordu. “Bu da ne!” dedim. “Bunları soracağına, cevap vermen daha iyi olmaz mıydı?”

“Olmazdı, çünkü sütninen senin sümüğünü göremiyor, çok ihtiyacın olduğu halde, burnunu silmiyor. Beğendin mi, işte koyunlarla çobanı ayırt edemiyorsun.”

“Ne demek istiyorsun?” dedim. “Şunu demek istiyorum: Sana göre, çobanlarla sığırtmaçlar koyunlarla öküzlerini efendilerinin ve kendilerinin yararı için değil, sadece koyunlarla öküzlerin yararı için besler, onların yararını göz önünde tutarak bakarlar. Tıpkı bunun gibi, sen öyle sanıyorsun ki, kentlerde gerçekten egemen olan yöneticilerin yönetilenler hakkında gece gündüz düşündükleri, sürünün başındaki çobanın düşündüğü gibi, nelerinden yararlanacakları değildir. Sence onlar başka türlü düşünürler. Sen doğru ile doğruluğu, eğri ile eğriliği tanımaktan o kadar uzaksın ki, şunu bilmiyorsun: Doğrulukla doğru gerçekten bir başkası için yararlı olan, yani güçlünün, egemen olanın işine gelen şeydir; itaat edenin, hizmet görenin zararınadır. Eğrilikse tam tersinedir; gerçekten saf ve doğru olanlara hükmeder. Güçlü üstün olduğu için, yönetilenler de güçlünün yararına olanı yaparlar; hizmetleriyle kendi mutluluklarını değil, ancak onun mutluluğunu sağlarlar. Ey Sokrates, saf adam, şuna dikkat etmelisin ki, doğru adam her işte, doğru olmayanın karşısında zararlı çıkar. İnsanların, aralarında yaptıkları anlaşmaları ele alalım: Ortaklar böyle iki insan oldukça, ortaklık dağıldığı zaman, doğrunun doğru olmayandan daha çok kazandığını hiç göremezsin; zarar ettiğini görürsün. Devletle olan işlerinde, vergi vermek gerekirse, ikisinin malı eşit olduğu halde, doğru adam çok, öteki az verir, ama almaya gelince, biri hiç kazanmaz, öteki çok kazanır. Çünkü yönetime gelince, doğru, başka bir zarar görmese de, en azından ihmali yüzünden evi, ailesi kötü bir duruma düşer; doğruluğu, onun devlet malından faydalanmasına engel olur; üstelik doğruluğa aykırı bir iş yapmak istemediği zaman, hısımlarının, akrabalarının nefretini kazanır. Doğru olmayan insan için durum tam tersinedir. Biraz önce de söylediğim gibi, ben eğri insan demekle pek büyük kazançlar elde edebilen kimseyi anlıyorum. İşte sen, doğru olmaktansa doğru olmamanın insanın kendisi için ne kadar kazançlı olduğunu anlamak istiyorsan, böyle bir adamı göz önünde tutmalısın. Bunu öğrenmek için de en kolay yol eğriliğin sonuna kadar gitmektir; o eğrilik ki, yaparı son derecede mutlu, haksızlık görüp eğrilik etmek istemeyeni son derecede sefil eder. Eğriliğin son aşaması tiranlıktır. O, başkalarının mallarını azar azar değil, düzenbazlık ve şiddet yollarına birden zapteder; bu malların tanrılara veya insanlara, devlete veya bireye ait olup olmadıklarına bakmaz. Oysa herhangi bir kişi bu türden eğrilikler yaparken yakalanacak olursa, cezasını görür, pek çok da ayıplanır, çünkü çeşitli yolsuzluklarda

bulunanlar, tapınak soyan, insan tüccarlığı yapan, duvar delen, soygunculuk, hırsızlık edenler,  şledikleri suçlara göre ad alırlar. Ama yurttaşlarının mallarına el sürmekle kalmayıp onları köleliğe de s r kleyenlere bu çirkin adlar verilmez. Yalnızca kendi vatandaşları değil, eğrilik yaptığını bilenlerin hepsi ona mutlu derler, çünkü eğriliği ayıplayanlar eğrilik etmekten değil, ona uğramaktan korktukları için eğriliği ayıplarlar. Böylece, Sokrates, oldukça ileri giden bir eğrilik h r adama doğruluktan daha çok yakışır; böylece daha g cl , daha efendi olur; ve başlangıçta söylediğim gibi, doğruluk g cl n n işine gelendir, eğrilikse kendine yararlı olan, kendi işine gelendir.”Thrasymakhos bunları söyleyerek, bir yığın sözü bir natır gibi kulaklarımıza bol bol döktükten sonra, çekilip gitmek niyetindeydi, ama orada bulunanlar onu bırakmadılar, kalmaya ve söylediklerinin incelenmesini kabule zorladılar. Ben de çok rica ettim ve “Ulu Thrasymakhos,” dedim, ortaya böyle bir sorun attıktan sonra, bu sorunun senin iddia ettiğin gibi mi, yoksa başka türlü m  olduğunu yeterince öğretmeden veya öğrenmeden mi gitmek istiyorsun? Yaşadıkça izlememiz gereken, izlediğimizde bize iyi bir yaşam sağlayacak olanın ne olduğunu anlatmaya girişmekle basit bir iş mi ele aldın sanıyorsun?”

Türkçesi: Azra Erhat

Demokrasi Kavgaları

ANDRÉ BELLON

Demokrasi anlayışı, gerçek karşıtlıkların yokluğunda kendi derin anlamını kaybetti mi? Ters düşünme biçiminden uzak bir biçimde demokrasi için mücadele toplumsal mücadelenin temelini oluşturmalı mı? Aristoteles demokrasi tanımı hâlâ geçerli mi?

Kendi varlığının alacakaranlığı içinde prens Salina “ölüm, bu mutlak bir dinginliktir” diye kendi kendine mırıldanıyordu. Tarihteki çözüm noktalarını küçümseyen zamanın iniş çıkışları dışında bu barış arayışı edebiyat için de sıradışı değildi. Burada, toplumsal yaşamın bilgisizliğiyle, diğerlerinden uzaklıkta kişisel bir tamamlanma, insanlıkla karşı karşıya kötümser bir edebiyat içinde sık sık yeniden kendini bulan prens Salina ya da kaptan Nemo söz konusuydu. Tek mutlak dinginlik, tam olarak, iyi bir biçimde gerçekleştiren ölümdür. Ve bunlar, yaşama karşı durdukları toplum örgütlenmeleri içindeki çatışmaların yok oluşuna ilham veren şeyleri bilmiyorlardı. Demokrasinin içinde sakladıkları kader, çarpıcı bir üne sahipti.

Günümüzde, bunlar özel bir protestoya neden olmaksızın, bir uzlaşma araştırması gibi burada sık sık sunulmaktadır. Siyasal sistemin modern olduğunu söyleyen dalkavukları “teskin eden demokrasi” adı altında her şeyi aynı şekilde kuramsallaştırıyorlar. Siyasal yaşamın temel aktörleri ve arabulucu kurumlarla onu orada yaşatmayarak bu düşünceyi güçlendiriyorlar. Parlamentonun kendine özgü anlatım kapasitesinin, Avrupa Anayasası’na karşı Fransızların oylarını hiçe sayan Lizbon Anlaşması ile karşı karşıya gelmeyecek, az önce, Sosyalist Partinin özellikle Parlamentonun bilmediği demokrasinin ihlal edildiğini haykırdığı için, Halk Hareketi Birliği çoğunluğu yoluyla ortaya konulması gerekiyordu.

Siyasetin bu düşsel algısı, siyasetin toplumsal hareketleri yasakladığı aynı zamanda gerçek ayrılıkları da birleştirmektedir. Egemen düzenin savunucuları aracılığıyla gösteriden gösteriye tekrar edilen nakarat biliniyordu: “Egemen olan yol bu değil.” Eğer toplumsal yapıyı kapsayan temel itirazlar, ne kurumsal bir çerçevede ne de sokakta dile getirilemiyorsa, demokratik yaşam için gerekli olan ifade alanları neresidir?

Demokrasi, bir uzlaşmayı ifade etmek için kullanılacak bir yöntem değildir. Ama uyuşmazlıları çözmek için bir yöntemdir. 570 yılında Yunan Clisthenes Atina’da genel bir seçim düzenlediğinde, tüm kenti kapsayan çatışmaları yadsımanın ötesinde, barışçı bir biçimde sadece bu çatışmaları çözüme, tüm vatandaşlar tarafından kabul edilebilir özgürce bir oyun kuralı bulma amacındaydı. Ayrıca demokrasi ve mücadeleler arasındaki ilişki bir tartışma unsuru olmaktan asla kurtulamıyordu.

19. yüzyılda, cumhuriyetçiler doğrudan genel seçimleri savunuyorlardı. Onlara göre devlet kutsallığa sahip bir şey değildir. Sadece vatandaşların çoğunluğunun kendi yasallıklarını elinde tutmalarını sağlayan insani bir anlatım biçimidir. Léon Gambetta’nın 15 Ağustos 1877’de ünlü bir istinadı aracılığıyla Patrice Mac Mahon’a açıkladığı şey şudur: “Halk kararını açıkladığında, buna razı olmak ya da istifa etmek gerekir.” 9 Ekim 1877’de siyasal çatışmalar ve bu anlayış arasındaki ilişkiyi açıklarken şunu da ekliyor: “Eğer işlevselliği kolayca terk edilebiliyorsa, kararını açıkladığında kararlarının geçerliliğine ve bağımsızlığına saygı gösteriliyorsa, genel seçimlerde nasıl görülemiyorsunuz - orada tüm krizleri çözenizi, tüm çatışmaları barışçı bir şekilde sona erdirmenizi sağlayacak bir araca sahip olduğunuz halde nasıl görünemediğinizden bahsediyorum?”

Aynı dönemde, doğrudan genel seçimlerin rolü işçi hareketlerinin arasındaki karşılaşma amacındadır. Bazıları sadece burjuva sınıfı içindeki iç çatışmaları parçalama biçiminde görünüyordu. Örneğin, Proudhon'un partizanları toplumsal mücadeledeki tüm egemenliği yadsıyarak ve ekonomik koşullarla ortaya çıkan sınıf mücadelesini özetleyerek Marx'a karşı duruyorlardı. Jean Jaurès, işçi hareketinin tarihi, aynı biçimde kapitalist toplumlardaki kendi egemenliğinin, aynı zamanda kendi kendilerine özgü kamusal alanın işçiler tarafından inşa edilmiş bir tarih olduğu cevabını veriyor. Zaten mücadelenin ve özgürlüğün bir aracı olarak demokrasinin gerekliliği üzerinde duruyor: Bugün hâlâ "işçi sınıfının kişisel olmayan diktatörlüğünden bahseden" ya da çok çabuk bir biçimde gücün ele alınmasını ve demokrasideki şiddet olgusunu önceden gören sosyalistlerin demokrasisi, işçi sınıfının orada hâlâ güçsüz olduğu ve zaferin yapay araçlarına indirildiği bir anda geriliyordu.

Elbette alandaki demokrasiyi destekleyen herkes, orada demokrasinin etkisini geliştirme imkanını buluyordu. Fakat zaten Fransa'da kurulan ve Dreyfus savunmasında kendi gücünü doğrulayan Cumhuriyet uzlaşması, demokratik anlayışın yerleşmesini sağlıyordu.

Böylece demokrasi 20. yüzyılın başında evrensel bir anlayış olarak kendini ortaya koyuyordu. 20 yılı aşkın bir süredir düşünceler derinlemesine değişmiştir. Aşırı sağ eğilimler, Sovyet sisteminin işçi hareketi üzerine güçlü bir etkisini doğruladığı aynı dönem içinde yasal aktörleri ortaya çıkarıyordu. Demokrasi aynı anlayış içinde yadsınmış oluyordu. Ne oluyordu? Öyle görünüyor ki, 1914-1918 savaşı derin bir kırılmaya neden olmuştur. Savaşın nedenselliği noktasına gelince zorunlu siyasi karşılaşmalara olanak tanımaktan öte, demokrasi oyunu, önceliği olmayan bir katliamı haklılaştırmaya hizmet ederek dramatik bir uzlaşmayı gizlemeye yardım etmiştir.

Geri dönüp bakıldığında bir katliamla sonuçlanan bu savaş demokrasinin içselleşmediği Sovyet sisteminin yerleşmesine imkân tanımıştı. Devrimcilerin bazıları, fazlasıyla tutarlı bir biçimde, demokrasinin sınıf mücadelesi ile birlikte nasıl anlamlı hale geleceğini açıklamaya giriştiler. Bu durum Rosa Luxemburg'a göre "demokrasi fazlasıyla geniş ve fazlasıyla sınırsızlığı" ifade etmekteydi. Ayrıca "bunun itirazsız mutlak bir olgu olduğunu, basın sınırsız bir özgürlüğü olmaksızın, örgütlerin ve birliklerin mutlak bir özgürlüğü olmaksızın çok geniş olan popüler kitlelerin hâkimiyetinin anlaşılabilir" olduğu tekrar etmekteydi.

Nitekim, 2. Dünya Savaşı'nın sonu, demokrasinin bir zaferi olarak karşılandı. Fakat vatandaş, kendi kökenini tekrar etmeksizin, parçalarına ayrılmış bir birey, otoriter eğilimler için bir av, kitlenin içinde bir birey olarak ortaya çıkıyordu. Böylece 1940-1950'li yıllarda McCartizm, 1954'de Guatemala'daki Amerikan ve 1956'da Macaristan'daki Sovyet müdahalelerinin yankılandığı aynı dönemde Stalinci süreçlerle birlikte anlamlı hale geliyordu.

Birbirlerine çok yakın olan bu olaylar, özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılması, bir anda bu sürecin sonunu getirmedi. Tam tersine mümkün olan tek bir sistem gibi galip gelen kapitalizmin meşruluğunu kazanmasına neden oldu.

Demokrasi anlayışı, gerçek karşıtlıkların yokluğunda kendi derin anlamını kaybetti. Açıkça söylemek gerekirse, böylece toplumsal mücadeleler ve demokrasi, mütezat olabildiği düşünme biçiminden uzak bir biçimde demokrasi için mücadele toplumsal mücadelenin temelini oluşturmaktadır. Bu noktada Aristoteles demokrasiyi şöyle tanımlıyor: "Demokratik bir rejimin temel anlayışı özgürlüktür. Özgürlüğün belirtilerinde biri ise yöneten ve yönetilenin etrafında olmaktır."

Gerçek şu ki, güncel olan kriz, ikinci bir mücadele olarak, vatandaşların çoğunu demokrasinin yeniden gözden geçirilmesi noktasında kışkırtıyordu: Demokrasinin etrafında olan kurumlar ve partiler aracılığıyla ortaya çıkışı, az da olsa savunmada kışkırttığı bir gerçektir. Saldırıları

karşısındaki ilk mücadele, anlamını ona birden bire tekrar vermektedir.

Genel seçimler, halk gücünün zorunlu bir aracıdır. Fakat anlayışın kabul edilmesinden bu yana sayılarla ortaya konulan eserin ve anlamın etrafını çevrelemek için kullanılan araçlardır. Bu, Fransa'da 1789'da devrimin ilk aşamaları sırasında kurulmamıştır. Meclis, zenginlerin elinde bulundurdukları siyasal düşüncelerin tekeli koruyarak kısmi bir seçim için karara varmıştı. Bu, 30 Ağustos 1792'de monarşiyi yıkmak isteyen halkın genel seçimlerin yenilenmesini kışkırtan popüler bir başkaldırıdır.

Demokrasi, devrimden sonra kendi anlayışını koruyarak 19. yüzyılın sonuna kadar uygulamadaki kendi yolunu değiştirdi. Bu Napolyon yönetiminde kamuoyu yoklamalarının kullanılmasıyla ortaya çıkan kendi zorunlu değişimidir. Bu, II. Cumhuriyet yönetimindeki işçileri bunun dışında tutan oturma koşulları aracılığıyla seçmen niteliğinin sınırlandırılmasıdır. Bu durum ise seçmenler arasında kadınların olmaması anlamına gelmektedir. Şüphesiz söylendiği gibi, bugün bu durumun yerleşmesi iyice, kesin bir biçimde, doğ-rulanmıştır. Gerçekten bunun kapsayıcılığı fazlasıyla hileli bir durumdur. Nitekim, genel oy hakkı, herkes tarafından kabul edildiyse, bu onun bu davada yer alma amacını yansıtmaktadır. Bu, anlaşmazlıklardaki temel ayrımları dışarda bırakan ve (kişisel bir unvanla) oyların sadece yüzde 20 ile yüzde 35'ini alan bir kişiye neredeyse sınırsız keyfi bir güç veren özel bir seçimin, başbakanlık seçiminin önemini yansıtmaktadır. Tüm bunlar, parlamento üzerinde ağırlığı olan baskılardır. Bu, Avrupa'dan gelen direktiflerin belirginleşmesi ve ekonomik baskılar bahanesiyle demokratik bir tartışması bırakan zayıf bir kazanımdır.

Böylesi bir durumun, onun toplumsal krizlere dayanmasını sağladığını ve gücünü sağlamlaştırdığını ifade ederken bu devrimin yandaşları bunun sık sık sokaktaki karşı karşıya gelişlerin artmasına neden olan siyasal anlatımın olmadığını biliyorlardı. Bu döngüler 19. yüzyılı geri getiriyordu. Kısmi bir seçim neredeyse, gerçek ekonomik ve toplumsal karşıtlıkları dışarıda tutarak, liberalizme göre demokrasi adına mücadelelere karşı çıkan bir gücü zaten meşrulaştırıyordu. Bu, Chapelier yasasının, daha fazla tercih edilenlerin oy hakkını tamamen sınırlandırarak "koalisyon"u yasakladığı, birinci ulusal Meclis'te, önerdiği şeydir. Bu ise, toplumsal ve siyasal ilerlemelerin olduğu bir yüzyılda yürürlükten kaldırıldı.

Demokrasi içinde tanımlanan egemenlik, cumhuriyet, vatandaşlık (tersine bu kelime gerçekte herhangi bir saldırıya maruz kalmamıştı) gibi halk sözcüklerini, hem onlara kendi anlamlarını kaybettiren hem de küçük düşürücü anlamlar yükleyen yoğun bir saldırıya maruz kalmış olduğu sırada, bu daha şimdiden olağanüstü bir felsefi gerilemenin göstergesi değil midir?

Egemenlik nedir? Fransız Anayasası'na göre, hem doğrudan hem de halkın temsilcileri aracılığıyla sınanan halkın gücüdür: İnsan Hakları Evrensel Bilgirgesi'ne göre kamu güçleri otoritesinin temellenmesidir. Şey, onun kendi anlayışı içinde gayet basit görünmektedir. Ve özellikle Brüksel Komisyonu'nun başkanı olan Romano Prodi'nin Temmuz 2001'de açıkladığı şey düşünülmelidir: "Avrupa sadece Avrupa'lı otoriteler aracılığıyla yönetilemez, fakat nasıl ki sivil toplum ulusal, bölgesel ve yerel otoritelere dayanıyorsa ancak bununla mümkün olabilir." O halde popüler (halk) egemenlik nerede sınanıyor? Lobilerin etkisini uygun bir biçimde gizleyen yeniden tanımlanmış sivil toplumun ne kadar meşrudur? Biçimlerin bu karışıklığı içinde, toplumu dönüştüren gerçek ilerlemeler kendilerini nasıl açığa çıkarabilirler?

Toplumsal mücadeleler, halkın diğerleri arasında sadece bir lobi olmadığı bu karmaşık alan içinde sınırlı bir meşruluğu elde edemeyebilirler. O halde, büyük bir güç gösterisiyle savrulan Avrupa Anayasasına karşı 29 Mayıs 2008'deki referandumun Fransa'daki sonuçları görüldüğünde fazla

şşırmamak gerekir. Ayrıca Avrupa Parlame ntosu'nun da oy verdiğini hesaba katmamak gerekir. Bu bağlamda, mücadele sıradan bir siyasal çeviriyi bulma imkânına sahip değildir. Avrupa Anayasası'nın uygun bir biçimde şşikâyet hakkına ismini veren dilekçe hakkının yeniden tanımlanmasını öne-rirken kötümser bir biçimde dile getirdiği şey de zaten budur.

Türkçesi: Özlem Avcı

Neredeyiz?

JOHN BERGER

Kitleleri hükmü altına alan bir zorbalık çağının en karanlık günlerini yaşıyoruz. Dünyanın her yerinde acı var. Yegâne erdemın kâr tutkusu oldu ğu bu düzenin en etkili aracı ise medya. Bir an önce bizden çalınan sözcüklerimizi geri almalıyız. Yoksa bize tek bir sözcük kalacak: Utanç.

Günümüz dünyasının üstüne çöreklenen acı hakkında en azından birkaç kelime söylemek istiyorum. Bazı bakımlardan eşi görülmedik bir acı bu.

2002 Kasım ayının başlarındaki bu gün, şu an gündüzü yaşamamıza karşın, ben yazımı gece karanlığında ka-leme alıyorum. Neredeyse bir haftadır Paris’te gök masmaviydi. Güneş her gün biraz daha erken battı ve yine her gün göz kamaştırıcı güzelliğini bize bağışladı. Pek çok kimse Amerika Birleşik Devletleri’nin askeri güçlerinin, Irak’a karşı önleyici bir savaşa atılacağından korkuyor. Amaç, bu ülkenin büyük petrol şirketlerine daha garantili ek kaynaklar sağlamak. Birçok kişi de bu saldırının yapılmamasını umuyor. Dile getirilen kararlar ve gizli hesaplar arasında her şey karanlıkta bırakılmış; yalanlar füzeleri ateşe hazırlıyor. Utanç gecesinin orta yerinden yazıyorum.

Utançtan, kendi suçluluğumu göremeyecek haldeyim. Kavradığım kadarıyla utanç, uzun vadede umut besle-yemez hale gelip, bizi karşımızdaki ufka bakmaktan alıkoyan, insan cinsine özgü bir duygu. Gözlerimizi ayaklarımıza dikmiş öylece duruyor, bir sonraki küçük adımdan ötesini düşünemiyoruz.

Farklı yerlerde ve birbirinden çok farklı konumlardaki insanlar kendilerine “Neredeyiz?” diye soruyorlar. Soru coğrafyaya değil, tarihe yönelik. Bu yaşadığımız nedir? Nereye sürükleniyoruz? Yitirdiğimiz nedir? Gerçekleşebilir bir gelecek vizyonu olmadan yaşam nasıl sürdürülür? Tek bir insan ömrünü aşan tüm perspektifleri neden yitirdik?

Bankada kabarık hesapları bulunan uzmanlar, yanıt veriyorlar: küreselleşme, postmodernizm, iletişim devrimi, ekonomik liberalizm. Bu totolojik terimlerle, sorunun içinden ustalıkla sıyrılıyorlar. “Neredeyiz?” kaygısına karşılık, uzmanlar mırıldanıyorlar: “Hiçbir yerde.”

Gelmiş geçmiş en zorba kaosun ortasında yaşadığımızın ayırdına varmak ve bunu daha yüksek sesle dile getirmek daha iyi olmaz mıydı? Bu zorbalığın doğasını anlamak kolay değil. Gücü, iki yüz dev çokuluslu şir-ketten Pentagon’a uzanan yapısı, birbirine bağımlı ve dağınık öğelerden oluşuyor. Bu yapı diktatörlüğe ben-ziyor, ancak diktatör yok; her yere yayılabilme yetisine sahip ama merkezden yoksun bir güç. Bu iktidar, sadece vergi hukuku değil, kendisi haricinde kalan tüm güçler bağlamında “offshore” bir zorbalık. İdeolojik strateisinin yanında Bin Ladin’inkinin peri masalı gibi kalır. Var olan her şeyi göçertip, kendi sanal versiyonunda, yani milli marşı ‘tükenmez kâr kaynağı’ olan krallıkta eritme stratejisi bu. Aptalca geliyor ama tüm zorba dü-zenler de aptalcadır zaten. Bu da, aslında kendi eylem sahası olan gezegene her aşamada zarar vermekte.

İdeolojiyi bir kenara bırakırsak, gücü iki tehdit üzerine kurulu. Birinci tehdit, dünyanın en büyük silahlı gücüne sahip devletin, havadan yapabileceği müdahale. Buna “B 52 tehdidi” diyelim. İkincisi ise acımasızca borçlanma, hileli iflas ve bunun sonucunda, dünyanın güncel üretim raporlarına bakılırsa, kıtlık. Bu da “Sıfır tehdidi”.

Gerçekçi ve görece basit önlemler alındığı takdirde bu acının büyük oranda giderileceğini, hiç yaşanmamasının olası olduğunu anlayınca utanmaya başlıyoruz. Aslında bu saptamayı hepimiz şu ya

da bu şekilde yapıyoruz, ancak güçsüz olduğumuz için bunu kaygılarımıza dahil edemiyoruz. Bugün, yapılan toplantıların tutanakları ile bu dayanılmaz acı anları arasında doğrudan bir bağlantı var.

Günde iki dolar tutan bir tedaviyi yaptıramadığı için ölüme mahkûm edilmeyi hak eden tek bir insan var mıdır? Bu, geçtiğimiz Temmuzda Uluslararası Sağlık Örgütü (WHO) başkanının ortaya attığı sorulardan biri. Afrika’da ve dünyanın geri kalanında önümüzdeki 18 yıl içinde 68 milyon insanı öldürecek olan AIDS salgı-nını anlatıyordu. Günümüz dünyasında yaşayanların acılarından bahsediyorum.

Süregelen olayların analiz ve teşhisleri açıklandı ve incelendi. Bu inceleme ve saptamalar, iktisat, siyaset, medioloji, halk sağlığı, mili savunma, eğitim vb. çeşitli alanlar bağlamında normal olarak nitelendirilebilir. Somut gerçekte, bu alanların her biri bir diğerine bağlanıp, yaşam deneyiminin gerçek sahasını oluşturur. Gerçek yaşamda insanların çektiği acılar sınıflandırılabilir, ama bu acılara aynı anda herkes maruz kalmaktadır.

Bunlara bir örnek vermek gerekirse; geçen hafta Cherbourg’a kaçan ve Fransa onlara sığınma hakkı vermediği için Türkiye’ye geri gönderilme riski içinde bulunan Kürtleri ele alabiliriz. Fakirler, siyasal yönden istenmiyorlar, toprakları yok, güçleri tükenmiş, gayri meşru konumdalar ve kimse onlara alıcı olmuyor. Bu farklı şartların tümüne birden maruz kalıyorlar.

Olup biteni kavramak için bilimlararası bir bakış açısı edinmek yerinde olur, böylece resmen ayrılmış “alanlar” bir araya getirilebilir. Böyle bir bakış açısı, kelimenin temel anlamıyla ‘siyasal’ olmak durumundadır.

Küresel ölçekte bir siyasal düşüncenin oluşabilmesi, bu gereksiz acının birleşmiş bir süreç tarafından yaratıldı-ğının görülmesine bağlıdır. Bu başlangıç noktasıdır.

Gecenin içinden yazıyorum, ancak tek gördüğüm zor-balık değil. Öyle olsaydı kendimde yazmaya devam etme gücünü bulamazdım. Bağdat’ta ve Chicago’da uyuyan, uyanan, su içmeye kalkan, planlarından ya da korkularından bahseden, dua eden, ailenin geri kalanı uyurken bir şeyler pişiren inanlar görüyorum. (Tabii asla yenilmez Kürtleri de görüyorum, Amerika Birleşik Devletleri’nin onayıyla Saddam Hüseyin’in 4000 tanesini gazla öldürdüğü Kürtleri.) Mali’de bir anneyi, adı “Cuma günü doğmuş” anlamına gelen Aya’yı görüyorum, uyusun diye bebeğini sallıyor; Kâbil’deki yıkıntıları ve evine girmekte olan bir adamı görüyorum ve biliyorum ki acıya rağmen hayatta kalanlar hâlâ mahir, güçlerini toplamaya ve yerine koymaya yönelik beceri-lerini yitirmemişler. Bu maharetin sonsuz kurnazlığında Kutsal Ruh’u andıran bir şeyler var. Gecenin ortasında buna ikna oldum, nedenini bilmeden...

Aşağıdaki yöntem, aslında gayet boş olan bu zorbalık söylemini çıkartıp atmaya yarar.

Onun sonu gelmeyen söylemlerinde, bildirilerinde, basın konferansları ve tehditlerinde tekrar tekrar karşımıza gelen terimler şunlardır: Demokrasi, Adalet, İnsan Hakları, Terörizm. Günümüz ortamında bu terimlerin her biri, düne kadar ifade ettikleri kavramların zıddına denk düşmektedirler. İnsanlığı soyup bu terimleri teker teker kaçıran bir haydut, onları parolası haline getirmiştir.

Pek pratiğe dökülme de, demokrasi, aslında karar alma biçimini içeren bir önermedir. Seçim kampanya-rıyla pek de ilgisi yoktur. Siyasal kararların, ancak yö-netilenlerin fikrinin alınmasından sonra verilmesini hedefler. Bu sürecin gerçekleşmesi için, yönetilenlerin sorunlar hakkında eksiksiz olarak bilgilendirilmeleri ve karar verenlerin de yönetilenleri dinleme yetenek ve isteğine sahip olmaları ve duyduklarını ciddiye almaları şarttır. ‘Demokrasi’ ile iki olasılık arasında seçim yapma, sondajları yayınlama ve halkı istatistik verilere dökme ‘özgürlüğü’nü birbirine karıştırmamak gerekir; bunlar görüntüden başka birşey değildir.

Günümüzde gezegenin tümünün maruz kaldığı bu git gide şiddetlenen acıyı yaratan temel ayrımlar çok önce-den ortaya çıkmışlardı ve en ufak bir şeffaf katılım ya da danışma yer bırakmayan bu ayrım tek taraflı olarak sürmektedir.

Bir asırdan biraz daha uzun bir süre önce Dvorak Yeni Dünya Senfonisi'ni bestelemiştir. Eseri bestelediğinde New York'ta Müzik Konservatuvarı'nı yönetiyordu. Bugünkü amerikan vatandaşlarını oluşturan birçok göçmen nesline ilham vermiş olan inançları -Dvorak oğlunun kasap olmasını hayal eden köylü bir babanın oğludur-, bu kadar içten ve bu kadar keskin ifade eden bir sanat eserine daha rastlamadım.

Bugün, bir zamanlar onca umudu yeşertmiş olan aynı ülkenin gücü, acımasız B 52 komplocularından oluşan bir grup arkadaşın eline geçmiş. Bu grup fanatiktir, paranın gücü dışında her şeyi küçültmek istiyor; cahil-dir, bildiği tek gerçek ateşin gücüdür; ikiyüzlüdür, ahlak yargıları iki dizi kriterden oluşur, bunların biri bizim, diğeri ise kendileri içindir. Nasıl oldu da bunlar gerçekleşti? Bu soru parlak söz olmaktan öteye gitmez aslında çünkü basit bir yanıtı kabul etmez. Üstelik gereksizdir bu soru çünkü bugüne dek verilen hiçbir yanıt iktidardakilerin gücünü sarsamamıştır. Gecenin bir vakti bu soruyu sormak, ancak olup bitenin devasa kapsamını hatırlatmaya yarar. Burada sözünü ettiğimiz, dünyanın çektiği acıdır.

Bu yeni zorbalığın mekanizması -her ne kadar pek karmaşık bir teknoloji üzerine kurulsada görece basittir: Demokrasi, özgürlük gibi kelimeler gasp edin. Her yere kâr ve sefalet yaratan yeni ekonomik karmaşanızı -sonuçları ne kadar korkunç olursa olsun- yayın. Tüm sınırların tek yönlü olarak yalnızca zorbalığa açık, diğer unsurlara kapalı olmasını sağlayın. Her türlü muhalif gücü terörizm sayıp, ortadan kaldırın.

Hayır, ayrı ayrı kömüre dönmek için İkiz Kuleler'den beraber atlayan çifti unutmadım.

Oyuncağı andıran bir nesne var, tanesi aşağı yukarı dört dolara geliyor ve kesinlikle terörist bir unsur. Adına antipersonel mayın diyorlar.

Bir kere uçaktan atıldılar mı, bu mayınların kimi ne zaman sakat bırakacağı ya da öldüreceğini bilmeye olanak yok. Şu an, toprağın yüzünde ya da altında, yüz milyondan var bu nesnelere. Kurbanlarının çoğunu siviller oluşturdu ve bu hep böyle devam edecek.

Antipersonel mayın öldürmekten çok sakat bırakmaya yarar. Amacı sakatlar üretmektir, bu yüzden içi maden kırıntılıyla doludur. Amaç kurbanların tedavisinin uzaması ve zorlaşmasıdır. Hayatta kalanların çoğu en aşağı sekiz-dokuz ameliyat olmak zorundadırlar. Her ay iki bin sivil bu mayınlarla sakat bırakılıyor ya da öldürülüyor.

Bunları "antipersonel mayın" diye adlandırmak bir dil cinayetidir. Bu deyiş, anonim, isimsiz, cinsiyetsizdir; yaşı belirsizdir. "Personel" halkın karşıtıdır. "Antipersonel" deyişi kan, uzuvlar, acı, kesilen organlar, özel yaşam ve aşkı açmaza sokar. Her şeyi yok sayıp böyle bir patlayıcıya bağlanan bu iki kelime terörist olur.

Yeni zorbalık, tıpkı ardılları gibi, dilin geniş ölçüde ve sistemli bir şekilde kötüye kullanılmasına bağlıdır. Bir olup onların çarpıtacağı bütün kelimeleri yeniden ele geçirmemiz ve zorbalığın yaptığı anlam kaydırmalarını bir kenara atmamız gerek. Yoksa elimizde tek kelime kalacak: "utanç".

Kolay iş değil bu çünkü onların resmi söylemleri, görünümler, fikir oluşumları, kaçak önermeler ve imalar kullanır. Çok az şey siyah-beyaz keskinliğinde ifade edilir. Askeri ve iktisadi strateji uzmanları medyanın esas rolünü yeni anladılar. Medya, var olan düşmanı yenmek kadar, ayaklanmaları, protestoları ve saf değiştirmeleri de engellemeye veya etkisiz kılmaya yarıyordu. Medyanın zorba düzen tarafından hile yapmak için kullanılıyor olması korkularının bir işareti.

Zorbalık, dünyanın içine düştüğü umutsuzluktan korkuyor; bu öyle köklü bir korku ki, umut sözcüğünü, “tehlikeli” anlamını taşıdığı yerler hariç, ortadan kaldırmış.

Para olmayınca insanın en basit günlük gereksinimleri de acıya dönüşüyor.

İktidarı haksız yoldan ele geçirmiş olanların hepsi dev-letin başında değildir, ancak başkanlık seçimlerinden bağımsız olarak güçlerini sürdürebileceklerine güvenir-ler. Onlar, dünyayı kurtarmış ve halka da kendilerinin yandaşı olma hakkını bahşetmiş gibi davranırlar. Tüketici küresel boyutta ve kutsaldır derler, ama söylemedikleri bir şey de vardır ki, o da bunun hiç önemini olmadığıdır, çünkü tüketici kâr üretir ve kâr onların gerçekten kutsal saydıkları yegâne şeydir. Bu aldatmaca turu bizi sorunun özüne götürür.

Komplocuların dünyanın kurtarıcısı yalanı, dünyanın büyük bir bölümünün -neredeyse tüm Afrika kıtası ve Güney Amerika'nın da hatırı sayılır bir kısmı- çözümsüz bir durumda olduğu gerçeğini gizler. Aslında dünya yüzünde kendi merkezlerine bağlayabilecekleri her yer bu durumdadır. Böyle bir sonuç, kurtuluşu ancak para-nın sağlayabileceği ve dünyanın tek olası geleceğinin -kendi önceliklerinden ötürü iyice önemli hale gelen ve farklı adlar altında aynı anlama çıkan- kendi kârları üzerine kurulacağı dogmasıyla sonlanır.

Dünya için farklı bakış açılarını ve umutları besleyenler -tıpkı satın alma gücünden yoksun ve kıt kanaat geçinen dünyadaki 800 milyon insan gibi-, ya zamanını doldurmuş bir devrin eskimiş kutsal kalıntılarıdır, ya da -barışçı yollardan veya silahlı olarak hâlâ direniyorlarsa- teröristtirler.

Zorba düzen, onları da “kalıba sokup” (ideolojinin anahtar kelimelerinden biri) dünyada birlik sağlayabile-ceğine dair safça hayaller kurmakta. Bir mutlu son ha-yaline ihtiyacı var, öyle bir hayal ki aslında onun yenil-gisinin nedeni olacak.

Bu zorbalığa yönelik her türlü karşı çıkış normaldir. Onunla bir diyalog kurmak olanaksızdır. Saygın bir yaşam ve ölüm için, kavramlar kendi adlarıyla anılmalıdır. Sözcüklerimizin bize geri verilmesini ısrarla isteyelim.

Bunları gecenin orta yerinde yazıyorum. Savaşırken karanlık kimseden yana değildir, ama sevişirken birinin ötekiyle olduğunu tasdik eder.

Türkçesi: Işıl Bircan

Bundan dört yüzyıl önce Floransa civarındaki bir köyde yaşanmış ilginç bir olayı sizlere üç beş sözcükle anlatarak lafa başlayacağım. İzninizle bütün dikkatinizi bu önemli tarihi olaya çekmek istiyorum, zira alışılmışın tersine, bundan çıkartılacak ders, hikâyenin sonunu beklemeyi gerektirmiyor; kendini hemen ortaya koyuyor.

Köy sakinlerinin kimi evindeydi kimi tarlasında çalı-şuyordu, her biri kendi işine dalmıştı ki birden kilisenin çanı duyuldu. O dindarlık günlerinde (16. yüzyılda olup biten bir şeyden söz ediyoruz) çanlar gün içinde birçok kez çalardı; dolayısıyla bunda şaşılacak bir yan yoktu. Ama çalan yas çanıydı, üzgün üzgün ve bu, evet, şaşırtıcıydı, çünkü bildikleri kadarıyla köyde kimse ölüm döşeğinde değildi. Bunun üzerine kadınlar sokağa döküldüler, çocuklar topluştular, adamlar tarlalarını ya da işlerini yüzüstü bıraktılar; bir süre sonra hepsi kilisenin avlusunda toplanmıştı, kimin için ağlayacaklarının kendilerine söylenmesini bekliyorlardı. Çan birkaç dakika daha çaldıktan sonra sonunda sustu.

Daha sonra kapı açıldı ve eşikte bir köylü belirdi. Bu adam her zamanki çan çalma görevlisi olmadığına göre, bu durumda, köy sakinlerinin ona zangocun nerede olduğunu, kimin öldüğünü sormaları anlaşılır bir şeydi. “Zangoç burada yok, çanı çalan benim” diye cevap verdi köylü. Köy sakinlerinin ısrarla “Peki ama ölen de mi yok?” diye sormaları üzerine köylü şöyle dedi: “Hayır, ismi olan, insan görünümünde biri için değil, adalet için çaldım yas çanını, çünkü ölen, adalet.”

Ne olmuştu? Yörenin açgözlü derebeyi (şu ya da bu arsız kont veya marki) uzun süredir topraklarının sınırını değiştiriyor ve köylünün küçük küçük toprak parçasının içinde ilerleyerek her defasında bir kısmını daha kendi topraklarına katıyordu. Mağdur köylü önce itiraz edip haksızlığa karşı çıktı, sonra yalvarıp yakardı ve sonunda resmi makamlara şikâyette bulunup adaletin himayesini talep etmeye karar verdi. Bütün bunlar bir işe yaramadı ve soygun sürdü.

Bunun üzerine köylü, umudunu yitirip adaletin öldüğünü dünya âleme (hep orada yaşamış biri için köyü dünya kadar büyüktür) duyurmaya karar verdi.

Taşkın öfkesini yansıtan bu davranışın kim bilir belki de ırk, inanç ve alışkanlık farkı gözetmeden evrenin bütün çanlarını harekete geçirebileceğini ve istisnasız bütün çanların adaletin ölümüne tuttuğu yasa ortak olup adalet dirilene dek susmayacağını düşünüyordu. Evden eve, köyden köye, kentten kente yayılan, sınırlardan aşır ırmakların denizlerin üzerinde sesteki köprüler oluşturan böylesi bir vaveyla ister istemez dünyayı uykusundan uyandıracaktı... Sonradan ne olup bitti bilmiyorum; sınır taşlarını eski yerine koymada halk köylünün yardımına koştu mu yoksa köyün sakinleri adalet öldü diye yas tutup kös kös sıkıcı günlük yaşantılarına mı döndüler, bilmiyorum. Şurası apaçık ortada ki tarih bize asla her şeyi anlatmıyor...

Dünyanın herhangi bir yerinde, onca zaman insan ölümlerini haber vermek için çalan bir çan, cansız tunçtan gövdesiyle sanırım ilk ve son kez adaletin ölümüne ağladı. Floransa köyünün bu yaşlı çan sesi bir daha hiç duyulmadı ama adalet ölmeye devam etti ve her geçen gün de devam ediyor. Bugün, sizinle konuştuğum şu anda bile, buradan uzaklarda ya da hemen yanı başımızda, evimizin kapısında, biri onu öldürüyor. Her ölüşünde, sonuç olarak, ona bel bağlamışlar, ondan hepimizin beklemeye hakkımız olan adaleti, sadece adaleti bekleyenler için hiç varolmamış oluyor.

Tiyatrovari kılıklara bürünen ve içi boş yargı belâgatinin çiçekleriyle bizi sarıp sarmalayan adalet değil sözünü ettiğim. Gözlerinin bağlanmasına ve terazinin kefelerine hile katılmasına ses çıkarmayan da değil; nalıncı keseri gibi hep bir tarafa yontan da. Sözünü ettiğim alçakgönüllü bir adalet, insana her gün eşlik eden, âdil sözcüğünün kesinkes etik sözcüğüyle aynı anlama geldiğini düşünen bir adalet; ruhun mutluluğu için bedene ömür boyu gerekli olan besin kadar vazgeçilmez olmayı başaran bir adalet. Yasanın öngördüğü her durumda, hiç kuşkusuz, yargı organları tarafından uygulanan adalet, ama aynı zamanda ve özellikle de, aktif tavırlı toplumun kendi bağrında yeşeren adalet; her insanın sahip olduğu yaşama hakkına saygıyı kaçınılmaz bir zorunluluk olarak bünyesinde taşıyan bir adalet.

Ama çanlar, bereket versin, sadece ölenlerin arkasından ağıt yakmak için çalmıyordu. Günün ve gecenin saatlerini belirtmek, insanları şenliğe ya da ibadete çağırmak için de çalıyordu. Bir dönem oldu, hem de çok eskilerde değil, insanlar sel yangın gibi felaket durumlarında ya da başka belalara karşı ya da toplumu tehdit edebilecek her türden tehlikeye karşı alarm çanıyla uyarıldılar. Günümüzde çan-ların toplumsal rolü törensel zorunlulukların yerine getirilmesiyle sınırlı; ve Floransalı köylü bugün aynı parlak davranışı gösterse, buna ya bir delinin çılgınca marifeti ya da daha kötüsü sıradan bir polisiye olay gözüyle bakılır. Bugünün başka çanları var, bambaşka; bu çanlar o insan dostu adaleti, o ruh mutluluğunun, hatta bize tuhaf gelse de bedeni beslemenin şartı olan adaleti savunmak, onun bütün dünyada kök salmasının nihayet mümkün olduğunu duyurmak için çalışıyor.

Bu adalet bir kez yerleşti mi, aklıktan ya da kiminin tedavi olanağı bulduğu kiminin bulamadığı bütün o çaresi belli hastalıklardan ölen tek bir kişi olmayacak. Bu adalet sağ-landı mı, yaşam şimdiye dek olduğu gibi insanlığın yarısından fazlası için korkunç bir mahkûmiyet olmaktan çıkacak. Bütün dünyada her defasında daha güçlü yankı bulan bu yeni çanlar; bütün insanların öz itibarıyla benim adaletim diyebileceği, özgürlüğün ve hukukun koruyucusu olup bunları hiçe sayanlara asla kol kanat germeyecek, dağıtıcı ve dönüştürücü yeni bir adaletin egemen olması için mücadele veren çeşitli toplumsal seferberlik ve direniş hareketleridir.

Bence, bu adaletle ilgili herkesin anlayabileceği pratik bir uygulama yasası var zaten elimizin altında, elli yıldır İnsan Hakları Evrensel Bildirisi içinde yer alan bu yasa, sistemli olarak es geçilmediği zamanlarda şöyle bir değinmekle yetinilen başlıca otuz temel haktan oluşuyor. Bu temel haklar günümüzde iyice küçümsenir ve çiğnenir oldu, Floransalı köylünün mülkiyeti ve özgürlüğü bile bu kadar hor görülmemiştir. Ve yine bence, kaleme alındığı şekliyle, tek bir virgülünü dahi değiştirme gereği olmaksızın, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, ilkelerin doğruluğu ve hedeflerin berraklığı bakımından, yeryüzündeki bütün siyasi parti programlarının layıkıyla yerine geçebilir.

Özellikle sol sıfatıyla anılan parti programlarını düşünüyorum da, geçerliliğini yitirmiş formüller içinde sıkışıp kalmışlar, günümüz dünyasının kaba gerçeklerini göğüsleme konusunda ilgisiz ya da acizler, kanımızca en yüce özlem olan makul ve hassas insanlık onuruna karşı geleceğin tezgâhındaki şimdiden kendini belli eden korkunç tehlikeleri görmezden geliyorlar. Genelde siyasal partilerden söz etmeme yol açan nedenleri aynı şekilde tek tek ülkelerdeki sendikalar ve dolayısıyla bir bütün olarak uluslararası sendika hareketi için de sıralayabili-rim. Bize kalan uysal ve bürokratikleşmiş sendikacılık, mevcut ekonomik globalleşme sürecinin doğurduğu toplumsal ataletten, isteyerek ya da istemeyerek, büyük ölçüde sorumludur. Bunu söylemek hoşuma gitmiyor ama söylemeden edemem. Hatta, izninizle, La Fontaine'in masallarına bir katkıda bulunarak diyeceğim ki, eğer zamanında, yani hemen müdahale etmezsek, kişi hakları faresi sonunda ekonomik globalleşme kedisi tarafından acımasızca yutulacak.

Peki saf Atinalıların şu bin yıllık icadı demokrasi ne durumda dersiniz? Atinalılar için demokrasi,

o dönemin toplumsal ve siyasal koşullarında, halk için halk tarafından yönetilen bir halk iktidarını ifade ediyordu. İyi niyeti kanıtlanmış insanların samimiyetle, içten pazarlıklı bazılarının da iyi niyetli görünme adına ileri sürdükleri bir görüşle sık sık karşılaşıyorum. Bu görüşe göre, gezegenimizin büyük çoğunluğunun içinde bulunduğu korkunç durum yadsınamaz bir gerçekse de, kişi haklarına tam anlamıyla ya da en azından tatmin edici bir biçimde saygı gösterilmesini sağlamak ancak genel bir demokratik sistem çerçevesinde mümkündür.

Bu çok doğru, ama bir şartla, halihazırda demokrasi adını verdiğimiz toplum düzeni ve iktidar biçimi gerçekten de-mokratik nitelikteyse. Ne yazık ki böyle değil. Evet doğru, oy kullanabiliyoruz, seçmen yurttaşlar olarak bize tanınan egemenliği vekâleten yürütecek ve genellikle partiler aracılığıyla parlamentoda bizi temsil edecek kişileri seçebiliyoruz. Sonra bu türden temsilciliklerde önemli olan sayısal durum çerçevesinde, çoğunluk oluşturma zorunluluğunun dayattığı siyasal bileşimlerden her zaman bir hükümet çıkacağı da doğru. Bütün bunlar doğru, ama demokratik eylem olanağının burada başlayıp burada bittiği de doğru.

Seçmen hoşuna gitmeyen bir hükümeti devirip yerine bir başkasını getirebilir, ama seçmen oyunun dünyayı ve dolayısıyla ülkesini ve şahsını yöneten tek gerçek güç üzerinde herhangi bir bariz etkisi olduğu hiç görülmemiştir, görülmemektedir ve hiç de görülmeyecektir. Tek gerçek güç derken, tabii ki ekonomik gücü, özellikle de, çokuluslu şirketler tarafından de-mokrasinin tanım olarak gözettiği şu ortak menfaatle hiçbir ilgisi olmayan hâkimiyet stratejilerine göre yönetilen sürekli gelişme halindeki sektörü imâ ediyorum.

Bunun böyle olduğunu hepimiz biliyoruz ama yine de, dilimiz ve kafamız sanki olguları bütün çıplaklığıyla görmemize izin vermeyen bir tür otomatiğe bağlanmış gibi demokrasiden söz etmeye devam ediyoruz. Canlı ve etkili bir şeymişçesine hakkında konuşup duruyoruz, oysa ondan bize kalan şu ritüelleşmiş kurallar bütününden ibaret, zararsız paslaşmalar ve bir tür laik ayin davranışları.

Ve farkına varmıyoruz, gözümüzün önünde hükümetleri-miz, iyi ve kötü günler için bizim seçtiğimiz, dolayısıyla baş sorumlusu olduğumuz hükümetler, ekonomik gücün çıkarına uygun yasalar hazırlamak gibi bir objektif misyonu olan sıradan birer “siyaset komiserine” dönüşüyor, hem de her geçen gün daha fazla. Sonra da bu yasalar, resmi ya da özel, ilgili reklamcılık tatlandırıcılarıyla kaplanıp, oldum olası hoşnutsuz bazı azınlıkların tepkisi dışında fazla bir itiraza yol açmadan toplumsal pazara sürülüyor...

Peki ne yapmalı? Edebiyattan ekolojiye, galaksi oluşumlarından sera etkisine, atıkların işlenmesinden yol tıkanmalarına varana dek şu dünyada her şey tartışılıyor. Ama sıra demokratik sisteme gelince, o kesinkes kabul edilmiş, doğası gereği sonsuza dek dokunulmazlığı olan bir veriymişçesine tartışma konusu edilmiyor. O halde, eğer yanılmıyorsam, eğer ikiyle ikiyi toplamaktan aciz değilsem, o halde, diyorum ki gerekli ya da kaçınılmaz pek çok tartışmanın yanı sıra, iş işten geçmeden, demokrasi acilen dünya çapında tartışmaya açılmalı ve bu tartışma demokrasi ve demokrasinin çöküş nedenleri; yurttaşların siyasal ve toplumsal yaşamdaki rolü; devletler ile küresel ekonomik ve finansal güç arasındaki ilişkiler; demokrasiyi pekiştiren etkenler ve demokrasiyi yadsıyanlar; insan onuruna yaraşır bir yaşam ve mutlu olma hakkı; insanlığın ya da daha sade bir ifadeyle, onu oluşturan sıradan insanların teker teker ya da toplu olarak yaşadığı acılar ve beslediği umutlar üzerinde yoğunlaşmalı. Kendini kandıran kişinin içine düştüğü yanılığın kadar berbatı yoktur. Ama biz böyle yaşıyoruz.

İlave edeceğim bir şey kalmadı. Yok yok, bir şey var, sizden bir an sessiz kalmanızı istiyorum. Floransalı köylü bir kez daha kilisenin çan kulesine çıktı, çan çalacak. Lütfen kulak verelim bu sese.

Dünyanın İngilizce konuşan bölümünün tuhaf özelliklerinden biri de siyasal partilere olan olağanüstü ilgi ve güvendir. İngilizce konuşan insanların çok büyük bir bölümü, belirli bir partinin iktidarda olması durumunda çektikleri sıkıntıların çözümleneceğine gerçekten inanır.

Sarkacın salınımının nedeni budur. Bir kişi bir partiye oy verir, ama mutsuzluğu sürer; bunun üzerine de millenium'u getirecek olanın öteki parti olduğu sonucuna varır. Bütün partilerin büyüünden kurtulduğunda ise artık ölümün eşiğinde yaşlı bir kimsedir; gençliğinin inancını oğlu devam ettirir ve tahterevallı hareketi böylece sürüp gider. Eğer politikada işe yarar birşeyler yapmak istiyorsak politik sorunlara tamamen değişik bir açıdan bakmamız gerektiğini belirtmek isterim. Demokrasilerde bir parti iktidara gelmek için ulusun çoğunluğunun ilgi duyacağı çağrılar yapmak zorundadır. Tartışmalarımız sırasında açıklanacak olan nedenlerden dolayı, şimdiki demokratik sistemde, geniş ölçüde başarılı olan bir çağrının zarar getirmemesi neredeyse olanaksızdır. Bu nedenle, büyük bir siyasal partinin yararlı bir programa sahip olması pek olası değildir. Eğer yararlı yasalar çıkarılacaksa bunların parti-hükümeti dışında bir mekanizma ile çıkarılması zorunludur. Böyle bir mekanizmanın demokrasi ile nasıl bağdaştırılacağı da günümüzün en öncelikli sorunlarından birisidir. Günümüzde politik sorunlar konusunda birbirinden çok farklı iki tür uzman vardır. Bir yanda partilerin politikacıları; öte yanda da çoğunlukla bürokrat olan uzmanlar ve onlarla birlikte ekonomistler, finans kesimi, tıp bilimcileri, vb. Bu iki uzman sınıfının herbirinin özel becerileri vardır. Politikacının becerisi insanları, kendi yararlarına olduğuna inandıracak şeylerin ne olduğunu kestirmek; uzmanların becerisi ise, halkın inandırılması koşuluyla neyin gerçekten yararlı olduğunu saptamaktır. (Bu koşul elzemdir, çünkü, değerleri ne olursa olsun büyük tepkilere yol açan önlemler nadiren yarar sağlar.) Demokrasilerde politikacının gücü, sokaktaki adama doğru gibi görünen fikirlere sahip çıkmasına bağlıdır. Politikacılardan, uzmanlarca isabetli bulunan fikirlerin iyi fikirler olduğunu savunma yüce gönüllülüğünü beklemek boşunadır. Çünkü bunu yaparlarsa meydanı başkalarına kaptırırlar. Öte yandan, başkalarının ne düşündüklerini kestirmek için gerekli olan sezgisel beceri, bizzat kendi fikirlerini oluşturma konusunda becerileri olduğu anlamına gelmez. Bu nedenle en yetenekli olanlarının çoğu (parti politikacılığı bakımından), çoğunluğun iyi saydığı ama uzmanların kötü olduğunu bildiği önlemleri içtenlikle savunmak durumunda kalırlar. Bu nedenle politikacılara, kaba deyimiyle rüşvet almamayı öğütlemek dışında, tarafsız olmaları yolunda uyarılarda bulunmanın hiçbir yararı yoktur. Parti politikacılığının var olduğu her yerde, bir politikacının çağrısı belli bir kesime, rakibinin çağrısı da karşıt kesime yöneliktir. Politikacının başarısı kendi kesimini çoğunluğa dönüştürmesine bağlıdır. Bütün kesimlere aynı ölçüde çekici gelecek önlemler öteki partilerce de benimsenebilecek; bu nedenle de parti-politikacısına bir yararı olmayacaktır. Sonuçta politikacı bütün dikkatini, rakibini destekleyenlerin çekirdeğini oluşturan kesimin hoşlanmadığı önlemler üzerinde yoğunlaştırır. Bundan başka, bir öneri her ne kadar övgüye değer olursa olsun, meydan konuşmalarında sokaktaki adama inandırıcı gelecek mantıktan yoksun ise onun politikacıya bir yararı olmaz. Böylece, parti politikacılarının ağırlıklı vurguladıkları önlemler şu iki koşulu yerine getirmek zorundadır: Ulusun bir kesiminin yararına hizmet ediyor görünmelidirler. Bunun için verilen kanıtlar olabildiğince basit olmalıdır.

Kuşkusuz bu hususlar savaş hallerinde geçerli değildir. Çünkü o zaman dış düşmanlarla olan anlaşmazlıklar karşısında parti anlaşmazlıkları askıya alınır. Savaş sırasında politikacının hüneri normal politikadaki kararsız seçmenin yerine geçen tarafsız ülkelere yönelir. Beklediği gibi son savaş, demokrasinin tarafsızlara hitap etme konusunda harika bir eğitim sağladığını gösterdi. Savaşı demokrasinin kazanmasının başlıca nedenlerinden biri de bu olmuştur. Gerçi barışı kaybetmiştir, ama bu başka bir konudur. Politikacıların özel becerisi hangi tutkuların en kolay tahrik edilebileceklerini, tahrik olunduklarında da politikacının kendisine ve çevresine vereceği zararın nasıl önleneceğini bilmekten ibarettir. Politikada da para için geçerli olana benzer bir Gresham Yasası vardır: Bunlardan daha yüce hedefleri amaçlayan kimseler bir kenara atılırlar -ihtilallerde olduğu gibi idealizmin güçlü bir kişisel hırsıyla birleştiği hareketlerin yer aldığı ender zamanlar dışında. Dahası, politikacılar, rakip gruplara bölünmüş olduklarından ulusu da bölmeye çalışırlar; eğer savaşta ulusu başka bir ulusa karşı birleştirme şanslılığına erişmemişlerse. Bu kimseler “anlamı olmayan ses ve öfke” düsturuyla yaşarlar. Açıklaması zor olan, veya bölünme (uluslar arasında veya bir ulus içinde) içermeyen, ya da politikacıların bir sınıf olarak gücünü azaltacak hiçbir şey üzerine eğilemezler. Uzman’a gelince, ilginç denecek ölçüde değişik bir tiptir. Kural olarak, politik güç amaçlayan bir kimse değildir. Politik bir soruna karşı doğal tepkisi, neyin popüler olacağını değil, neyin yararlı olacağını araştırmaktır. Belirli konularda olağanüstü teknik bilgi sahibidir. Bir kamu görevlisi ise veya büyük bir işletmenin başında bulunuyorsa, bireyler hakkında hayli deneyimlidir; nasıl davranacaklarını iyi değerlendirir. Bütün bunlar olumlu özelliklerdir ve uzmanlık alanına giren konulardaki görüşlerinin saygıyla karşılanmasını sağlar.

Ancak, genellikle, bunlara karşılık oluşturan bazı kusurları da vardır. Özel konularda uzman olduğundan bölümünün önemini abartabilir. Eğer uzman bir dişçiye, bir göz hastalıkları uzmanına, bir kalp uzmanına, bir akciğer uzmanına, bir sinir uzmanına vb. ardarda giderseniz onların her biri size kendi alanlarındaki rahatsızlıkların nasıl önleneceği hakkında değerli öğütler verirler. Eğer hepsinin de öğütlerini yerine getirirseniz yirmi dört saatinizin tümünü sağlığınıza korumakla geçirir, bu sağlığınıza yararlanmaya ise hiç zamanınızın kalmadığını görürsünüz. Politika uzmanlarıyla da kolaylıkla aynı şey olabilir; hepsinin sözü dinlenirse ulusun normal yaşamını sürdürmeye vakti kalmaz.

Becerikli kamu görevlisinin ikinci bir kusuru onun perde arkasından ikna yöntemini kullanmak zorunda olmasından kaynaklanır. Ya insanları makul olmaya ikna olasılığını aşırı abartacaktır; ya da sinsi yöntemlerle politikacıları, ne yaptıklarını anlamadan çok önemli yasaları geçirmeye ikna edecektir. Bürokrat genellikle birinci hatayı gençliğinde, ikincisini de orta yaşlılıkta yapar.

Uzmanın üçüncü bir kusuru, eğer yönetici yetkilerine sahipse, popüler tutkuları değerlendirememesidir. Bir komisyonun önerilerini genellikle iyi anlar; ancak bir kalabalığı anlayamaz. İyi niyetli ve bilgili herkesin yararlı olduğunu kabul edeceği bir önlem saptadığında şunu göremez ki, eğer bu önlem halk önünde açıkça savunulursa, ondan zarar görecektir güçlü kişiler halkı, söz konusu öneriyi savunan kişiyi linç etmeye varacak bir ölçüde galeyana getirebilir.

Söylendiğine göre, Amerika’da büyük patronlar sevmedikleri kişilerin peşine detektif takarlar ve eğer kişi olağanüstü uyanık değilse, kısa sürede, onu yola getiren düzenler çevirirlermiş.

Tabii sonunda o kişi ya politikasını değiştirmek zorunda kalır, ya da basında ahlaksız bir insan olarak teşhir edilir. İngiltere’de bu yöntemler henüz o ölçüde gelişmiş değildir; ancak olasıdır ki çok geçmeden gelişecektir. Hiçbir kötülük olmadığı zaman bile, çoğu kez toplumsal heyecan, hazırlıksız olanları şaşırtacak ölçülere varır. Herkes Hükümet’in giderlerini azaltmasını genellikle ister; ancak

hiçbir kısıntı çoğunlukça hoş karşılanmaz, çünkü bazı kimseler işlerini kaybederler ve halkın sempatisini toplarlar. Çin'de onbirinci yüzyılda Whan An Shih adında bir kamu görevlisi vardı. İmparatoru ikna ettikten sonra sosyalizmi getirme işine girişti. Ancak düşüncesiz bir anında okumuşlar takımını (o günün Northcliffen Yayıncılarını) gücendirdi, yerinden uzaklaştırıldı ve modern zamanlara kadar, bütün Çin tarihçileri tarafından kınandı. Dördüncü bir kusur bununla bağlantılıdır; yani uzmanların, alınacak yönetsel önlemlerin halk tarafından kabul görmesinin önemini küçümsemeleri ve halka hoş gelmeyen bir yasanın uygulama zorluklarını bilmezlikten gelme eğiliminde olmaları.

Tıp adamları, iktidarda olsalar, yapacakları yasalara uyulmak koşuluyla, bulaşıcı hastalıkları yok edici çareleri bulabilirler. Ancak yasalar kamuoyunun çok ilerisinden giderse onlardan kaçınma yolları bulunur. Savaş sırasında yönetimin kolay olması insanların savaşı kazanmak için çok şeyi kabullenmeleri sayesinde gerçekleşmiştir; halbuki normal barış yasalarının böyle güçlü bir çekiciliği yoktur.

Hemen hiçbir uzman salt tembelliği ve ilgisizliği yeterince hesaba katmaz. Bariz tehlikelerden kaçınma zahmetine bir ölçüde katlanırız; ancak, yalnız uzmanın görebileceği tehlikeler için bunu yaptığımız pek söylenemez. Parayı sevdiğimizi düşünürüz; yaz saati uygulaması da bize her yıl milyonlar kazandırır. Fakat bir savaş önlemi olarak zorunlu kalıncaya kadar bunu uygulamadık. Alışkanlıklarımızı gelirimizden daha çok seviyoruz; çoğu kez hayatımızdan da çok. Bazı alışkanlıklarımızın zararları konusunda kafa yoran bir insana bu durum inanılmaz gelir.

Uzmanların çoğu galiba şunu farkedemiyorlar: eğer yönetim gücüne sahip olurlarsa güdülerini onları zorbalığa yöneltecek ve şimdiki sevimlilik ve yüce fikirliliklerini yitireceklerdir. Koşulların karakterleri üzerindeki etkisini çok az kimse önleyebilir.

Bütün bu nedenlerden dolayı, iktidarı bürokratlara devrederek politikacılarımızın kötülüklerinden kolayca kurtulamayız. Ancak yine de, gittikçe daha karmaşık hale gelen toplumumuzda uzmanların şimdikinden daha etkili olmaları zorunlu görünüyor. Günümüzde, güçlü içgüdüsel istemler ile sınıai gereksinimler arasında şiddetli bir çatışma var. Gerek kişisel, gerek maddi çevremiz sanayileşme ile birlikte birdenbire değişti. İçgüdülerimiz ise pek değişmemiş olsa gerek; düşünce alışkanlıklarımızı bu değişik koşullara göre uyarlamak için de hemen hiçbir şey yapılmadı. Çalışma odalarında kunduz besleyen akılsız kişiler, yağışlı hava yaklaşırken, yaşam ortamları dere kenarları olan kunduzların kitaplarla su setleri yaptıklarını görürler. Bizler de yeni çevremizle neredeyse aynı uyumsuzluğu yaşıyoruz. Eğitim sistemimiz bize hâlâ Homeros çağında biyolojik açıdan yararlı olan özelliklere, şimdi zararlı ve saçma olduklarına aldırmadan, hayranlık duymayı öğretiyor. Her başarılı politik hareket içgüdüsel olarak kıskançlığı, rekabeti veya nefreti körüklüyor; asla işbirliğine olan gereksinimi değil. Bu bizim bugünkü politik yöntemlerimizin doğasında vardır; endüstri öncesi alışkanlıklarla da uyum içindedir. İnsanların bu konudaki düşünce alışkanlıkları ancak bilinçli bir gayretle değiştirilebilir. Bahtsızlığı bir başkasının kötü niyetine atfetmek doğal bir eğilimdir; fiyatlar düştüğünde de vurguncunun neden etkisiz olduklarını sorgulamaz. Ücretlerin ve fiyatların beraberce inip çıktığını da görmez. Eğer kendisi bir sermayedarsa ücretlerin düşmesini, fiyatların yükselmesini; eğer işçi ise tersini ister. Para konularında uzman olan birisi vurguncuların, sendikaların ve sıradan işverenin bu olanlarla pek az ilişkisi olduğunu açıklamaya çalışırsa herkesi öfkelenendirir; tıpkı Alman zulmünden kuşku duyan birisiymiş gibi.

Düşmanımızın elimizden alınmasından hoşlanmıyoruz; acı çektiğimiz zaman nefret edecek birilerini arıyoruz. Acıları akılsızlığımız yüzünden çektiğimizi düşünmek bile çok düş kırıcı, fakat insanlığı bir bütün olarak aldığımızda gerçek bu. Bu nedenle de, hiçbir siyasal parti nefret dışında bir itici güce

sahip olamıyor; suçlayacak birilerinin olması gerekiyor. Eğer falancanın kötülüğü acılarımızın tek nedeni ise onu cezalandıralım, mutlu oluruz. Bu tür politik düşüncenin en çarpıcı örneği Versailles Antlaşması'dır. Ama çoğu kişi Almanların yerini alacak yeni bir günah keçisi aramaktadır.

Bu noktayı uluslararası sosyalizmi savunan iki kitabı karşılaştırarak açıklayacağım: Marx'ın Kapital ve Salter'in Allied Shipping Control (Müttefik Deniz Taşımacılığı) (Sir Arther Salter kuşkusuz kendisine sosyalist demez, ama yine de öyledir) eserleri. Bu iki kitabın, sırasıyla, ekonomik değişim yanlısı olan bir politikacı ile bir kamu görevlisinin yöntemlerini temsil ettiğini varsayabiliriz. Marx'ın amacı, sonunda bütün partileri basturacak bir parti yaratmakken Salter'in amacı da mevcut sistem içinde yetkilileri etkilemek ve toplumun yararı savı ile kamuoyunu değiştirmektir.

Marx, sonuç olarak, kapitalizm düzeninde ücretle çalışanların korkunç yoksulluk çektiğini kanıtlar. Komünizm altında hiç acı çekmeyeceklerini veya daha az çekeceklerini kanıtlamaz, kanıtlamaya da çalışmaz. Bu, gerek üslubundan gerek bölümlerin sıralanmasından açıkça anlaşılan bir varsayımdır. İşçi sınıfı önyargısıyla kitabı okumaya başlayan bir okuyucu, okudukça bu varsayımı paylaşacak ve onun kanıtlanmadığını hiç farketmeyecektir. Marx ahlaki sorunlara ilişkin düşüncelerin sosyal gelişme ile herhangi bir ilgisi olduğunu kesinlikle reddeder; bu gelişmenin Ricardo ve Malthus tarafından öne sürüldüğü gibi acımasız ekonomi yasalarından kaynaklandığını varsayar. Ancak Ricardo ve Malthus bu acımasız yasaların kendi sınıflarına mutluluk, çalışan sınıfa da sefalet getirdiğini söylemişlerdi; Marx ise, Tertullian gibi, kendi sınıfı sirklerde gönül eğlendirirken burjuvaların yerlerde köpekler gibi uluyacağı bir gelecekte haberler verir. Marx her ne kadar insanları iyi ya da kötü olarak ayırmamış, onları sadece ekonomik etkenlerin şekillendirdiğini ifade etmişse de gerçekte burjuvaları kötü kişiler olarak göstermiş, ücret erbabında onlara karşı şiddetli bir nefret uyandırmaya çalışmıştır. Marx'ın Kapital'i temelde, Bryce Raporu gibi, düşmana karşı savaş ateşini körüklemeyi amaçlayan vahşet öykülerinin bir koleksiyonudur. Doğal olarak, düşmanın da savaş ateşini körükler; böylece de, çıkacağını haber verdiği sınıf savaşını başlatır. Marx büyük bir politik güç olmaya, nefreti körüklemesi ve kapitalistleri ahlaki bakımdan iğrenç kişiler olarak göstermeyi başarması sayesinde ulaştı. Salter'in Allied Shipping Control kitabında ise bununla taban tabana zıt bir hava görüyoruz. Salter'in, uluslararası sosyalizm sisteminin uygulamasıyla bir süre ilgilenmiş olmak gibi Marx'da bulunmayan bir avantajı vardır. Bu sistem kapitalistleri öldürmek değil, Almanları öldürmek arzusundan ortaya çıkmıştır. Ancak ekonomik konularda Almanlar söz konusu olmadıklarından, Salter'in kitabında arka planda kalırlar. Ekonomik sorun, askerlerin, savaş gereçlerini imal eden işçilerin ve bu gereçlere hammadde sağlayanların çalıştırılmayıp, toplumun geri kalan bölümünün bütün işleri yapmak zorunda kalması gibi bir durumda karşılaşılabilecek olan sorunla aynıydı. Veya başka bir ifadeyle, sanki birdenbire herkesin daha önce çalıştığı yarısı kadar çalışması emredilmişti.

Savaş deneyimi bu soruna teknik bir çözüm getirmişse de psikolojik bir çözüm getirmemişti. Çünkü savaş, barış zamanında yapılacak işbirliği için, savaş yıllarında Almanlara karşı duyulan nefret ve korkunun yolaçtığı ölçüde destek verecek bir güdü sağlayamamıştır. Salter şöyle demektedir (sayfa 19): "Şu anda, profesyonel iktisatçıların, dikkatlerini üzerinde herşeyden çok yoğunlaştırmaları gereken şey herhalde savaş döneminin gerçek sonuçlarının araştırılmasıdır; bu soruna devlet kontrollerine ilke olarak yandaş veya karşıt olma gibi önyargılar taşımadan, tam bilimsel bir açıdan yaklaşmalıdırlar. İlk ağızda ele alacakları olgular normal ekonomik sisteme en azından bir meydan okuma oluşturacak kadar çarpıcıdır. Sonuçlarda çeşitli etkenlerin katkısı olduğu bir gerçektir..."

Önyargısız profesyonel bir araştırma bunların ve daha başka etkenlerin ağırlığını tam olarak saptayabilir; belki de yeni örgütlenme yöntemlerinden yana çok şeyler bulabilir. Bu yöntemlerin savaş koşullarında sağladığı başarı tartışma götürmez. İlimli bir değerlendirme ile ve savaştan önce boş gezen kişilerin üretimini de dikkate alarak denebilir ki, ülkenin üretim gücünün yarısı ile üçte ikisi arasında bir bölümü savaşa veya savaşa yardımcı hizmetlere ayrılmıştı. Ama yine de bütün savaş süresince İngiltere her türlü askeri çabayı sürdürdü; sivil halkın geçim standardını da dayandıramayacak ölçüde düşük olmayan bir düzeyde, bazı dönem ve bazı sınıflar için ise belki de barış zamanındaki kadar rahat olan bir düzeyde tuttu. Ülke bunu, başka ülkelerden hiçbir yardım almadan yaptı. Ödünç alınmış para ile Amerika'dan yaptığı dışalım, müttefiklerine ödünç verdiği parayla yaptığı dışsatımdan çok daha az oldu. Görüldüğü gibi, hem cari savaş tüketimini hem sivil halkın cari tüketimini üretim gücünün geri kalanıyla, cari üretimiyle karşıladı." Barış zamanındaki normal ticaret sistemini tartışırken de şunları söylüyor: "Barış-zamanı ekonomik sisteminin temeli, hiçbir bilinçli yönlendirme ve kontrolün olmayışıdır. Savaş koşullarının yarattığı zorlayıcı gereksinimler için bu sistemin, en azından o koşullarda, ciddi biçimde yetersiz olduğu ortaya çıktı. Yeni standartlara göre, bilinçsiz ve savurgan kalıyordu. Çok az üretiyordu, yanlış şeyler üretiyordu ve onları yanlış kişilere dağıtıyordu." Savaşın baskısıyla yavaş yavaş oluşturulan sistem, 1918'de, bütün önemli özellikleriyle, tam bir uluslararası sosyalizm haline geldi. Birlikte hareket eden müttefik devletler gıda ve hammaddelerin tek alıcısı oldu; yalnız kendi ülkelerine değil tarafsız Avrupa ülkelerine de neyin ithal edileceği hakkında tek karar organı haline geldiler. Hammaddeyi kontrolleri altındaki fabrikalara istedikleri gibi dağıttıkları için üretimi de kesin olarak kontrolleri altına aldılar. Gıda maddeleri konusunda ise perakende dağıtımını bile düzenlediler. Yalnız fiyatları değil miktarları da onlar saptıyorlardı. Yetkilerini temel olarak Müttefik Deniz Nakliyat Konseyi kanalıyla kullanıyorlardı; bu Konsey de, sonuç olarak hemen hemen tüm deniz nakliyatını yönetiyor, dolayısıyla da dışalım ve dışsatım koşullarını dikte edebiliyordu. Böylece, bu sistem bütün özellikleriyle daha çok dış ticarete uygulanan bir uluslararası sosyalizm oluşturuyor; ve bu da siyasal sosyalistler için en büyük sıkıntıyı yaratıyordu. Bu sistemin tuhaf bir yanı da kapitalistlerin muhalefetini çekmeksizin getirilmiş olmasıydı. Toplumun hiçbir önemli kesiminin ne pahasına olursa olsun muhalefetini davet etmemek savaş dönemi politikasının gerekli bir özelliği idi. Örneğin, deniz taşımacılığında en büyük sıkışıklığın yaşandığı dönemde, sivil toplumda hoşnutsuzluk yaratmak korkusuyla, gıda maddelerinde değil, savaş malzemesinde kesinti yapılması gerektiği savunuldu.

Kapitalistleri dışlamak çok tehlikeli olabilirdi; gerçekten de, yeni sisteme dönüşüm ciddi bir sürtüşme olmadan gerçekleştirildi. Tutum "falan kesimler kötüdür, cezalandırılmaları gerekir" yerine "barış zamanındaki sistem verimsizdi; herkese en az sıkıntı verecek yeni bir sistem oluşturulmalıdır" şeklinde oldu. Ulusal tehlikenin baskısı altındayken, hükümetin gerekli gördüğü önlemlerin onaylanmasını sağlamak normal dönemlerdeki kadar zor değildi. Normal zamanlarda bile, eğer önlemler sınıf karşıtlığı yerine bir idareci bakışıyla sunulurlarsa kabul görmeleri daha az zorlukla karşılaşır. Savaşta edinilen idari deneyimlere göre, sosyalizmden beklenen avantajların birçoğunun, hükümetin hammaddeleri, dış ticareti ve bankacılığı kontrol altına almasıyla elde edilebileceği görülmektedir. Bu bakış açısı Lloyd'un Stabilizations (İstikrar) adlı değerli kitabında işlenmiştir. Bu kitap, problemin bilimsel açıdan incelenmesi konusunda kesin bir ilerleme sayılabilir; savaş koşullarının kamu görevlilerini yapmak zorunda bıraktığı deneylerin bu alanda büyük yardımı olmuştur.

Pratik açıdan Sir Arthur Salter'in kitabındaki en ilginç şeylerden biri, uygulamada da en iyi

sonuçları veren uluslararası işbirliği yöntemlerinin analizidir. Ülkelerin tek tek kendi başlarına her sorunu ele almaları, sonra da diplomatik temsilciler aracılığıyla diğer devletlerle pazarlığa girişmeleri usûlden değildi. Uygulama her sorun için ayrı bir uluslararası uzmanlar komitesi oluşturmak şeklindeydi; sonunda görüş ayrılıkları uluslar arasında değil, mal gurupları arasında oluyordu. Buğday komitesi kömür komitesiyle, vb. mücadele ediyor; ancak her biri hakkındaki tavsiye kararları müttefik ülkelerin uzman temsilcileri arasında yapılan müzakereler sonunda alınıyordu. Gerçekte durum, Yüksek Savaş Konseyi'nin olağanüstü yetkileri dışında, hemen hemen bir uluslararası sendikalizm gibiydi. Bundan alınacak ders şudur: Başarılı bir uluslararası işbirliği isteniyorsa, bu, ulusal kuruluşların birbiriyle çatışan istemlerini bağdaştıracak tek bir uluslararası yüksek kuruluş yerine, her konuda ayrı ayrı uluslararası örgütlenmeye gidilerek gerçekleştirilmelidir. Saltex'in kitabını okuyan herkes, savaş sırasında müttefikler arasında kurulan böyle bir uluslararası hükümetin, barış zamanında dünya çapında kurulması durumunda, hemen tüm dünya nüfusunun maddi, fikri ve ahlaki yönlerden yaşam düzeyini yükselteceğini hemen görecektir. Bu, işadamlarına zarar vermez; son üç yılın karlarının ortalaması, onlara emekli maaşı gibi, sürekli gelir olarak vaadedilebilir. İşsizliği, savaş korkusunu, yoksulluğu, kıtlığı ve aşırı üretimi önler. Bu sav ve yöntem Mr. Lloyd'un kitabında açıklanmıştır. Ancak aşikar ve evrensel olan bu avantajlara rağmen, bu tür bir şeyin gerçekleşmesi umudu, eğer olanaklıysa, evrensel devrimci sosyalizmin kurulmasından da çok daha uzak bir olasılıktır. Devrimci sosyalizmin karşılaştığı zorluk onun çok büyük bir muhalefete yol açmasındandır; bürokratların sosyalizminin zorluğu ise çok az destek toplamasındadır. Politik bir atılıma muhalefet, kişinin kendisinin zarar görmesi korkusundan kaynaklanır; destek ise kişinin düşmanlarının zarar göreceği umudu (genellikle bilinç-altı) sayesinde elde edilir. Bu nedenle, hiç kimseye zarar vermeyen bir politika destek görmez; çok fazla destek gören bir politika ise şiddetli muhalefet uyandırır. Sanayileşme, dünya çapında işbirliği için yeni bir gereksinim yarattı; bir yandan da düşmanlıklarla birbirimizi incitmek için yeni kolaylıklar getirdi. Ancak parti politikasında içgüdüsel olarak olumlu yanıt alan tek hitap tarzı düşmanca duygulara yöneltilen hitaptır; işbirliği gereğini idrak eden kişiler ise güçten yoksundurlar. Eğitim bir nesil boyunca yeni kanallara yöneltilinceye, basın da nefreti körüklemekten vazgeçinceye kadar, günümüzdeki politik yöntemlerle uygulamada yalnızca zararlı politikaların benimsenme şansları bulunuyor. Ancik politik sistem değişmeden eğitim ve basını değiştirmek için belirgin bir yol da mevcut değil. Normal yollarla, en azından uzun bir süre için, bu ikilemden çıkış yoktur. Kanımca, bu konuda umabileceğimiz en iyi şey şudur: olabildiğince çoğumuzun, zaman zaman önümüze konulan çekici parti programlarına inanmaktan kesinlikle geri durması, politik kuşkucular olmasıdır. H.G. Wells'den bu yana birçok akli başında kişi son savaşın, savaşları sona erdirecek bir savaş olduğuna inanıyordu. Şimdi düş kırıklığına uğramışlardır. Yine birçok akli başında kişi Marx'ın sınıf savaşının, savaşları sona erdirecek bir savaş olacağına inanmaktadır. Eğer bu savaş gerçekleşirse onlar da düş kırıklığına uğrayacaklardır -tabii aralarında sağ kalan olursa. Herhangi güçlü bir siyasal harekete inanan iyi niyetli herkes uygarlığımızı mahvetmekte olan bu örgütlü mücadelenin sadece uzamasına yardım etmiş olur.

Doğaldır ki, bunu mutlak bir kural olarak öne sürmüyorum; kendi kuşkuculuğumuz hakkında bile kuşkucu olmalıyız. Ancak, eğer siyasal bir partinin sonuçta elde edilecek yarar uğruna büyük zararlara yol açacak bir programı varsa (ki çoğunun vardır), bütün siyasal hesapların belirsizliği göz önüne alındığında, kuşkuculuğa büyük bir gereksinim var demektir. Psikanalitik -görüş açısından bakıldığında, bu parti programını gerçekten çekici kılan şeyin o arada açtığı kötülükler olduğundan ve

sonuçtaki yararın da “rasyonalize etme” türünden birşey olduğundan -kuşku duymakta haksız sayılmayız. Yaygın bir politik kuşkuculuk mümkündür; psikolojik olarak, düşmanlığımızı başka uluslar veya sosyal sınıflar yerine politikacılar üzerinde yoğunlaştırmak anlamına gelir. Düşmanlıklar ancak politikacılar yoluyla etkili olduğundan, onları hedef alan düşmanlık da psikolojik olarak kişiyi tatmin eder; ancak bunun sosyal açıdan bir zararı olamaz. Bunun Willam James’in arzusunu, “savaşın manevi eşdeğeri”ni gerçekleştirmek için gerekli koşulları sağladığını düşünüyorum. Politikayı bazı dalaverecilere (yani sizin ve benim hoşlanmadığımız kişilere) bıraktığı doğrudur, ama bu bir kazanç da olabilir. The Freeman’ın 26 Eylül 1923 s ayısında siyasal dalaverenin yararlarını gösterebilecek bir yazı okudum. İmparatora danışmanlık yapan emekli bir Japon devlet adamıyla arkadaş olan bir İngiliz, ona Çinli tüccarlar dürüst olduğu halde, Japon tüccarların neden dürüst olmadığını sorar ve şu yanıtı alır:

“Bir zamanlar Çin’in siyasal yaşamında pek parlak bir rüşvet dönemi yaşandı; mahkemelerde, alay konusu oldular. Ticareti bu kaos ve durgunluk halinden çıkarmak için Çinli tüccarlar en sıkı ahlak ölçülerini uygulamak zorunda kaldılar. O günden bu yana, sözleri senet kadar sağlamdır. Japonya’da ise tüccar böyle bir sorunla karşılaşmadı, çünkü bizde belki de dünyanın en iyi hukuk yasaları vardır. Bu nedenle, bir Japonla iş yaparken riskini de göze almalısın.” Bu öykü, dürüst olmayan politikacının dürüst olandan daha az zarar verebileceğini gösterir. “Dürüst politikacı” kavramı pek de basit bir kavram değildir. En kabul edilebilir tanımı şöyledir: politik eylemleri kendi gelirini artırma arzusuyla yönlendirilmeyen kişi. Bu anlamda, Mr. Lloyd George dürüsttür. Bundan sonra politik eylemleri ne parasal amaçlarla, ne de güç edinme veya mevcut gücünü koruma arzusuyla yönlendirilen kişiler gelir. Bu anlamda, Lord Grey dürüst bir politikacıdır. Son ve en dar kapsamlı tanım da şöyledir: Dürüst politikacı, halkla ilişkili eylemlerinde tarafsız olmanın yanında, dostlararası ilişkilerde normal sayılan şeref ve dürüstlük ölçüsünün de çok altına düşmeyen kişidir. Bu anlamda, Lord Morley dürüst bir politikacıydı; en azından, her zaman dürüsttü ve dürüstlüğü onu politikadan uzaklaştırıncaya kadar da politikacıydı. Ancak, en iyi anlamda dürüst olan bir politikacı bile çok zararlı olabilir; örnek olarak da 3. George gösterilebilir. Akılsızlık ve bilinçsiz önyargı, çoğu kez, görevi kötüye kullanmaktan daha zararlı olur; kaldı ki, dürüst bir politikacı, eğer Devonshire Dükü gibi fazlaca budala değilse, demokrasilerde pek de makbul değildir, çünkü ancak çok budala bir insan, bir ulusun yarısından çoğunun önyargılarını candan paylaşabilir. Bu nedenle, hem yetenekli olan hem de kamunun yararını kollayan bir kişi, eğer politikada başarılı olacaksa, iki yüzlü olmak durumundadır; ancak bu ikiyüzlülük zamanla onun kamu yararını kollama niteliğini yok eder. Günümüz demokrasisinin kötü yanlarını hafifletmenin bariz bir yolu, kamu görevlilerini çok daha fazla tamim yapma ve inisiyatif kullanma yolunda teşvik etmektir. Bu kişilerin kendi başlarına yasa tasarıları hazırlama ve gerekçelerini halka açıklama konusunda yetkileri, bazen de görevleri olmalıdır. Bugünlerde finans ve işçi kesimleri uluslararası toplantılar düzenlemektedirler; ancak, bu yöntemi çok yaygınlaştırmalı ve değişik ülkelerde aynı anda uygulanacak önlemler üzerinde sürekli olarak çalışacak uluslararası bir sekreteryaya oluşturmalarıdır. Dünya tarım kuruluşları birbirleriyle doğrudan müzakereler yapmak ve ortak bir politika belirlemek için bir araya gelmelidir. Diğer konularda da benzer çalışmalar yapılabilir. Demokratik parlamentolardan vazgeçmek arzu edilecek birşey değildir; olanağı da yoktur. Çünkü, alınan önlemler başarıya ulaşacaksa uzmanlarca tartışılıp yayınlanmalı ve sıradan vatandaşın benimseyip kabullenebileceği bir nitelik taşınmalıdır. Ancak günümüzde, çoğu konuda, sıradan vatandaşın uzmanların etraflıca değerlendirilmiş düşüncelerinden haberleri yoktur; uzmanların hepsinin ya da çoğunluğunun bir görüş üzerinde birleşmesini sağlayacak

mekanizma da pek yoktur. Özellikle de kamu görevlileri bazı durumlar ve politik olmayan yöntemler dışında, görüşlerini halka açıklamaktan men edilmişlerdir. Eğer kararlar uluslararası müzakereler sonucunda, uzmanlarca alınırsa, bu kişiler parti kademelerini aşarlar ve aralarında, şimdi olağan sayılandan çok daha az fikir ayrılığı olduğu görülür. İnanıyorum ki, örneğin uluslararası sermaye ve işçi kesimleri karşılıklı güvensizliklerini aşabilirlerse, gerçekleştirilmesi şu anda ulusal parlamentoların yıllarını alacak olan ve dünyayı sınırsız ölçüde iyiye götürecektir olan bir program üzerinde anlaşabilirler. Birlikte hareket ettikleri takdirde onlara direnmek de zordur. İnsanlığın birçok önemli ortak çıkarı vardır; ancak, mevcut politik mekanizma, değişik uluslar ve çeşitli partiler arasındaki iktidar mücadelesi sonucu ortaya çıkan karmaşa, onları karanlıkta bırakmaktadır. Hiçbir yasal veya yapısal değişiklik gerektirmeyen ve gerçekleştirilmesi çok zor olmayan farklı bir mekanizma, ulus ve parti hırslarını yok eder; dikkatleri düşmanlara zararlı olacak kararlar üzerinde değil, herkese yararlı olacak kararlar üzerinde toplar. Uygarlığı halen tehdit etmekte olan tehlikeden çıkış yolunun yukarıda belirtilen doğrultularda hareket etmekle bulunacağını sanıyorum; yurt içinde parti hükümetleri, yurt dışında da dışişleri diplomasisi ile değil. Bilgi ve iyi niyet olsa da, kendilerini duyuracak uygun araçlara sahip oluncaya kadar, bunların ikisi de aciz kalmaktadır.

Türkçesi: Nermin Arık

3 Ekim 2007 gecesi bir televizyon kanalında Roma İmparatorluğu'yla ilgili bir film seyrediyordum. Film dramatik bir belgeseldi, dramatize bir belgesel. Bir sahnede, çoktanrılı (politeist) Roma dinlerinin bir tanrısının temsilcisi rahip var, bu tanrı Zeus olabilir. Bir de yeni yeni palazlanan Hıristiyanlığın bir temsilcisi. Hıristiyanlığa inanan bir komutan olabilir bu. İkisi de İmparator Konstantinus'u etkilemek istemekte. Birisi elden kaçırmamak, öteki kazanmak istiyor.

Hıristiyan dininin temsilcisi Konstantinus'a şöyle diyor: "Tek Tanrı, tek imparator!" Yani tek Tanrı ve tek Sezar! Tek Tanrı'yı kabul et ve tek Sezar ol!

O gizemli, o büyülü "Bir" sayısı.

"Tek Tanrı ve tek Sezar!" önermesinin insanlık tarihini etkileyen, insanlık tarihini kökünden değiştiren bir mantık ilişkisi vardır. Bu önermenin anlamı şudur: Tek Tanrı'nın kulu olursan, o Tanrı'nın temsilcisi olarak yeryüzünün tek Sezar'ı da sen olacaksın!

Bu, Roma düzeninin, Roma cumhuriyetinin artık sonudur.

İlkel cumhuriyet ve ilkel demokrasinin toplumsal ortamını, inanç dünyasını incelediğimiz zaman, Pantheon'da, Tanrıların Evi'nde birçok tanrının oturduğunu görürüz. Bu tanrılar taraf tutabilirler ama yeryüzü yönetimine doğrudan karışmazlar.

Yeryüzü yönetiminde bir seçilmiş yönetim vardır. Seçilmiş bir meclis ya da senato. Senato ve meclisi de vatandaş statüsüne sahip halk kesimi seçmiştir.

MS 306-337 tarihleri arasında Roma İmparatorluğunu yöneten I.Büyük Konstantinus insanlık tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Galya'nın, Germany'a'nın, Hispania'nın ve Britanya adasının denetimini ele geçirdi. 313'te İtalya'yı, 324'te bütün doğuyu zaptetti. Hıristiyanlığa izin verdikten sonra kendisi de bu dini benimsedi ve Roma dünyasını ilahî hukuka dayalı bir Hıristiyan imparatorluğu haline getirdi. 330 yılında doğu sınırı ile Tuna nehri sınırı arasında bulunan Bizans'a yerleşti ve kentin adını Konstantinapolis olarak değiştirdi.

Daha sonra Doğu Roma'ya (Bizans'a) devlet aygıtı egemen oldu ve kilise devletin denemine girdi; Batı Roma'da ise Kilise ve din egemen oldu. Batı'da egemenlik için kıyasıya bir rekabet başladı. Avrupa tarihinde, Konstantinus'un göçünden sonraki 1.500 yıl, devlet ile kilise arasındaki sürekli kavganın damgasını taşımaktadır. Bu mücadelenin kıvılcımlarından insan özgürlüğünün ilk ateşleri tutuştu.

Devletin egemen olduğu Bizans dünyasında kilise ile devlet arasında bir mücadele olmadığı için özgürlükler yönünde herhangi bir devinim olmadı. Ve özgürlük demokrasiye giden yolu açtı!

Tek Tanrı ve tek Sezar dönemi başlamıştır artık. Ama bir sorun vardır: Kaç tanrı evi olacak?

Teolojik tartışmaya girmenin gereği yok. Ama Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte yorumsal ayrılıklar da başladı. Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlaştığı dönemde bir Ariusculuk çıktı ve bütün doğuya yayıldı. İmparator Konstantinus bir kargaşa çıkmasından korktu ve İznik'te, 325 yılında, tarihte ilk kez bir ökümenik konsil topladı. (Ökümenik, "İnsanların yaşadığı bütün topraklar", yani "imparatorluğun sınırlarıyla sınırlı uygar dünya" anlamına geliyor.) Bu konsilde Ariusculuk mahkûm edildi. Bunun dışında bazı İncil metinleri akpokrif yani uydurma ilan edildi. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerinin dinsel açıdan yasal olduğuna karar verildi.

İzmir Konsili, üç kiliseyi, İskenderiye, Antakya ve Roma kiliselerini ökümenik ilan etti. Bütün diğer kiliseleri paylaştırarak bu üç kiliseye bağladı. İstanbul Kilisesi Ereğli (Hereclea) Metropolitliği'ne bağlı sıradan bir piskoposluktu. Üç kilisenin -ökümenik- ilan edilmesinde temel ölçü, bu kiliselerin -havariler tarafından- kurulmuş olması, yani -Apostolik kökenli- olmalarıydı. Böylece gökyüzünün ve yeryüzünün düzeni kurulmuş oldu: Baba-oğul-ve kutsal ruh'a dayanan kilise, böylece, tek Kilise, tek Tanrıevi oldu. Ve sistem tamamlandı: Tek Tanrı, Tek Kilise, Tek Sezar!

Hıristiyanlık öncesinde, görece de olsa politik etkinliği olan halk, tek Tanrı, tek Kilise ve tek Sezar'a bağlandı. Ve kul oldu! Özgür halk yoktur artık! Özgürlük demokrasiyi doğurdu, demokrasi özgürlüğü değil. Halk özgür değilse demokrasi de yoktur! Doğal olarak, Hıristiyanlık öncesi toplumu irdelerken, "özgür halk" dediğimizde "özgür sınıf"tan söz etmekteyiz.

Çok tanrılı dinler ile tek tanrılı dinler arasındaki fark, inanç açısından olduğu kadar, politik açıdan da incelenmeye değer. Bundan böyle artık, insan, özgürleşmek için tek Tanrı'nın, tek kilisenin ve tek Sezar'ın otoritesi ile mücadele etmek zorunda kalacaktır. Bu mücadelenin, bir adı laiklik, bir adı cumhuriyet, bir adı da demokrasidir. Ama ilkin laik ve seküler mücadele. Sonra ötekiler geliyor. Yeryüzünde laiklik, cumhuriyet ve demokrasinin egemenliği için verilen mücadelenin karşısında her zaman tek Tanrı, tek Kilise ve tek Sezar vardır! Bu mücadelenin en zayıf halkası Tek Sezar halkasıdır. Bunu bilen tek Sezar, tek Tanrı ve tek Kilise'yi yanına almaya çalışmıştır. İnsanın inanç bağlamında tek Tanrı'ya derin bir gereksinimi vardır. Onu tartıştığı zaman inançtan çıkar ama tek Kilise tartışılmaz değildir. Nitekim İzmir Konsili'nin üzerinden bin yıl geçtikten sonra tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışma hem laikliğin, hem de demokrasinin başlangıcı olacaktır.

Tanrı, din, kutsallık ve iktidar arasındaki gizli ve açık ilişki günümüzde de sürmektedir. İktidar kutsallaştığı, dinselleştiği zaman insanın bütün gücü elinden alınır. Tanrı, din ve kutsallığa dayanarak iktidarı elinde bulunduranlar, iktidarı tartışmak isteyenleri Tanrı, din ve kutsallık düşmanı, en hafifinden karşıtı ilan ederler. İktidarı tartışmak isteyenler sinerler. Düzen böyleydi ve böyle!

Yeryüzünün düzenine karışan ve politikaya giren Tanrı ve din, demokrasinin karşısındaki en büyük engeldir. Tanrı ve din sadece laik rejimlerde politikanın dışında tutulabilir. Günümüzün gerçekleriyle karşılaştırmayı bir yana bırakalım. Ben ideal durumdan, olması gerekenden söz ediyorum. Laiklik olmadan demokrasi olmaz. Yönetimin iktidar gücünü Tanrı'dan ve dinden aldığı toplumlarda demokrasi düşüncesi bile oluşmaz. Bunlar toplumsal gelişmenin önündeki engeller ya da çekici lokomotiflerdir. Ve insanlık tarihini bu iki uç arasındaki mücadele yazmıştır. Ve bu mücadele galiba ebediyen devam edecektir.

Politik oyunun kurallarına uygun yapılması için, tekrar ediyorum, Tanrı ve dinin Sezar'a, günümüzün diliyle iktidara ve iktidar adaylarına yardımcı olmaması gerekir. Siyasetin ve yönetimin laikleşmesini gerektirir bu!

Siyaset Tanrı ve din üzerinden değil, halkla birlikte ve halk üzerinden yapılır! Yoksulun demokratik ortamda özgürleşmesi, eşit haklara sahip olabilmesi için her zaman Tanrı'yi ve dini yanına alan yönetici sınıfların, iktidarın ve zenginliğin karşısında Tanrı ve dinin tarafsızlaşması gerekir. Bunu sağlayacak olan da laik düzendir.

***

Son zamanlarda insanlar cumhuriyet ile demokrasi arasında seçim yapmaya zorlanıyorlar. Kimileri cumhuriyet rejiminin demokrasiyi içermediği, Türkiye cumhuriyetçilerinin demokrasiye karşı ve

faşizan meşrepliler olduğu izlenimi yaratmaya çalışıyorlar. Bu konuşmamda gündelik politikaya girmemeye kararlı olduğum için bu konuda tartışmayacağım. Ama demokrat kaftanı altında cumhuriyet ilkelerine karşı çıkanlar, cumhuriyet ilkeleriyle sorunları olan tutucular ve dinciler “Ama, derler, türlü çeşitli cumhuriyet var: Kongo gibi demokratik cumhuriyet var, Pakistan ve İran gibi İslam cumhuriyeti var, Brezilya ve Almanya gibi federal cumhuriyet var, Çin ve Bangaldeş gibi halk cumhuriyeti var, Venezüela gibi Bolivar cumhuriyeti var, Suriye ve mısır gibi Arabî cumhuriyet var, Vietnam gibi sosyalist cumhuriyet var, Libya gibi cemahiriyye bile var. Önemli olan demokrasi!” derler. Ve sonra İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda ve İspanya monarşilerini örnek gösterirler.

Bunların hepsi birer mugalatadır, demagojidir. Biz, laik ve demokratik bir cumhuriyetten söz ediyoruz.

Régis Debray'nin *Que vive république* (Yaşasın Cumhuriyet) adlı kitabında belirttiği gibi Cumhuriyet sadece bir politik rejim değildir, politik rejimlerden biri değildir. O bir idealdir, mücadeledir. Parolası özgürlük ve eşitlik. İşareti vatan aşkı ve eşitlik. Sosyal adalettir ve insan haklarıdır. Bu söylediklerimizin hiçbirini cumhuriyet dışında bir rejim gerçekleştiremez. Kuşkusuz kökü cumhuriyetler de gerçekleştirmez...

Dünyadaki 194 ülkeden 22'si krallık ve sultanlık, 9'u federasyon ya da birlik, 3'ü prenslik ve buna karşılık 135 cumhuriyet. Son zamanlarda, İslamcı ve muhafazakâr kanadın ürettiği “Cumhursuz cumhuriyet”, “cumhursuz cumhurbaşkanı”, “cumhur cumhurbaşkanını seçti” gibi, dar ve partizan sloganları bir yana bırakıp Cumhuriyet'in çıktığı topraklardaki anlamını irdeleyelim:

Nedense, Türkiye'nin bir kısım aydını Cumhuriyet ile Demokrasi'yi birbirine rakip olarak gösterirler; önemli olanın cumhuriyet değil demokrasi olduğunu söylerler. Cehalet mi, saptırmaca mı, bilemem, ama Cumhuriyet ve Demokrasi birbirlerine göre tanımlanamaz. Ama ben ikisinin arasındaki ilişkiyi şöyle açıklayacağım:

Cumhuriyeti bir testidir, içine istediğinizi doldurabilirsiniz, ama en iyisi cumhuriyet testisinin içine demokrasi iksiri doldurmaktır.

Cumhuriyeti demokrasiye göre tanımlayamayız ama monarşi (monarchie, hükümdarlık yönetimi) ve teokrasiye (théocratie, dinenki yönetimi) göre tanımlayabiliriz:

Monarşi: Sürekliliği ve kimliği miras yolu esasına ya da “kutsal yasa”ya göre seçilen tek bir kişi tarafından temsil edilen devlet; değişik biçimlerde yönetilebilir; demokratik usule göre yönetilmesi durumunda parlamenter ya da meşruti monarşi adını alır.

Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Meşrutiyet dönemi öncesinde mutlak monarşi; Birinci ve İkinci Meşrutiyet'te meşruti monarşi.

Teokrasi: Bu devletin geçici temsilcileri görece demokratik yöntemlerle seçilse bile devletin sürekliliği ve kimliği bizzat Tanrı tarafından temsil edilir (Vatikan). Referansları din olan Suudi Arabistan da teokratik devlet olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyet: İktidarın halka, millet iradesine ait olduğu ve onu kendi seçtiği milletvekilleri aracılığıyla uyguladığı yönetim biçimi. Bu rejimle yönetilen devlet.

Latince halkın çıkarları anlamındaki res publica sözcüğünden alınmıştır. Bu devlet biçiminde egemenlik kişilere bağlı olmayıp bizzat halkın kendine aittir. Cumhuriyet her ne kadar Yunanca halk anlamına gelen demos ve erk anlamına gelen kratos sözcüklerinden yapılan demokrasi ile anlamdaş kılınmış ise de her iki devlet biçiminin ilk anlamları birbirinden farklıdır. Antikçağ Greklerinin kent-devletlerinde devleti bizzat halk yönetirdi yani “demoskratos” söz konusu idi. Cumhuriyet ise halkın

temsilcileri aracılığıyla yönetim idi.

Günümüzde ikisinin biçim ve öz ilişkisi benim sözünü ettiğim testi ve içine doldurulan sıvı gibidir. Biçim cumhuriyet, öz ise demokrasi.

***

Demokrasinin ansiklopedik bir tanımı var: İktidarın halkın elinde bulunduğu bir örgütlenme modeli. Böyle bir şey olmadı, böyle bir şey yok, böyle bir şey olmayacak. Demokrasi acaba halkın yetki verdiği temsilciler aracılığı ile iktidara sahip olduğu bir örgütlenme modeli mi? Bu açıklama biçimsel olarak doğru ama bu iktidarın halka yabancılaşması olasılığı yok mu acaba? Halkın yetki verdiği temsilciler iktidarı halka karşı kullanamazlar mı? Kullandıkları çok görüldü.

Bizim neoliberallerin sandığı gibi tek bir demokrasi yok ve o demokrasi de liberal demokrasi değil. Yeni anayasanın tasarımcılarından Prof. Dr. Ergun Özbudun'un Doç. Dr. Ersin Onulduran ile birlikte çevirdiği çok önemli bir kitap var. Yazarı Arend Lijphart. Kitabın adı: *Çağdaş Demokrasiler – Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*.

Kitabın adı bile demokrasinin tekil değil çoğul olduğunu gösteriyor. Ancak her ülkenin kendine özgü demokrasisinde olmazsa olmaz sekiz özellik var:

1. Örgüt kurma ve bunlara katılma özgürlüğü,
2. İfade özgürlüğü,
3. Oy verme hakkı,
4. Kamu görevlerine getirilebilme hakkı,
5. Siyasal liderlerin seçmen tercihini kazanmak için yarışabilme hakkı,
6. Değişik haber alma kaynaklarının varlığı,
7. Serbest ve adil seçimler,
8. Hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtilerine dayandırmak için gerekli kurumların bulunması.

Bu sekiz özellik Türk demokrasisinde bile var.

Başka örnekleri, yani demokratik ve laik olmayan cumhuriyetler örnekleri ile monarşik demokrasiler örneklerini bir yana bırakalım. Bizim işimiz Laik-Demokratik-Cumhuriyet türü devlet ile. Bu nedenle, önümüze bu tür devletle ilişkisi olmayan İran ve Libya, İngiltere ve Danimarka örnekleri çıkartılmasın.

Türkiye'de aralarında olmak üzere, ulusal devleti zayıflatmak isteyen güçler laikliği hedef alarak, onunla alay ederek, demokrasiyi öne çıkarmaktadırlar. Sanki demokrasi her derde deva ebeğömeçi. Oysa laiklik olmadan demokrasi bütün özelliklerini yitirir ve derhal yozlaşır. Bu noktada atılıp, "1923-1950 arasında laiklik güçlü idi ama demokrasi yoktu" derler. O yılların evrensel konjonktürünü bir yana bırakalım ve iddianın doğru olduğunu kabul edelim. Ama sonuçta bu laik cumhuriyet sayesinde iyi-kötü bir demokrasi geldi. Eğer 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelen Demokrat Parti'nin Başbakanı Menderes, demokrasinin çimentosu olacak olan Cumhuriyet devrimlerini 15 gün sonra, 29 Mayıs 1950'de, millete mal olmuş devrimler, millete mal olmamış devrimler diye ikiye ayırmasaydı, Türkiye'de hiçbir askeri müdahale olmazdı ve Türk demokrasisi Avrupa Birliği'nden bugün ders ve icazet almazdı. Aradan 57 yıl geçtikten sonra gerçekler değişmemiştir: Cumhuriyet ve demokrasinin sağlığı laikliğin sağlığına bağlıdır. Bir ülkede yasal laik düzenin karşısında bir antilaik cephe varsa, cumhuriyet de, emokrasisi de sakatlanır. Laiklikten verilen

her ödün, cumhuriyet ve demokrasiden verilen ödün demektir.

Rönesans ve Reform hareketleri sadece inanan insanı değil, fakat düşünen insanı da gündeme getirir. Demokrasi de düşünen insanın rejimidir. Demokrasi ihtiyacını düşünen insan hisseder.

Fransa'da 1789 Devrimini yapanlar, anayasayı, yalnızca devleti örgütleyen, statüsünü belirten hukuki bir belge olarak değil, fakat monarkın, hükümdarın iktidarının sınırlanması olarak da algılıyorlardı. 1789 Devrim ideolojisinde, anayasa yalnızca devletin statüsünü değil, aynı zamanda devlet içinde iktidarı ve toplum içinde devlet iktidarını sınırlayan belgedir. Anayasanın bu anlamı, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nin 16.maddesinde ifadesini bulur ve anayasa kavramının siyasi niteliğini yansıtır. Buna göre "İnsan haklarının sağlanmadığı ve kuvvetler ayrılığının belirlenmediği bir toplumda anayasa yoktur." Elbette demokrasi de yoktur. Anayasanın devlet iktidarını sınırlayan, kişi haklarını güvenceye alan bir belge oluşu aynı zamanda siyasi bir tercihi yansıtır. Çünkü anayasanın, devletin statüsü olması onun hukuki niteliğidir. Buna karşılık, anayasanın devlet iktidarını kayıtlaması, İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nin 16. maddesindeki ifadesi ile, anayasanın siyasi niteliğini ortaya koymaktadır. Bu siyasi niteliği ile anayasal devlet ile anayasalı devlet'in birbirine karışması önlenmiş olur. Zira, tanımı gereği, her devletin kendine göre bir anayasası vardır.

Demokrasinin demokrasi olması için özgür seçimler ve anayasa yeterli değildir. Bu noktada, Türkiye'de iktidarın meşruiyeti ve yetkisi konusunda gündemden düşmeyen ve özellikle saptırılan bir durumdan söz etmek zorundayız. Seçilmişler ve atanmışlar çelişkisi. Bazıları demokratik oyla seçilmiş olan parlamentonun denetlenemeyeceği görüşündedir ki bu parlamenter diktatorya anlamına gelir. Ancak, Anayasa (Mahkemesi) yargılamasının kabul edildiği bütün ülkelerde ortaya çıkan temel sorun şudur: Atanmış yargıçlardan oluşan bir mahkeme, halkın temsilcilerinden oluşan parlamentoyu denetleyebilir mi, bu denetim demokratik ilkelerle bağdaşır mı? Çünkü, halkın iradesini temsil eden ve genel oy'dan gelen parlamentonun işlemlerinin denetlenmesi, ilk başta demokratik yönetime ve giderek millet iradesine karşı engel sayılabilir. Ancak, uygar toplum, bir yüksek mahkemenin parlamento iradesini hukuki açıdan denetlenmesinin, demokrasinin gelişimi ile çelişmediği sonucuna varmıştır. Zira, insan haklarını güvence altına alan bir belge olan anayasanın üstünlüğünün kuşkusuz, bir hukuki yaptırımı da olacaktır.

Anayasaya uygunluğun yargısal denetimi, aslında demokrasinin gelişmesinde bir aşamadır. Demokrasi, iktidarın yalnızca seçim yolu ile el değiştirmesi olmayıp, aynı zamanda iktidarın anayasanın çizdiği yetki sınırlarına göre kullanılması ile ilgilidir. Bu bakımdan, temel hakların korunmasını sağlayan ve bunu güçlendiren mekanizma, demokrasinin gelişmesine uygundur.

Alain Touraine, "Demokratik düşüncede hiçbir ilke, temel insan haklarına uyması gereken şu ilkedен daha önemli değildir: Devletin sınırlandırılması ilkesi."

Alain Touraine'in bu düşüncesinin Türkiye için biraz daha açılması gerekir. Çünkü devletin sınırlandırılması ilkesi iktidarın, hükümetin iktidarının ve uygulamalarının sınırlandırılmasını da içerdiği mutlaka söylenmelidir. Bu söylenmez ise, hükümetler bu ilkenin gereklerini üstlerine almazlar.

Burada, bir kez daha "sınırlamak" fiili girdi cümlemize. Türkiye'de bunu öğrenmemiz gerekiyor, hukukî sınırlandırmalar yok ise demokrasi de yoktur. Çünkü her an dejenere olur. Demokrasinin kaynağı olan halk ve millet egemenliği de sınırlıdır, sınırsız değildir. Onu insan hakları sınırlar. İktidarın sınırlanmasının demokrasiyi oluşturan ilkelerden biri olduğunu Alain Touraine de söyler, ama kaçınılmaz, olmazsa olmaz bir ilkedir. 14 Mayıs 1950'den bu yana Türkiye demokrasisinin en

zayıf yanı bu noktadır. Sağ iktidarların kafası iktidarlarının sınırlandırılması gerekliliğini bir türlü anlamamıştır. 27 Mayıs 1960 ihtilalinin başlıca nedeni de Demokrat Parti iktidarının sözünü ettiğimiz “sınırlama” ilkesini anlamamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Kendimizle yüzleşme ve daha fazla demokrasi: “Cumhuriyeti kuranlar 1923’ten itibaren neden demokrasiyi de kurmadılar?” gibi safca sorular sorarak tarihimizle yüzleşmek isteyenler var. Birey ve toplum bağlamında, insan ve kurumlar bağlamında insan haklarına dayalı özgürlükler gündelik sıradan hayata geçmeden, demokrasinin alt yapısı kurulamaz. Laiklik ile özgürlükler birbirine kaynamadan demokrasi kurulamaz, kurulan demokrasi Prof. Bülent Nuri Esen’in deyişiyle kakokrasi’ye dönüşür. Ortaya çıkacak ortamı ne anarşi ne de kaos tasvir edebilir. Burada kestirip atacağım: Gerçek demokrasi çağı İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, 1945’ten itibaren başlamıştır. Bu tarihten önce dünyanın hiçbir ülkesinde örnek bir demokrasi, daha doğrusu örneğe yakın bir demokrasi yoktur. Şimdi de yok! Bu nedenle, 1923-1945 arasını demokrasi mihenginde denemek iyi niyetli bir davranış olmamalı.

Sanıldığı gibi 1945 yılında, Birleşmiş Milletler’in kurucu üyesi olmanın koşulu çok partili bir rejim sahibi olmak değildi, Almanya ve Japonya’ya savaş açmış olmaktı. Türkiye bu iki devlete savaş ilan ederek koşulu yerine getirmişti. 1923 Cumhuriyeti savaştan sonra çok partili rejime geçerek, Demokrat Parti’nin kurulmasını sağlayarak demokratik bir rejim olduğunu kanıtlamıştır.

Birleşmiş Milletler’e 1946-1950 arasında üye kabul edilen ülkeler arasında Afganistan, Tayland, Pakistan, Yemen, Birmanya, Endonezya vardı. İlk 51 ülke arasında bakın hangi ülkeler vardı: Çin, Etyopya, Irak, İran, Küba, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve daha niceleri.

CHP yönetimindeki Türkiye, çok partili rejime Birleşmiş Milletler’in zorlaması ile değil kendi iradesi ile geçmiştir. Genç Cumhuriyet böylece demokrasi bilincini somutlaştırmıştır. Ancak, bu sayede iktidara gelen Demokrat Parti ne Cumhuriyet’e ne de laikliğe gereken özeni göstermiştir. Daha sonraki iktidarlar da onun izinden gitti.

Roma’nın ikiye bölünmesi sonucu Batı’da insan özgürlükleri keşfedilmişti. Günümüz Doğu’sunda ise hâlâ Bizans geleneği devam ediyor. Seçimler oluyor ama seçimlerin sonunda seçilmiş otokrasi (autocratie, mutlakiyet) ve seçilmiş otokrat (autocrate, hükümdar) çıkıyor. Günümüz Türkiye’sinde ortaya çıkan “Halk tarafından seçilmiş cumhurbaşkanı” ve “sık sık referandum” hevesleri, bende, seçilmiş otokrat, seçilmiş hükümdar heveslerini ele veren kuşkular uyandırıyor.

Gerçek demokrasi seçme ve seçilme haklarıyla sınırlı, parlamento toplantılarıyla sınırlı bir rejim olmamak gerekir. Özgürlük ve hukukî eşitliği sağlamış bir yönetimin gerçekten demokrasi olabilmesi için sosyal devletin gereklerini de yerine getirmiş olması gerekir: Ulusötesi işverene karşı ulusötesi sendikalar... Yoksulluğun ve dışlanmanın bütün biçimlerini ortadan kaldırmayı amaçlamış bir demokrasi... Demokrasi, soyut insan haklarına ve soyut ifade özgürlüğüne indirgenemez. Demokrasi, dünya piyasasının, dışardan kontrol edilen çok partili seçimlerin ve basit insan hakları ideolojisinin boyunduruğunda piyasanın kurallarını kabul etmek olarak tanımlanamaz. Demokrasi ama siyasette ve ekonomide demokrasi! Gerçek demokrasilerde halk yoksullaşmaz, gerçek demokrasi halkı yoksullaştırmaz. Yoksulluğun olduğu yerde demokrasi eksiktir, sakattır. Demokrasi, sermayenin tek yanlı diktasının arzuluğu bir yönetim tarzı da değildir.

Çoğunluğun zorbalığına izin vermeyen, azınlığın veto hakkına sahip olduğu bir demokrasi. Türkiye için böyle bir demokrasi!

Laiklik Allahsızlık, Kitapsızlık, Dinsizlik değildir savunmasını ben de yapacağım. Burası Türkiye! Laiklik, bireyin ve toplumun Allahsızlığı, Kitapsızlığı, Dinsizliği değildir. Ama politik ortamın Tanrı'dan, Kitap'tan ve Din'den arındırılmışlığıdır. Cumhuriyet ve demokrasi gibi laikliğin de referansı Tanrı ve din değildir.

Laiklik, "Tek Tanrı, Tek Sezar" önermesinden önceki zamanı aramaktadır. "Ne Tanrı ne de Sezar!" demektir.

Sezar deyince, "Sezar'ın Hakkı Sezar'a" özlü sözün kaynağı olan İncil'e başvuracağım. Öykü Matta, Markos ve Luka İncillerinde var.

İncil'in kötü adamları Ferisiler İsa'yı tuzağa düşürmek için bir düzen kurarlar ve kral Hirodes'in adamlarıyla birlikte kendi aramlarını İsa'ya gönderirler. Gerisini Markos İncili'nden aktarıyorum:

"İsa'ya gelip, 'Öğretmenimiz' dediler, 'Senin dürüst biri olduğunu, Tanrı yolunu dürüstçe öğrettiğini, kimseyi kayırmadığını biliyoruz. Çünkü insanlar arasında ayırım yapmazsın. Peki, söyle bize, sence Sezar'a vergi vermek Kutsal Yasa'ya uygun mu, değil mi?"

İsa onların kötü niyetini bildiğinden, 'Ey ikiyüzlüler!' dedi. 'Beni neden deniyorsunuz? Vergi öderken kullandığınız parayı gösterin bana!' O'na bir dinar getirdiler. İsa, 'Bu resim, bu yazı kimin?' diye sordu.

'Sezar'ın' dediler.

O zaman İsa, 'Öyleyse Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya verin' dedi.

Bu sözleri duyunca şaşırıldılar, İsa'yı bırakıp gittiler." (Matta, 22: 15-22)

Bu kıssanın anlamı şudur: İsa, yeryüzünün hükümdara, gökyüzünün Tanrı'ya ait olduğunu işaret ederek, kuramsal düzlemde din ile devleti ayırmaktadır. Demek ki Hıristiyanlar 1.800 küsur yıl İsa'nın buyruğuna aykırı davranmışlar.

Aslında konuşmama laiklikten başlamalıydım. Çünkü laiklik yoksa ne demokrasi vardır, ne de cumhuriyet. Din ile devlet ayrılmasaydı ne demokrasi olurdu, ne de cumhuriyet. Din ile devlet ayrılmasa idi Tanrı ve din iktidarın kaynağı olmayı sürdürecekti. Laik anlayışa göre iktidar gücünü halktan ve insan aklından alır. Laik anlayış, bireysel din ve inanç özgürlüğünü zedeledikten, yeryüzü iktidarı bağlamında Tanrı ve dine sınır getirmiştir.

Laikliğin belki de en gerçekçi tanımı şöyle olmalıdır: "Laiklik, birey ve toplumu dinlerin kendi adlarına ve Tanrı adına yaptıkları baskılardan korur." Bu tanım benim tanımım, henüz kitaplarda yazmıyor.

Adnan Menderes'ten bu yana taa Recep Tayip Erdoğan'a kadar sağ politikacıların pek beğendiği bir tanımla, yani laikliğin din ve vicdan özgürlüğü olduğu ya da laikliğin din ve vicdan özgürlüğünün garantisi olduğu tanımıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Din ve vicdan özgürlüğü insan hakları listesinde yer alır. Laiklik insan haklarıyla ilgili bir öge (unsur) değildir, yüzde yüz politik bir kavramdır. Bir devlet teorisi, bir devlet türü tasarımıdır. Din ve vicdan özgürlüğü laik devletin ilkelerinden biridir ve laiklik din ve vicdan özgürlüğünü sınırlar. Bu noktaya çok dikkat edelim: Laiklik, siyasal bağlamda ve devlet döneminde Tanrı ve dinleri sınırladığı gibi din ve vicdan özgürlüğünü de sınırlar. Bu nedenle "Laiklik din ve vicdan özgürlüğüdür" tanımı laikliğin sınırlayıcı özelliğini elinden alır ve laikliği ortadan kaldırır.

Türk-Fransız laikliği bu türden sınırlayıcı bir laikliktir.

Türkiye'de kimi yazarların zaman zaman laiklik yerine Anglo-sakson sekülerizmi istedikleri görülür. Özellikle liberal olduğunu söyleyenler.

Türkiye cumhuriyetini kuranlar 29 Ekim 1923 tarihinde 2000 yıllarının demokrasisi ile işe

başlamadıkları için eleştiriliyorlar. Dikkat edersek 29 Ekim 1923 demokrasininin normlarına göre işe başladıklarını görürüz. Kurucu kadro Fransız-Avrupa laikliği yerine Anglo-Sakson sekülerizmini seçip alamazdı. Neden? Bunun nedenini sekülerizmden başlayarak araştıralım. İlk sekülerizm laikliğin eşanlamlısı değil. Ama dinden bağımsızlaşma, dünyasallaşma anlamına geliyor. Laikleşme anlamına da geliyor. Ama eşanlamlı değil. Bence dinin bağımsızlaşması, dinin devletten bağımsızlaşması anlamına geliyor daha çok.

Sekülerleşmenin tarihi Luther ve Calvin reformlarına kadar gidiyor. Protestanlık, Roma Katolik Kilisesi'nden bağımsız kiliseleri kapsar. Protestanlığın ortaya çıkması güllerle karşılanmadı. Emperyal devlet ve Roma Kilisesi, Papalık müthiş bir baskı başlattı Protestanlar üzerinde. Bu baskı Saint-Barthélemy Katliamı (1572) ile doruk noktasına çıktı. Fransız kralı 3000 kadar reform yanlısının öldürülmesine izin verdi. Protestanların dinsel özgürlüğü Nantes Fermanı (1598) ile güvence altına alındı. XIV. Louis'nin 1685'te Nantes Fermanı'nı yürürlükten kaldırması üzerine 500.000 protestan ülkeden ayrıldı, bunların büyük bir bölümü Kuzey Amerika'ya göçtü. Protestanlar Avrupa'da 1789 Fransız Devrimi'nden sonra özgürlüklerine kavuştular.

Protestanlık ve İngiliz kolonlarının sağladığı siyasi modeli, ABD Anayasası'nın hazırlanmasında etkili oldular. Özetleyecek olursak, Anglo-Sakson Sekülerizmde Halk ve Kilise, devleti sınırlandırmak için işbirliği yapmıştır. Toplumsal örgütlenmede Protestan tarikatları çok etkindir. Kilise ve halkı korumak için devlet iktidarı sınırlandırılmıştır. Bu sayede din devletten bağımsızlaşmış ve devletin denetimi dışında kalmıştır. Ancak ABD anayasasını hazırlayan kurucu babaların çoğunluğu deisttir ve Anayasa'da Tanrı adı bir kez geçer.

Avrupa laikliğinin, düşünsel olarak değil ama pratik olarak başlangıç tarihi 1789 Fransız İhtilalidir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesidir. Ama ondan önce 1215 tarihli Manga Carta Libertatum; 1679 tarihli Habeas Corpus Act, 1689 tarihli Bill of Rights (Haklar Bildirgesi) vardır.

Fransız ihtilalini burjuvazi ve proletarya yani halk Krallık ve Kilise'ye karşı yapmıştı. İhtilal krallığı ortadan kaldırdı, kilisenin mallarını elinden aldı ve dünyasal yetkilerini ortadan kaldırdı. İhtilali yapan halk ve ihtilalin kurduğu yeni devlet Kilise'ye karşı işbirliği yaptılar. Avrupa-Fransız laikliği bu işbirliğinden kaynaklanır. Bu laiklik kiliseyi ve dini sınırlar.

Tekrarlayacak olursak:

Sekülerizmde, halk ve kilise devlet iktidarını sınırlar.

Laiklikte, halk ve devlet kiliseyi yani dini sınırlar.

Din eğer İslam dini ise durum daha da karışıktır. İslam'da Kilise benzeri hiyerarşik bir örgütlenme biçimi ve Papalık benzeri bir üst otorite bulunmadığı için, Avrupa ve ABD'de olduğu gibi, bir din-devlet ilişkisi kurmak olanaksızdır. Bu nedenle Cumhuriyet Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurmuştur. Bu yüzden Cumhuriyet çokca eleştiriye uğramış, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türk laikliğini zedelediği ileri sürülmüştür.

Eğer İslam'da Kilise benzeri bir yapı olmuş olsaydı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasına gerek kalmazdı. Acaba Halifelik kaldırılmasaydı mı? Halifelik ile Papalık aynı şey değil ki...

ABD'de, ABD anayasasını hazırlayan Kurucu Babalar toplantısından çıkan Benjamin Franklin'e halk nasıl bir hükümet kurduklarını sorar, o da "Korumayı becerirseniz, bir Cumhuriyet" der. Ve bu cumhuriyet, Anayasa'ya göre, din ve devlet işlerini ayırmaktadır. ABD cumhuriyeti ve demokrasisi bu ayrılık temeli üzerine kurulmuştur.

Aynı şey Fransız-Avrupa-Türk laikliği için de söz konusudur. Bu laiklik de devlet ve dinin ayrılması ilkesine dayanır. Cumhuriyet ve demokrasi de laiklik düşüncesinin uygulamaya geçmesiyle

hayat bulmuştur.

Cumhuriyet ve Demokrasi'nin kalitesi Laiklik ya da Sekülerliğin kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Laiklik bozulursa, Cumhuriyet ve Demokrasi de bozulur.

Laiklik ile oynayanlar Cumhuriyet ve Demokrasi ile de oynarlar. Bu nedenle Laikliğe karşı yapılan her olumsuz hareket, Cumhuriyet ve Demokrasi'ye de yapılmış demektir.

Doğayı, suyu ve toprağı koruyan, insanların insanca yaşayacağı, insanların barış içinde yaşayacağı küresel bir dostluk ve barış için; insanın ruh, beden ve beyninin özgürce gelişeceği, insanın bütün yaratıklarla dost olacağı, insanın kara büyüden özgürleşeceği, önyargı ve körinançlardan kurtulacağı, inançların insanları körleştiremeyeceği; çocukların yalyanak gezmediği, delik topuklu çoraplara mahkûm olmayacağı bir dünya ve evren için, açlığa ve işsizliğe karşı bir laik cumhuriyet ve demokrasi!

Bunları gerçekleştiremedikten sonra cumhuriyet, demokrasi ve laiklik ne işe yarar!

2007-2008 ders yılının üniversite, öğrenciler ve öğretim üyeleri için başarılı geçmesini diler, beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Samsun 19 Mayıs Üniversitesi 2007-2008 Ders Yılı Konuşması

KAYNAKLAR

Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 10. bası. Beta Yayınevi.

Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, Yetkin Yayınları.

Henri Pena-Ruiz, *Laiklik Nedir?* Gendaş Kültür Yayınevi.

Henri Pena-Ruiz, *Qu'est-ce que la laïcité?* Folio Actuel / Gallimard

Fareed Zakaria, *Özgürlüğün Geleceği*, Kırmızı Yayınları.

Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?* YKY

Samir Amin, *Modernite, Demokrasi ve Din*, Özgür Üniversite.

Samir Amin, *Liberal Virüs*, Özgür Üniversite.

Jacques Rancière, *La haine de la démocratie*, La Fabrique éditions.

VOLTAIRE

Koyunlar bir arada güzel güzel yaşarlar; onları pek yumuşak huylu sanırız, çünkü sayılamayacak kadar çok hayvanı yiyip yuttuklarını görmeyiz. Hatta onları hiç farkına varmadan, bizim Sassenage peynirini yediğimiz gibi, saf saf yediklerine de inanabiliriz. Koyunlar cumhuriyeti altın çağın tam bir simgesidir.

Bir insanın tam anlamıyla bir krallık devleti olduğu apaçıktır. Bir orozla karşılaştırılabilecek hiçbir kral yoktur. Böbürlenmek için ulusunun içinde gururla dolaşmaz. Düşman yaklaşırsa, kesin bilgisine, bütün gücüne dayanarak uyruklarına kendisi uğruna ölmelerini emretmez: Savaşa kendisi gider, tavuklarını arkasına dizerek ölünceye kadar savaşı. Galip gelirse, Te deum duasını kendisi okur. Uygur hayatta bunan kadar kibarca, çıkardan uzak bir şey yoktur. Bütün erdemleri kendinde toplamıştır. Haşmetli gagasında bir buğday tanesi, küçük bir toprak kurdu olunca, önüne çıkan ilk dişi uyruğuna bunları veriverir. Bunun yanında, sarayındaki Süleyman bir kümesin horozu kadar bile değildi.

Arıların, bütün uyrukları kendisiyle sevişen bir kraliçe tarafından yönetildikleri gerçekse, bu daha kusursuz bir yönetimdir.

Karıncalar tam bir demokrasi sayılır: Demokraside herkes eşit olduğuna, her insan herkesin mutluluğu için çalıştığına göre, bu yönetim diğer devletlerden üstündür.

Oluşturdukları yapılara bakılırsa, kunduzlar cumhuriyeti karıncalarınkinden de üstündür.

Maymunlar, uygar bir ulustan çok hokkabazlara benzerler; bundan önceki türler gibi değişmez ve temelli yasalarla bir araya toplanmışsa, benzemezler.

Biz, taklit yeteneğimizle, düşüncelerimizin hafifliğiyle, tek biçimli ve uzun ömürlü yasalara sahip olmaya hiç izin vermemiş olan kararsızlığımızla, diğer hayvanlardan çok maymuna benziyoruz.

Soyumuzu oluşturan doğa bize bazı içgüdüler, varlığımızı korumak için onuru, başkalarının varlığını korumak için iyilikseverliği, bütün türlerde ortak olan sevişmeyi, bir de anlatılmayan yetiyi, bütün canlılardan daha çok düşünceler üretme yetisini verdiği zaman; böylece kismetimize düşeni ayırdıktan sonra, şunu diyor: “Elinizden geleni yapın.”

Hiçbir ülkede hiçbir yasa iyi değildir. Nedeni apaçık ortada: Yasalar zamanına, yerine, gereksinmelere, olanaklara göre yapılmıştır.

Gereksinimler değişince, eskisi gibi kalan yasalar gülünç hale gelir. Örneğin domuzla şarabın zararlı görüldüğü Arabistan'da domuz eti yemeyi, şarap içmeyi yasaklayan yasa, İstanbul'da anlamsızdır.

Bütün tımar haklarını büyük oğla veren yasa, bir anarşi ve yağma döneminde çok iyi bir yasa olarak görülür. Böylece büyük evlat, haydutların er geç saldıracağı şatonun komutanı olur; küçük kardeşleri büyük rütbeli subay, çiftçileri de askerleri olur. Korkulacak tek şey, küçük kardeşin derebeyi ağabeyini öldürerek ya da zehirleyerek o baykuş yuvasına biraz da kendisinin hükmetmeye kalkışmasıdır. Ancak bu tür durumlara pek sık rastlanmaz, çünkü doğa içgüdülerimizle tutkularımızı öyle ayarlamış ki ağabeyimizi öldürmekten duyduğumuz dehşet, onun yerine geçmek için duyduğumuz kıskançlıktan daha büyüktür. Ancak Chilperic döneminde şato sahiplerine uygun gelen bu yasa, bir kentte gelirlerin bölünmesi söz konusu olduğunda kötü bir şeydir.

İnsanların yüzünü kızartacak bir şey olmasına rağmen, her yerde doğru, açık seçik olan, her yerde zorlanmadan yerine getirilen biricik yasaların oyun yasaları olduğunu biliriz. Satranç oyununun kurallarını hazırlayan Hintliye dünyanın her yerinde, niçin isteyerek boyun eğiliyor da örneğin, papaların emirnameleri bir dehşet ve nefret konusu oluyor? Çünkü satrancı icat eden adam oyuncuları memnun etmek için her şeyi doğru hesaplamış; papalarsa emirnamelerinde kendi çıkarlarından başka bir şey gözetmemişlerdir. Hintli, insanların hem akıllarını işletmek, hem de onlara zevk vermek istemiş; papalarsa insanların kafalarını serseme çevirmek istemişlerdir. Ayrıca satranç oyununun temel ilkeleri beş bin yıldan beri değişmemiş, yeryüzünde herkes tarafından kabul edilmiştir; oysa papaların emirnamelerine ancak Spoleto'da, Orvietta'da, Loretta'da değer verilmektedir, oralarda da en zayıf hukukçular bile bu emirnamelerden içten içe nefret eder, onları küçümserler.

JEAN PAUL SARTRE

Bu tümleyici iki çelişki rahatsız edicidir, ama ortaya çıkmamasından daha az ciddidir. Gerçekten de sömürülen sınıfların bir ideolojiye değil, toplum üzerine edinilecek pratik bir doğruluğa gereksinimleri vardır. Yani, kendilerinin yalnızca mitik bir tasarımı yapmışlardır da, dünyayı değiştirmek için onu tanımak gereksinimini duymaktadırlar.

Bu onların hem konumlanmak istedikleri (çünkü bir sınıfın bilgisi tüm öteki sınıfların bilgisi ile onların güç ilişkilerini içerir), hem de kendi organik ereklere ulaşmalarına olanak verecek olan praxis'i keşfetmek istedikleri anlamına gelmektedir. Kısacası, pratik doğruluklarına sahiplenmeleri gerekmektedir. Bu da onların kendilerini hem tarihsel tikellikleri içinde (iki sanayi devriminin onları yaptığı biçimiyle, sınıf anlarıyla, yani geçmişteki yapılardan maddesel olarak kalan şeyle: Saint Nazaire işçileri, proletaryanın eski biçiminin varolan tanıklarıdır), hem de evrenselleşme savaşımı içinde (yani sömürüye, baskıya, yabancılaşmaya, eşitsizliklere, işçilerin kara kurban edilmesine karşı çıkararak) kavramak istemeleri demektir. Bu iki gereğin birbiriyle diyalektik ilişkisi, sınıf bilinci diye adlandırılan şeydir. Oysa aydın, halka bu düzeyde hizmet edebilir. Tabii kendisi de, "ayrıcalıksız" sınıflar da konumlandığına göre, artık evrensel bilgi teknisyeni olarak değil. Ama tam tamına tekil evrensel olarak, çünkü aydınların bilinçlenmesi, onların sınıf partikülarizmleri ile evrensellik görevlerinin açığa çıkmasıdır: Demek oluyor ki bu bilinçlenme, sözkonusu bu tikelden yola çıkarak, tikelliklerinin aşılmasından tikelin evrenselleşmesine doğru aydına muhalefet eden şeydir. Beri yandan, işçi sınıfları dünyayı, birdenbire evrensele yerleşerek değil de, oldukları durumdan yola çıkarak değiştirmek istediklerinden, aydının evrenselleşmeye doğru gösterdiği çaba ile işçi sınıflarının devinimi arasında bir koşutluk vardır. Bu anlamda, aydın, kökende hiçbir zaman sözkonusu sınıflar içinde konumlandırılmasa da, aydının konumlandırılmış varlığının bilincine varması, yani orta sınıfların bir üyesi olduğunu duyması iyi bir şeydir. Bu nedenle de durumunu yadsıması değil, bu durumdan edindiği deneyimi işçi sınıflarını konumlandırmak için kullanması sözkonusudur; ayrıca sahip olduğu evrensellik teknikleri ona bu aynı sınıfların evrenselleşme çabalarını aydınlatma olanağını da verecektir. Bu düzeyde aydını üreten çelişki ona, proletaryanın tarihsel özgürlüğünü evrensel yöntemlerle ele alma (tarihsel yöntemler, yapıların çözümlenmesi, diyalektik) ve evrenselleşme çabasını tikelliği içinde kavrama (özellikle bir tarihten kaynaklanması ve devrimi cisimleştirmeyi istediği ölçüde onu koruması anlamında) olanağını sağlayacaktır. Kurucu çelişkinin bilincine varma olarak tanımlanan aydın, diyalektik yöntemi uygulayarak, tikeli evrensel gerekler aracılığıyla kavrayarak ve evrenseli evrenselliğe doğru giden bir tekellik devinimine indirgeyerek proletaryanın bilinçlenmesine yardım edebilir.

Bununla birlikte, aydının sınıf tikelliği, onun kuramcı çabasını durmadan çarpıtabilir. Nitekim, aydının, durmadan yeniden doğan, kökensel durumu ve formasyonu yeni biçimler altında sürekli olarak yemden canlandırılan ideoloji'ye karşı savaşması gerektiği de bir gerçektir. Bu nedenle, eşzamanlı olarak kullanmak zorunda olduğu iki aracı vardır: 1) Sürekli bir özeleştirici, Pratik bilgi uzmanı olarak $y=f(x)$ formülüyle deneyimlediği evrenseli, evrensele doğru tikelleşen toplumsal bir grubun tekil çabasıyla karıştırmamak gerekir. Evrenselin bekçisi olduğunu ileri sürerse, dosdoğru tikele indirgenir, yani kendisini evrensel sınıf sayan burjuvazinin eski yanlısamasına düşmüş olur.

Tüm bağlarını koparmış bir küçük burjuva olduğunun ve kendisinden durmadan sınıfının düşüncelerini oluşturması istendiğinin sürekli bilincinde olmalıdır. Evrenselciliğin (şimdiden hesabı görülmüş olarak düşünülen ve bu niteliğiyle evrenselliğe giden çabamın çeşitli tikelliklerini dışta bırakan evrenselciliğin), ırkçılığın, ulusçuluğun, emperyalizmin vb.'nin hiçbir zaman koruması altında olmadığını bilmelidir. (Bizde buna “saygılı sol” deniliyor; paylaşmadığım bilse de sağın değerlerine saygı duyan bir sol; Cezayir Savaşı sırasında “solumuz” buydu bizim). Aydın tüm bu tutumları suçladığı anda, bu tutumlar sözkonusu suçlamanın içine sızabilirler. Amerikalı zenciler ırkçılığa cephe alan aydın Beyazların sözde koruyuculuğunu dehşetle suçladıklarında yerden göğe kadar haklıydılar. Demek oluyor ki aydın. “Ben artık küçük burjuva değilim, evrenselin içinde özgürce hareket ediyorum” diyerek işçilerin saflarına katılacak değildir. Tam tersine, şöyle düşünecektir aydın: Ben bir küçük burjuvayım; kendi çelişkimi çözmek için işçi ve köylü sınıflarının saflarına katılmışsam da, bir küçük burjuva olmaktan çıkmış değilim; ancak kendimi eleştirmekle ve kendimi durmadan köktencileştirmeme, küçük burjuva alışkanlıklarına benden başka hiç kimseyi ilgilendirmeyecek olan alışkanlıkların adım adım karşı çıkabilirim. 2) Ayrıcalıksız sınıfların somut ve koşulsuz olarak eylemde biraraya gelmesi. Gerçekte, kuram, praxis'in bir anından başka bir şey değildir: Olanakların değerlendirilmesi anıdır bu. Böylelikle, kuramın praxis'i aydınlattığı doğrudur, çünkü kuram kendisi için konulmadan önce her zaman tikel bir eylemin içinde organik olarak doğmaktadır. Bu nedenle aydın için, eylemi, ona başlamadan önce yargılamak, ona söz geçirmek ya da anlarını komuta altına almak sözkonusu değildir. Tam tersine, eylemi yürüyüş halinde, asal güç düzeyinde kavramak (hayatı felce uğratan ya da aygıtlarca başlatılan bir grev), ona entegre olmak, ona fiziksel olarak katılmak, ona kendini bırakıp, onun tarafından taşınmak sözkonusudur. Aydın ancak bu durumda, yani eylemin zorunlu olduğu bilincine vardıkça, eylemin doğasını açığa çıkarabilir, onun anlam ve olanaklarını aydınlatabilir. Ortak praxis, aydını, proletaryanın genel devinimine entegre ettiği ölçüde, aydın kendi iç çelişkileri içinde (eylem kökeninde tikel, ereğinde evrenselleştiricidir), proletaryanın tikelliğini ve evrenselleştirici tutkularını hem kendine çok yakın (aydın aynı ereklere sahiptir, aynı risklere girer) hem de kendine uzak yabancı bir güç olarak kavrayabilir. Gerçekte bu güç, hem bir veri, hem de erişilmez kalarak, onu olduğu şeyden bir hayli uzağa taşımıştır: bir proletaryanın evrensel özelliklerini ve gereklerini kavrayıp saptamak için de elverişli koşullardır bunlar. Evrensel uzmanı halkın evrenselleşme hareketine, hiçbir zaman sindirilip eritilmemiş kişi olarak, hatta şiddet eylemiyle dışlanmış kişi olarak, eski durumuna dönmesi olanaksız parçalanmış bir bilinç olarak hizmet edecektir: Hiçbir zaman ne tümüyle içerde (demek ki sınıf yapılarına çok fazla yakınlığıyla kaybolmuş olarak), ne de tümüyle dışarda olacaktır (çünkü durum ne olursa olsun, eylemde bulunmaya başlar başlamaz, uzman, yönetici sınıfların ve kendi sınıfının gözünde haindir, çünkü onların kendisine sağladığı teknik bilgiyi yine onlara karşı kullanmaktadır). Ayrıcalıklı sınıflarca kovulan, ayrıcalıksız sınıfların gözünde ise şüpheli bir kişi olan aydın (onlara sunduğu kültürden dolayı) çalışmasına başlayabilir. Peki gerçekte nedir bu çalışma? Sanıyorum ki bu çalışmayı aşağıdaki gibi betimleyebiliriz: Halkçı sınıflarda ideolojinin sürekli olarak yeniden doğuşuna karşı savaşmak. Yani içte olduğu gibi dışta da, sınıfların kendi üzerlerine ve iktidarları üzerlerine edindikleri her türlü ideolojik tasarımı ortadan kaldırmak (“olumlu kahraman”, “kişilik kültürü”, “proletaryanın yüceltilmesi” gibi işçi sınıfının kendi ürünü izlenimini veren şeyler, gerçekte, burjuva ideolojisinden ödünç alınmıştır; bu nitelikleriyle de ortadan kaldırılmaları gerekir);

Egemen sınıfın verdiği bilgi sermaye'sini halkçı kültürü yükseltmek için kullanmak yani evrensel

bir kültürün temellerini atmak;

Gerektiğinde ve güncel konjonktürde ayrıcalıksız sınıflar içinde pratik bilgi teknisyenleri oluşturmak bu sınıflar kendi kendilerine bilgi teknisyenlerini oluşturamazlar ve onları işçi sınıfının organik aydınları ya da en azından bu aydınlara en çok yaklaşan teknisyenler yapmak ki gerçekte bunları yaratmak olanaksızdır; yürütülen savaşında herkes için erişilecek gerçek bir erek görerek, yani insanın geleceğini görerek, kendi ereğini geri çekmek (bilginin evrenselliği, düşünce özgürlüğü, doğruluk); dolaysız amaçların ötesindeki uzak amaçları, yani işçi sınıflarının tarihsel ereği olarak evrenselleşmeyi göstererek, akış halindeki eylemi köktencilileştirmek. Her türlü iktidara karşı kitle partileriyle ve işçi sınıfının aygıtıyla dile gelen siyasal iktidar da içinde olmak üzere kitlelerin ardında koştukları tarihsel ereklerin bekçisi olmak; gerçekte erek, araçların birliği olarak tanımlandığına göre, aydının bu araçları ardında koşulan ereği değiştirenler dışında araçlar etkili oldukları sürece tüm araçlar iyidir ilkesine bağlı kalarak incelemesi gerekir

Son satırlar ortaya yeni bir güçlük çıkarmaktadır: Aydın halkçı devinimin hizmetine girdiğine göre, kitlelerin örgütlenmesini zayıflatmamak için disiplini gözetmek zorundadır, ama aydın araçların erekle olan pratik bağıntısını da aydınlatmak zorunda olduğundan, erekteki temel anlamlamasını korumak için kendi eleştirisini getirmekten de hiçbir zaman geri kalmamalıdır. Şu var ki, bu çelişkinin bizi uğraştırması gerekmez: Bu onun, çarpışan aydının işidir; aydın az ya da çok mutlulukla, gerilim içinde yaşayacaktır. Bu konuda söyleyebileceğimiz tek şey, partilerde ya da halkçı örgütlerde siyasal iktidara bağlanmış aydınların bulunması zorunluluğudur; bu maksimum bir disiplin ve minimum bir olası eleştiri anlamına gelir; ayrıca parti dışında aydınların olması da zorunludur, devinimlere bireysel olarak ama dışardan bağlanmış aydınlar olacaktırlar bunlar; bu ise minimum disiplin ve olası maksimum eleştiri anlamına gelir. Bu iki öbek arasında (eyyamcılar ile goşistler arasında diyelim) bir tutumdan ötekine giden bir aydınlar bataklığı bulunmaktadır; bir yanda disipline edilmiş parti dışı, öte yanda ise eleştirilerini keskinleştirip her an Parti'den çıkacak olanlar. Bunlar aracılığıyla, sınıf çatışmalarının yerine bir çeşit ozmos konulmakta, Partiye girilmekte ve Parti'den çıkılmaktadır. Hiç bir önemi yok: Eğer çatışmalar zayıflarsa, sürekli çelişkiler ve uyuşmazlıklar aydınların oluşturduğu bu toplumsal bütünü ayrılmaz bir parçası olurlar öyle ki, bunların arasına çok sayıda sahte aydın, intelligentsia'nın sorunlarını anlayacak durumda olan polisler sızmıştır. Uyuşmazlıkları entelejansiyanın iç statüsü yapan bu muhalefetler kaynaşmasına, ancak evrenselleştirici çaba çağına değil de evrensel çağın inanılmaz şaşırabilir. Şurası kesin ki, düşünce çelişkilerle ilerlemektedir. Bu görüş ayrılıklarının aydınları derinden bölecek ölçüde şiddetlenebileceğinin (bir başarısızlıktan sonra, bir geri çekilme sırasında, XX. Kongre'den ya da Sovyetlerin Budapeşte'ye müdahalesinden sonra, Çin-Sovyet uyuşmazlıkları karşısında) ve bu durumda da eylem ve düşünceyi (ve gerçekte halkçı devinimi de) zayıflatmak riskine girilebileceğinin vurgulanması gerekir. Bu nedenle aydınların, aralarında çatışkılı bir birliği temellendirmeleri, sürdürüp korumaları ve yeniden temellendirmeye girişmeleri zorunludur; yani aydınların, çelişkilerin birer zorunluluk olduğunu, karşıtların üniter aşılışının her zaman olası olduğunu belirtmesi ve bu nedenle de insanın bir başkasına inatla kendi görüş açısını benimsetmesinin değil, tersine, derinlikli bir kavrayışla, iki savdan birinin ya da ötekinin aşılmasındaki olasılık koşullarını yaratmasının sözkonusu olacağı diyalektik bir uyuşmayı temellendirmesi gerekmektedir.

Görüldüğü gibi araştırmamızın ilkeleri doğrultusunda ilerliyoruz. Biliyoruz ki aydın, pratik bilginin bir öznesidir ve aydının asal çelişkisi (meslek evrenselliği, sınıf tikelliği) onu ayrıcalıksız sınıfların evrenselleşme devinimine katılmaya itmektir, çünkü ayrıcalıksız sınıflar da temelde aydınla aynı

ereğe sahiptirler; oysa aydın, karşıt durumda, egemen sınıfın gözünde, kendisinin olmayan, dolayısıyla değerlendirme hakkına sahip olmadığı tikel bir ereğe erişmek için bir araç derekesine düşürülebilir

Kaldı ki, böyle tanımlandığında bile, aydın hiç kimse tarafından görevlendirilmiş olmamaktadır: İşçi sınıflarının gözünde şüpheli, egemen sınıflar için hain olan aydın, sınıfından tümüyle kopmamakla birlikte, onu yadsıyarak, çelişkilerini değişmiş ve derinleşmiş olarak, gerçekte, halkçı partilerin içinde yeniden bulmaktadır; eğer sözkonusu bu partilere girecek olsa, kendini partiyle hem dayanışık, hem de ondan dışlanmış hissetmektedir, çünkü partide siyasal iktidarla gizli bir çatışma içinde bulunduğu için, hiçbir zaman sindirilmemekte, her yerde özümlenme olarak kalmaktadır: Kendi sınıfı onu artık gözden çıkarmakta, ama başka hiçbir sınıf da ona kucak açmamaktadır. Bu durumda, aydının işlev'inden nasıl söz edebiliriz? Daha çok, aydının fazladan bir adam, orta sınıfların başarısız bir ürünü, kusurları dolayısıyla ayrıcalıksız sınıfların kıyısında yaşayan ve onlara hiçbir zaman katılamayan biri olduğunu söyleyemez miyiz? Bugün birçok sınıftan gelen çoğu kişi, aydının varolmayan görevleri kendine malettiğini düşünmektedir

Bir anlamda doğrudur bu. Ve aydın da bunu pekâlâ bilmektedir. Aydın hiç kimseden "işlev" ini temellendirmesini isteyemez: Bu işlev toplumlarımızın bir yan ürünüdür; bu üründeki doğruluk ile inancın, bilgi ile ideolojinin, özgür düşünce ile yetke ilkesinin çelişkisi yönelimsel bir praxis'in ürünü değil, ondaki iç bir tepkinin, yani bir kişinin bireşimsel birliğinde bulunan bağdaşmaz yapıların birbirleriyle ilişkisinin ürünüdür

Ne var ki duruma daha yakından bakılacak olursa, aydının çelişkilerinin, her birimizin, tüm toplumun çelişkileri olduğu görülür. Ereklere herkesten çalınmaktadır; herkes kendisinden kaçan ve temelde insan dışı olan ereklere aracı durumundadır; herkes nesnel düşünce ile ideoloji arasında parçalanmıştır. Genelde bu çelişkiler yaşanmışlık düzeyinde kalmakta ve kendilerini ya birincil önemdeki gereksinimlerin doyumsuzluğu ile ya da nedenleri aranmayan sıkıntılarla (sözelimi orta sınıfların maaşlılar kesiminde) açığa vurmaktadır. Sözkonusu durumdan ötürü acı duyulmadığı anlamına gelmez bu; tersine insan bu durumdan ötürü ölebilir ya da delirebilir: Doğru tekniklerin varolmaması dolayısıyla eksikliği duyulan şey, düşünümsel bir bilinçlenmedir. Ve her bir kişi bu bilinçlenmeyi bilmesede, insanı bir canavar ve köle yapan bu yabancı toplumu yeniden ele alma olanağı veren bu bilinçlenmeyi hedef almaktadır. Aydın kendi çelişkisiyle işlevi olan çelişkisiyle kendisi için ve dolayısıyla da herkes için bu bilinçlenmeyi gerçekleştirmeye itilmektedir. Bu anlamda, herkesin gözünde şüphelidir, çünkü başlangıçta gücül olarak muhalif, dolayısıyla haindir, ama başka bir anlamda, bu bilinçlenmeyi herkes için yapmaktadır. Şu noktada görüş birliğine varalım ki, ondan sonra herkes bunu yeniden yapabilir. Elbet, aydın konumlandığı ve tarihsel olduğu ölçüde, gerçekleştirmeye giriştiği örtü kaldırma eylemi yeniden doğan önyargularla, gerçekleşen evrenselliğin akış halindeki evrensellekle karışmasıyla, durmadan sınırlandırılmaktadır; bunlara şunu da ekleyelim; bu eylem aydının tarihsel bilisizliğiyle de sınırlandırılmaktadır, (araştırma aygıtlarının yetersizliği). Ne var ki, a) Aydın, toplumu gelecekteki tarihçinin gözünde olacağı biçimiyle değil, toplumu kendi için olacağı biçimiyle dile getirmektedir; bilisizlik derecesi ise toplumu yapılandıran minimum bilisizliği temsil etmektedir; b) Aydın, sonuç olarak, yanılmaz biri değildir, tam tersine sık sık yanılır, ama onun yanılırları kaçınılmaz olduğu ölçüde, tarihsel bir durumda, ayrıcalıksız sınıfların özü kalan minimum yanılırlı katsayısını temsil etmektedir

Aydının kendindeki ve kendi dışındaki çelişkilerine karşı verdiği savaşım boyunca, tarihsel toplum, hâlâ kararsız bir görüş açısı edinmekte, dış etmenlerce koşullanmış olarak kendi üzerine kafa

yormaktadır. Kendini pratik olarak düşünmeye, yani yapılarını ve ereklarını belirlemeye, kısacası, bilgi tekniklerinden türetilip aydınlığa kavuşturduğu yöntemlerden yola çıkarak evrenselleşmeye girişmektedir. Belli bir tarzda, kendini temel erekların bekçisi yapmaktadır (insanın özgürlüğüne kavuşması, evrenselleşmesi, dolayısıyla insanileşmesi). Ama şu noktada anlaşalım: Pratik bilgi teknisyeni, toplumun bağrında, üstyapıların alt kademedeki memuru olarak belli bir iktidara sahiptir: Bu teknisyenden doğan aydın ise, eğer Parti yönetimine bağlanırsa, sözkonusu iktidardan yoksun kalmaktadır. Çünkü bu bağ ona başka bir düzeyde, üstyapıların alt kademedeki memuru özelliğini vermektedir; aydın bu özelliği disiplin gereği bir yandan benimserken, bir yandan da ona durmadan muhalefet etmeli ve seçilen araçların organik ereklarla ilişkisini ortaya koymaktan bir an geri kalmamalıdır. Bu niteliğiyle, görevi tanıklıktan şehitliğe gitmektedir: İktidar, ne olursa olsun, aydınlan kendi propagandası için kullanmak istemekte, ama aydınlara güvenememekte ve tasfiye işlemlerine her zaman onlarla başlamaktadır. Hiç önemi yok: Aydın yazabildiği ve konuşabildiği sürece, egemen sınıfın hegemonyasına ve halkçı aygıtın eyyamcılığına karşı, halkçı sınıfların savunucusu olarak kalmaktadır

Bir toplum büyük bir sarsıntıdan ötürü (yitirilen savaş, galip düşmanın işgali) ideolojisini ve değerler dizgesini yitirdi mi, çoğu kez hiç de sonuçlarını düşünmeden, aydınlarını, tasfiye ve yeniden örgütlenme işleriyle görevlendirmekle karşı karşıya kalmaktadır. Ve tabii aydınlar da, gerçekte kendilerinden istenildiği gibi, geçersizleşmiş bir ideolojiyi en az bunun kadar tikel olan ve aynı toplumu yeniden örgütlemeye olanak veren başka bir ideolojiyle değiştiriyor değillerdir: Aydınlar, her türlü ideolojiyi ortadan kaldırmaya ve işçi sınıflarının tarihsel ereklarını belirlemeye girişmektedirler. Nitekim 1950'ye doğru, Japonya'da olduğu gibi egemen sınıf iktidarı yeniden ele geçirdiğinde, toplum, aydınları, ödevlerini yapmamakla, yani eski ideolojiyi yeni koşullara uyarlamak için birtakım üstünkörü düzeltimler yapmamakla (yani pratik bilgi teknisyeni fikrine uygun davranmamakla) suçlamıştır. Bu aynı anda, olabilir ki, işçi sınıfları (ister yaşam düzeyleri yüksek olsun, ister egemen ideoloji güçlü kalsın, ister işçi sınıfları egemen ideolojiyi başarısızlıklarından sorumlu tutsunlar, isterse bir duraklamaya gereksinimleri olsun) aydınların geçmişteki eylemlerini suçlayabilir ve onları yalnızlığa terkedebilirler. Ne var ki bu yalnızlık aydının çelişkisinden doğduğuna göre, onun nasibidir. Üstelik aydın, bir türlü organik aydın olarak varolamadığı sömürülen sınıflarla bir ortakyaşarlık ilişkisi kurduğunda, kendi sınıfından çıkamadığı gibi, bir başarısızlık anında, aydın statüsünden sahte aydın statüsüne geçmedikçe, yalana dayanan, anlamsız bir yadsımayla bu sınıfı terkedemez de. Gerçekte, aydın, sömürülen sınıflarla birlikte çalıştığında, bu belirgin birliktelik onun haklı olduğu anlamına gelmemektedir; içine kapandığı anlarda ise yüz yüze olduğu yapayalnızlık onun haksız olması demek değildir. Bir başka deyişle söylersek, durumun sayıyla hiçbir ilintisi yoktur. Aydınların görevi, çelişkisini herkes için yaşamak ve bu çelişkiyi herkes için köktencilikle (yani doğruluk tekniklerinin yanılsamalara ve yalanlara uygulanmasıyla) aşmaktır. Aydın, sözkonusu çelişkiyle, demokrasinin bekçisi olmaktadır: Aydın, burjuva "demokrasisi" nin haklarının soyut karakterine muhalefet etmektedir ama, bu hakları ortadan kaldırmak için değil, tüm demokrasi içinde özgürlüğün işlevsel doğruluğunu koruyarak, bu hakları toplumcu demokrasinin somut haklarıyla bütünlemek için muhalefet etmektedir.

Aşırı Demokrasi Olarak Anarşi

WAYNE PRICE

Marksizm ve genelde devlet sosyalizmi giderek gözden düştükçe, solcular için başka bir geleneğe, demokratik devrime yönelme eğilimi de beliriyor. Demokrasi, kapitalist toplumun otoriterliklerine karşı muhalefetin olduğu bir zemin olarak görülebilir Etkili bir çalışma şu sonuca varıyor, “Sol’un görevi liberal demokratik ideolojiyi reddetmek değildir, aksine onu radikal ve çoğul bir demokrasi yönünde derinleştirmek ve genişletmektir..

Sosyalizm radikal demokrasi projesinin parçalarından birisidir; tersi geçerli değildir”. Bugün demokrasinin birbirine aykırı iki anlamı vardır: Mevcut devletin haklı çıkarılması ve ile bunun karşısında devrimci halk kurtuluş geleneği. Demokrasi, Batı’da ve diğer yerlerdeki mevcut “demokratik” devletlerin ideolojik olarak desteklenmesidir; tam da demokratik ülkelerin çok çekici olması yüzünden. Belli periyodlarla yapılan seçimler ve (görece) ifade ve örgütlenme özgürlüğü, azınlığın çoğunluğu yönettiği bir toplumun maruz gösterilmesi için kullanılır. Kapitalist demokrasi, birbirleriyle rekabet eden yönetici gruplar arasındaki anlaşmazlıkların (fazla) kan dökülmeksizin halledilmesi için kullanılır. İsyankâr halk güçlerinin sindirilmesine hizmet eder. Ancak demokrasi sıradan insanların toplumu oluşturan kurumlara katılması ve onları kontrol etmesi fikri, aynı zamanda ezilenlerin yönetici seçkinlere karşı bağırmasıdır. Bu demokrasi fikri, kabile konseylerine, klasik Atina’ya, İngiltere, ABD ve Fransa büyük burjuva devrimlerine, ABD kölelik karşıtlarına ve bugün milyonların tutulduğu ülkelere kadar gider. Bu, halkın yönetenlerden mücadele ve kanıyla sökülüp aldığı haklardır. Devleti yargılamakta ve onu suçlamakta kullanılan bir standarttır. Böyleyken, devrimci potansiyelini henüz kaybetmemiş olabilir. Bu kuramsal gelişim, sosyalist-anarşizmi demokrasinin en aşırı, tutarlı ve derinlemesine şekli olarak değerlendiren bizler için ilgi çekicidir. Paul Goodman ve Noam Chomsky gibi anarşistler, kendi anarşizm anlayışlarının Jefferson’dan John Dewey’e uzanan demokratik geleneğin bir uzantısı olduğunu öne sürüyorlar. 19. yüzyılda yaşamış olan ABD’li anarşist Benjamin Tucker şöyle yazıyor: “Anarşistler basitçe korkusuz Jeffersoncu demokratlardır”. Günümüz anarşisti Murray Bookchin ise şöyle yazıyor: “Özgür toplum ya demokratik olacaktır, ya da asla başarılamayacaktır”. Yine de anarşizmle demokrasi arasındaki tarihsel ilişki fazlasıyla muğlaktır. Bu her iki terimin de ne kadar belirsiz ve açık uçlu olduğu düşünülürse, buna şaşmamak gerekir. “Sosyalizm” veya “özgürlük” terimleri gibi, bunların değişik kişiler için anlamı farklıdır. “Anarşist” teriminin ilk defa kullanıldığı “Mülkiyet Nedir?”de, Proudhon “demokrat” olmaya açıkça cephe alır: “Bazı okurlarımın cevabını işitiyorum: ‘Sen demokratsın.’ Hayır.. ‘Peki nesen?’ ‘Ben bir anarşistim’”. Ama yıllar sonra, Proudhon gönüllü üretici birlikleri demokrasininin, yani “demokratik ve toplumsal cumhuriyet ortak paydası etrafında birleşmiş birlik ve grupların geniş federasyonu”nun, devletin yerini almasını savunmuştur. Anarşizm, demokrasinin iki anlamı üzerinde kendine özgü bir görüş açısı sunabilir. Liberaller ve sosyal demokratlar demokrasiye inanırlar ve kendilerini “demokratik sosyalistler” olarak adlandırabilirler. Ancak, sistemin bazı yanları üzerinde oldukça eleştirel olsalar da, nihayetinde demokratik kuramın oldukça mistik bir yanına yenik düşerler. Mevcut devletin demokratik olmadığını kabul ederler, ancak onu “daha fazla demokratik yapmak” için, onda birtakım değişiklikler yapmayı umut ederler. Öte yandan ise, otoriter devrimciler - Stalinistler, radikal milliyetçiler, vb. - ABD emperyalizminin belirsizliklerine

saplanmazlar. Ancak onlar, bu devletin yerini başka bir devletin almasını, kendilerinin yeni yöneticiler olacakları bir devletin almasını amaçlarlar. Halkın özyönetimi ülküsünü reddederler. Anarşistler ise demokrasiyi özgürleştirici bir görüş olarak kavrarken, mevcut devletlerin demokratik olmaları sebebiyle desteklenmesi iddiasını reddedebilirler. Ancak bunu yapmak için, anarşizm ile demokrasinin birbiriyle uyumlu olduğu kabul edilmelidir. Bu konuyu açıklığa kavuşturmak amacıyla, ilk olarak demokrasinin bakış açısından anarşizmin bir eleştirisini ve ardından ise anarşizmin bakış açısından demokrasinin bir eleştirisini tartışacağım.

Robert Dahl'in açık bir şekilde ve özenle hazırladığı *Democracy and Its Critics* (1989) çalışması, demokrasi davasının en önemli ifadesidir. Kendi argümanını işlemeden önce Dahl, demokrasiye karşı olan iki "itirazı" tartışır: Anarşizm ve "vasilik". Anarşizmi oldukça doğru bir şekilde, "tamamen gönüllü birliklerden oluşan toplum, devletsiz toplum" olarak tanımlar. Hemen ardından da şunu ekler: "Demokrasinin bu birlikleri idare etmekte için en arzulanır süreç olması sebebiyle, bu demokrasi anarşist bir toplumda en yaygın hükümet biçimi olabilir". Bu anarşizmin demokrasiye değil, "demokratik devlet"e karşı çıktığını açık bir hale getirir. Ne yazık ki Dahl "devlet"le ne anlattığını açıklamaz. " 'Devlet' teriminin katı bir şekilde tanımlanmasını vermiyorum". Ancak anlaşılıyor ki, devlet terimini "başlıca örgütlü zor aracı" anlamında kullanmaktadır. Dahl ardından, bir miktar zorun gerekli olduğu ve anarşistlerin tüm toplumsal baskılara tamamen karşı çıkmalarının yanlış olduğu argümanını ortaya atar. Amaç "zoru asgari kılmak ve muvafakatı azamileştirmek" olmalıdır. Temelde bu argümana katılıyorum. Yüzyıllar süren bir anarşist özgürlüğün ardından durum ne olursa olsun, yeni bir anarşist toplum bireysel psikopat katilleri veya şiddet kullanan örgütlü karşı devrimcileri kontrol etmenin bir yolunu bulmak zorunda kalacaktır. Ancak, öyle gözüküyorki Dahl zorun devlet anlamına geldiğini varsayıyor. Eskimo gibi okuma yazmaya geçmemiş halkların çağlar ve bin yıllar boyunca tatmin edici bir şekilde devletsiz olarak yaşadıklarını kabul etmektedir, ancak toplumsal olarak gerekli olan zorla nasıl başa çıktıklarını ele almaz. Onlarda da zor vardı, ister kamusal bir görüş olarak isterse örgütlü şiddet kullanımı olarak en azından her erkek kabile konseyi tarafından silahlendirilmiş ve örgütlenmişti. Onlarda olmayan şey ise devlettir. Kropotkin devleti şöyle tanımlıyordu: "Devlet fikri toplumun üstünde var olan bir gücün varlığını, toplumun hayatındaki pek çok işlevin bir azınlığın ellerinde toplanmasını içerir. Bütün bir yasama ve denetleme mekanizması, bazı sınıfların diğer sınıfların tahakkümü altına almak üzere geliştirilmiştir". Bununla karşılaştırılabilir düşünceler Engels tarafından ifade ediliyordu: "Toplumdan kaynaklanan, ancak kendisini onun üstünde gören ve kendisini giderek ondan yabancılaştıran bu güç devlettir. Bu devlet, yalnızca silahlı kuvvetlerden oluşmaz, aynı zamanda maddi tamamlayıcıları, hapisaneleri ve her çeşitten baskı kurumlarını da içerir...". Anarşistlerin savunduğu şey tüm baskıların birdenbire sonlandırılabilirdiği değildir (her ne kadar bazıları böyle ortaya koysa da). Anarşistlerin savunduğu şey bürokratik, toplumsal olarak yabancılaşmış devlet kurumunun yıkılabileceğidir. "Demokratik devlet" hâlâ baskıcı olması yüzünden değil, gerçekten demokratik olamayacağı nedeniyle suçlanır. Doğası gereği, toplumun üstünde ve karşısında konumlanan bu baskı aracı, ezilen çoğunluğa aleyhine yönetici azınlığa hizmet edecektir. Dahl bu sorunla doğrudan uğraşmaz, ancak kitabının ana noktalarından birisi bununla ilişkilidir. Modern toplumun, okuma yazmayı bilmeyen kabilelerde veya sonraki site devletlerinde gözlenen yüz yüze doğrudan demokrasinin uygulanabilmesi için, çok büyük ve karmaşık olduğunu söyler. Demokrasinin büyük ölçekte var olabilmesi için, temsiliyetin "icadı" gerekmiştir. Ancak temsili hükümetin (sonuçta devletin), modern dünyaya demokrasiyi getirebileceğini savunur. Ama bu iki taraflıdır. Temsiliyet, modern uluslarda büyük ölçekli bir

demokrasi benzeri bir şeyi mümkün kılmıştır, ancak bu büyük ölçek hâlâ demokrasi olarak adlandırılacak bir seçkinci yönetim biçimini de mümkün kılmıştır. Doğrudan, katılımcı demokrasi yerine, elimizde kalan şey, halk ile esas karar alımı arasında bir yer edinen bir seçilmiş siyasetçiler ve hükümet bürokratları tabakasıdır. Zaman zaman, edilgen yurttaşlar kendileri adına siyaset yapmaları için bu “temsilciler”i seçerler. Wood Amerika’nın kurucuları arasındaki hâkim bir fikri aktarıyor: “Onların argümanı büyük bir cumhuriyette temsiliyetin gerekli olduğu değildi, aksine temsiliyetin kaçınılmaz olması nedeniyle büyük bir cumhuriyet arzulanır bir şeydi. Temsiliyeti bir filtre gibi işlev görmesi amaçlamıyordu”. Şüphesiz ki, aşağıdan yukardaki organlara doğru işleyecek, belli derecede bir temsiliyet veya delegasyon kaçınılmazdır. Federalist olmaları nedeniyle, anarşistler genellikle buna katılırlar. Ancak temsiliyetin anlamı ve demokrasinin diğer bütün yönleri farklı bir toplumsal bağlamda derinlemesine değişecektir. Anarşistlerin toplumdaki değişikliklere yönelik yaptıkları öneriler, iki kavramla özetlenebilir: İlk olarak, çeşitli baskıcı ve baskı altındaki grupların (kapitalistler ve işçiler) ya artık var olmayacağı ya da aralarındaki ilişkilerin (erkekler ve kadınlar, Avrupalı Amerikalılar ve Afrika Amerikalılar, Kuzey Amerikalılar ve Latin Amerikalılar) artık eşitler olarak yeniden düzenleneceği bir eşitler toplumunun yaratılmasıdır. Refahın eşit dağıtıldığı ve tahakkümün olmadığı bir yerde, toplum artık rekabet halinde ve birbirine düşman kuvvetler tarafından farklı yönere çekilmeyecektir. Bütünlüğü sağlamak için bir devlete gereksinimi yoktur; muvafakati azami kılmak ve zoru asgariye çekmek daha kolay olacaktır. İkincisi (ki buna Marksistlerin çoğu katılmayacaktır), anarşistler işyerinde, toplulukta ve diğer pekçok gönüllü birliklerde oluşturulacak halk meclislerine dayanan bir doğrudan demokrasi temelli bir toplum arzulamaktadırlar. Ne kadar fazla karar yerel olarak alınır, merkeze o kadar az iş kalacaktır. Ne kadar çok insan yüz yüze demokrasiyi coşkulu, günlük bir yaşam tarzı olarak yaşarsa, delegelerden oluşan meclislere gönderilen temsilcilerini o kadar gerçek bir şekilde kontrol edeceklerdir. Polis ve ordunun yerini milisler silahlı halk alacaktır. “Eğer gerçekten de tüm insanlar egemense, o zaman idareye ve idare edilenlere artık gerek kalmayacaktır. Devlet toplumla özdeş olacaktır ve endüstriyel bir örgüte ve diğer örgütlere indirgenerek ortadan kalkacaktır.” Dahl, bu argümanların farkındadır ve belirtilen bu noktaya katılır. Toplumsal ve siyasi eşitsizlikleri azaltmayı amaçlar. Yerel topluluk seviyesinde ciddi bir şekilde artan katılımı ve karar alınmasını savunur. Ekonominin toplumsal olarak sahiplenildiği ve düzenlendiği, ancak firmaların birbirleriyle rekabet halinde olduğu demokratik sosyalizmi destekler. “Piyasa sosyalizmi”nin pekçok destekleyicisinin aksine, firmaların üretici kooperatiflerindeki veya eski Yugoslav sistemindeki gibi demokratik bir şekilde çalışanlar tarafından yönetilmesi fikrini savunur.” Otoriter kurumların emekçi halkın günlük yaşantısındaki önemini ve ekonomik işletmelerin yönetiminde daha demokratik bir sistemi uygulamanın sonuçlarını küçümsemek büyük bir hata olacaktır.” Ancak Dahl yine de toplumun daha merkezi, ulusal ve uluslararası kurumlarında gerçekleştirilecek bu tip bir merkezsizleşmiş demokrasinin sonuçlarını küçümser. Marksistler ve anarşistler tarafından savunulan toplumun köklü bir şekilde dönüştürülmesi fikrini dışlar. “Piyasa sosyalizmi”nin kendisi, sosyalizmde dahi, ekonominin demokratik karar alma biçimiyle değil de piyasa tarafından yönetileceğini ifade eder. Toplumumuzun oldukça eşitsiz olduğunu kabul ederken, Dahl, bir azınlık yönetiminin olduğunu reddeder, çünkü birbirleriyle rekabet eden seçkinler vardır. Poliarşi bu toplum kusurludur, ancak hâlâ demokratik ve desteklenmeye değer bir toplum olduğunu savunur. Pratikte, amaçlı olarak yapmıyorsa bile, Dahl demokrasinin rolünü mevcut ataerkil kapitalist devleti meşru kılmak olarak kabul edenler arasındadır. Sorunun bir parçası, kuramı pratikle destekleme çabasına giriştiği her durumda Dahl’in pratik anlamında mevcut

demokratik kapitalist devletlere yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Bunları model olarak kullanmak, demokrasinin yapabileceklerini oldukça dar bir çerçevede ortaya koyabilir. Anarşistler ise aksine tarihsel devrimler üstünde yoğunlaşır. Anarşistlerin bu devrimlerden çıkardıkları dersler Bookchin tarafından özetlenmiştir: “16. yüzyıl Reform Hareketi'nin büyük ortaçağ köylü ayaklanmalarından, modern sanayi işçisi ve köylü ayaklanmalarına kadar, ezilen halk baskıcı devletlerin yerini almak üzere kendi popüler topluluk birliği biçimlerini yaratmıştır. Bu birlikler, kurumsal olarak, yerel meclisler veya vekâlet verilmiş, geri çağrılabilir vekillerden oluşan temsilciler konseyleri biçimini almıştır”. Bu tarihsel örnekler radikal olarak demokratik olan bir toplumun uygulanabilirliğini kanıtlamaz, ancak bunun olabilirliği konusunda oldukça fazla sayıda delil ortaya koyar.

Anarşizm ve demokrasi arasındaki ilişki, 1870'lerden 1930'lara kadar aktif olan büyük İtalyan anarşisti Errico Malatesta tarafından öteki yönden geliştirilmiştir. Anarşizm içindeki bireyci, örgütlenme karşıtı eğilimin aksine, Malatesta anarşistlerin kendi aralarında örgütlenmelerini ve emekçi halkın özörgütlenmelerini desteklemelerini savunmuştur. 1920'lerde, konumuz üzerine “Ne Demokratlar, Ne Diktatörler: Anarşistler” başlığıyla özetlenen iki kısa yazı yazmıştır. Yalnızca ideolojisini anarşistlerin kendisine karşı kullanabilmeleri nedeniyle olsa bile, Malatesta kapitalist demokratik devletin diktatörlüğe tercih edilir bir şey olduğuna inanır.» Sadece eğitsel bir bakış açısından olsa bile, en kötü demokrasiler her zaman en iyi diktatörlüklere tercih edildir. Demokrasi bir yalandır, gerçekte oligarşidir; yani, ayrıcalıklı bir sınıfın yararına bir azınlığın idaresidir. Ancak hâlâ özgürlük ve eşitlik adına savaşabiliriz”. Bundan da görülebileceği üzere, Malatesta'nın demokrasiye olan karşıtlığı, aslında büyük ölçüde demokratik ideolojinin kapitalizmin ve devletin meşrulaştırılması için kullanılmasına karşıdır. Ancak bunu bizzat çoğunluk kuralının reddi ile karıştırır. “Bizler ne çoğunluk ne de azınlık hükümetinin; ne demokrasinin ne de diktatörlüğün tarafındayız. Bizler, özgür anlaşmanın tarafındayız. Bizler, anarşinin tarafındayız”. Demokrasi kavramı, “azınlığın haklarına saygı gösteren çoğunluğun idaresi” demektir. Ataerkil kapitalizmde, “çoğunluk idaresi”, medya ve diğer araçları kontrol ederek, çoğunluktaki kamuoyunun görüşünü şekillendiren hâkim bir azınlığın idaresi anlamına gelmektedir. Zenginlerin refahına el koyma girişimlerinin karşısına ise, çoğunluk tarafından daima “azınlık hakları” getirilir. Ancak “çoğunluk idaresi” ve “azınlık hakları”, yönetici azınlığa ve onların ardından giden önyargılı kitlelere karşı da haykırılır. Malatesta, en aydınlanmış azınlıkla karşılaştırıldığında çoğunluğun sıklıkla yanlış olduğuna dikkat çeker. Ona göre eğer çoğunluk yönetirse, azınlık üstünde diktatörlük kurmalı, kendi iradesini ona dayatmalıdır. Bu azınlık yönetimi kadar kötü bir şeydir. Eğer çoğunluk azınlığı yönetiyorsa, çoğunluğun azınlığın haklarına saygı göstereceğine nasıl güvenilebilir? Bu nedenlerle, Malatesta çoğunluk kuralını ilkesel olarak reddeder. Bu görüşlerin cevaplanması gerekmektedir. İnsan hakları mücadelecileri hayatın pekçok alanında, kolektif karar-alınmasına gerek olmadığını uzunca bir süre iddia ettiler. Cinsel tercih gibi alanlarda, çoğunluğun azınlığa dikte etme hakkı yoktur. Bugün çok sayıda insan, azınlıktaki bir cinsel pratiği uygulayan “anlaşmalı yetişkinler”in haklarına saygı gösterir. Thomas Jefferson'un dinsel özgürlükler için söylediği üzere, “Komşumun yirmi tane tanrı veya Tanrı olmadığını söylemesinin bana hiçbir zararı dokunmaz. Bu ne elini benim cebime sokmaktır, ne de ayağımı kırmaktır”. Anarşistler, bu tip kendiliğinden seçilen faaliyetler çoğunluk kuralı âleminin dışındaki faaliyetler için gönüllü birliklerin alanını büyük ölçüde genişletmeyi hedefler. Ancak kolektif karar-alınımını gerektirecek alanlar hâlâ var olacaktır. Örneğin, bir topluluğun yeni bir yolun yapılıp yapılmamasına karar vermesi gerekebilir. Oybirliği en iyisi olacaktır, ancak insanlar sıklıkla uyuşamazlar. Bir çoğunluk ve bir azınlık bu konuda kutuplaşabilir.

Bu sorun, bir gönüllü birlik meselesi olarak (muhalifler eşyalarını toplayıp başka bir yere gitmekte özgür olsalar da - ancak diğer toplulukların da yollar inşa edilip edilmemesine karar vermeleri gerekecektir - ele alınamaz. Yol ya inşa edilecektir ya da edilmeyecektir. Eğer çoğunluk yol inşa edilmesi lehine oluşursa; o zaman yapılması karşıtı olan azınlıktan işe katılmaları, paylarına düşen toplumsal emeği veya toplumsal refahı vermeleri istenebilir. Her halükarda, kendilerinin arzulamadığı yeni yollara sahip olan bir topluluk içinde yaşamaları gerekecektir. Bu polisin değil gerçekliğin dayattığı bir şeydir. Kararın kolektif olarak alınması gerekir. Eğer çoğunluk kuralınca belirlenmezse, o zaman nasıl olacaktır bu? Topluluk bu tip kararların oybirliği ile alınması gerektiğine karar verebilir. Ama eğer herkes görüş birliğine ulaşmazsa ne olacak? Belki de azınlık öneriyi veto edecektir, çünkü karar oybirliğiyle alınmamıştır. O zaman, çoğunluğun yoluna kavuşmasını engelleyen azınlık kuralı geçerli hale gelir. Veya, “oybirliğini bloke etmemek” için azınlık sessiz kalabilir. Bu ise onların red oylarının açıkça ifade edilmesi haklarının reddedilmesi anlamına gelir. Ben burada bir topluluğun ya da birliğin kararlarını oybirliğine dayandırma hakkını reddediyor değilim, sadece çoğunluk kuralının ilke olarak otoriter olmadığını söylüyorum. Malatesta azınlığın çoğunluk kuralı altında hangi haklara sahip olduğunu sorar. Azınlıkta kalan görüşlere sahip olanların, her türlü karar almaya katılma hakkı vardır. Çoğunluğun kendi görüşlerini kabullenmesini deneme hakları vardır. Eğer bir oylamayı kaybederlerse, katılmaya devam ederek yeni bir çoğunluk oluşturmayı hedefleyebilirler. Belki de yakın gelecekte yeterince topluluk üyesini yeni yolun yapılmasının bir hata olduğuna ve yıkılması gerektiğine veya en azından yenilerinin kurulmamasına ikna edeceklerdir. Diğer konularda çoğunluğu oluşturabilecektir. Azınlık hakları, çoğunluk idaresinin asli bir unsurudur. Azınlığın görüşleri de dahil olmak üzere, eğer topluluk üyeleri tüm düşünceleri duyma şansına sahip değilse, o zaman meseleler üzerinde gerçekten de karara vardıkları söylenemez. Kapitalist demokraside azınlık görüşlerin (zor kullanımı veya yalnızca para yokluğu veya medyada yeterince bahsedilmemesi yüzünden) bastırılması, azınlık idaresinin çoğunluğun yöneten olduğu aldatmacasını yaratmasının yollarından birisidir. Aynı zamanda herhangi bir azınlık diktatörlüğünün aksine, azınlık hakları çoğunluk idaresi altında en güvenli durumdadır. Çoğunluk idaresi ve azınlık hakları birbirinin karşıtı değil, aksine birbirini gerektiren şeylerdir. Demokrasi konusunda, Malatesta “serbest anlaşma”ya karşı çıkar. Ancak ortada böyle bir zıtlık yoktur. İnsanlar gönüllü birlikler oluşturmak üzere serbestçe anlaşabilirler; bu ister pulları değiş tokuş etmek için, isterse ayakkabı üretmek için olsun. Ancak peki bu birlikler nasıl çalıştırılacaktır? Olasıdır ki, insanlar herşey üstünde tam olarak uyuşamayacaklardır. Herkesin uyuşma içinde olmadığı her durumda birlikleri dağıtmanın dışında başka bir çözüm sürecinin olması gerekir. Bu süreç demokrasidir. Anarşistler demokratik bir devlet taraftarı değildirler, ancak demokratik bir toplum, bir “yaşam tarzı” olarak demokrasinin tarafında olabilirler. Anarşizm devletin olmadığı bir demokrasidir.

Demokrasi Nereye Gidiyor?

FRIEDRICH A. VON HAYEK

I

Demokrasi kavramı yüksek bir değer ve aynı zamanda bir zenginliktir. Demokrasi, zorbalık ve zulüm karşısında belli bir koruma sağlamaz, sadece bir ümit verir. Bununla birlikte demokrasi çoğunluğun sesidir ve çok önemli bir değerdir.

Bu nedenle, düşünen insanlar arasında demokrasiye olan güvenin giderek kaybolmasından endişelenmekteyim. Bu artık göz ardı edilemez. Büyülü demokrasi kelimesi, o kadar güçlü hale geldi ki, demokrasi öncesinde hükümetin üzerine konan sınırlamalar artık işlemez hale geldi ve bu giderek önem kazanmaktadır. Bazen demokrasi adı altında ileriye sürülen talepler, o kadar tehlike saçıyor ki, her aklı başında insan demokrasiye karşı tepki gösteriyor asıl tehlike budur. Yinede asıl demokrasi kavramı bu değildir. Fakat zaman içinde orijinal anlama ilave edilen yan anlamlar o kadar genişlediler ki şimdi demokrasiye olan inancı tehlikeye sokmaktadırlar. Şu anda görülen aslında tam olarak bazılarının 19. yüzyıl demokrasisiyle ilgili anlayışıdır. Toplumun büyük kesimi tarafından geniş kabul gören politik kararlara sağlıklı bir şekilde ulaşma yöntemi, aslında eşitlikçi amaçlara kulp takmaktan ibarettir.

Demokrasinin son yüzyılda geldiği nokta yönetsel güçlerin sıralamasında önemli değişikliklere yol açtı. Yüzyıllardır gayretler, hükümetin gücünü sınırlamaya yönelik olmuştur ve her geçen gün gelişen anayasalar bu amaçtan başka bir şeye hizmet etmemiştir. Birdenbire, hükümetin halkın çoğunluğu tarafından seçilen temsilciler tarafından kontrol edilmesinden başka herhangi bir kontrolün gereksiz olduğu kabul edilmiştir. Öyle ki zaman içerisinde gelişen anayasal güvencelerin tümünden vazgeçilebilmiştir.

Bu nedenle, bugünün problemi olan sınırsız demokrasi ortaya çıktı. Bugün batıda bildiğimiz demokrasilerin hepsi, az çok sınırsız demokrasidir. Bugün sahip olduğumuz sınırsız demokrasinin olağandışı kurumlarının eninde sonunda başarısızlığa uğradığı zaman bunun demokrasinin başarısızlığa uğradığı olarak algılamamanın yanlış olduğunu unutmamak gerekir. Biz sadece yanlış yolu denemekteyiz. Kişisel olarak, hükümetin faaliyetleriyle ilgili bütün konularda demokratik kararların alınması gerektiğine inanırken, içinde herhangi bir geçici çoğunluğun nasıl isterse öyle karar verdiği bir hükümet şeklinin çoğunluğun kararı olarak görülmesinden nefret ediyorum.

II

Demokrasinin gücü üzerindeki en büyük ve önemli sınırlama güçler ayrılığı prensibinin ortaya çıkardığı, her şeyi yapabilecek güçte olan temsilciler meclisinin doğuşuyla yok edilmiştir. Sorunun temelinde (özellikle John Locke'un) eski kuramcılarının çok özel anlamda kanun yapmakla sınırlamış olduğu ve şimdi sınırsız güce sahip bir hükümetin varlığı yatmaktadır. Bu çerçevede eski ideal hukuk kuralı ya da hukuka bağlı hükümet düşünceleri büyük zarar görmüştür. Parlamentoya hâkim olan ve çoğunluğun desteğini elinde bulunduran temsilciler seçmen çoğunluğunun desteğine sahip olmak için

bunların uygun bulduğu her şeyi yapabilirler.

Fakat çoğunluğun oylarıyla seçilmiş temsilcilerin her kararına yasa demek ve onlar tarafından yayınlanan bütün yönergeleri - her ne kadar bazı grupların yararına ya da zararına olsalar da - hukuka bağlı olarak tanımlamak kötü bir şaka olmalı. Gerçekte bu yasadışı hükümdür. Bu, sadece seçmen çoğunluğunun hükümetin eylemlerini uygun bulduğu sürece hukuk kuralının muhafaza edildiği bir kelime oyunudur. Hukuk kuralına, bireysel özgürlüğün koruyucusu olarak bakılır. Çünkü o zor kullanmaya sadece bireylerin hepsine eşit olarak uygulanabilecek genel kurallara itaate zorlamak için izin verilebileceğini ifade eder. Keyfi baskı - çoğunluğun temsilcileri tarafından herhangi bir kuralla tanımlanmayan baskı - herhangi bir kural koyucunun keyfi bir hareketinden daha iyi değildir. Nefret edilen bir kişinin yok edilmesinin ya da malına mülküne el konulmasının gerekip gerekmediği bu açıdan aynı anlama gelir. Sınırlı demokratik bir hükümeti sınırlı olmayana tercih etmek için iyi bir neden olmasına karşın, demokratik olmayan bir hükümeti, kanunlarla sınırlanmamış bir demokratik hükümete tercih ettiğimi itiraf etmeliyim. Demokratik bekçi köpeklerinin koruduğuna inanılan hukuka bağlı hükümet, benim için daha değerlidir.

Doğrusu, demokrasinin mevcut kurumlarını eleştirdiğim bir reform önerisinde; çoğunluğu oluşturan farklı çıkar gruplarının iradesini memnun etmeye yönelik mevcut düzenlemeler yerine, vatandaşların çoğunluğunun ortak düşüncelerini anlamının daha iyi sonuçlar doğuracağını ifade ettim.

Kişilerce seçilen temsilcilerin hükümetin idaresinde son söze sahip olduğu iddiasının, yasaların onların istekleri doğrultusunda çıktığı iddiasından daha az güçlü olduğu belirtilmiyor. Tarihi gelişimin en büyük trajedisi, bu iki ayrı gücün aynı meclisin ellerine teslim edilmesi ve sonunda hükümetin yasaya bağlı olmaktan vazgeçmesidir. İngiliz parlamentosunun kanunlara konu olmadan yönetme isteği, diğer bir ifadeyle mutlak egemenlik ve hâkimiyet iddiası hem bireysel özgürlükler, hem de demokrasi için bir tehdit unsuru olacaktır.

III

Bu gelişim tarihsel olarak kaçınılmaz olabilirdi. Fakat mantıksal açıdan kesinlikle inandırıcı değildir. Farklı çizgiler arasında nasıl gelişme olabileceğinden bahsetmek zor değildir. 19. yüzyılda avam kamarası devlet hazinesi üzerinde özel bir güç talep ettiğinde aslında hükümetin kontrolünü başarılı bir şekilde kazanmıştı. Eğer bu dönemde Lord'lar kamarası sadece belirli konulardaki yasaların gelişmesi şartıyla kabul etme pozisyonunda olsaydı ve çıkarılan yasalar sadece o konu ile sınırlı olsaydı, yürütme ve yasama arasında böyle bir paylaşımın hükümetin sınırlandırılması kanunlar aracılığıyla muhafaza edilebilirdi. Bununla birlikte, yasama gücünü böyle bir imtiyazlı grubun temsilcilerine vermek politik olarak imkânsızdı.

Temsilciler meclisinin egemen olduğu (kanun yapmasının yanı sıra devleti de yönetir) yaygın demokrasi türleri güçlerini bir aldatmaya borçludurlar. İnsanların iradesini böyle bir demokrasinin yansıtacağını düşünmek dindar bir inançtır. Terimin orijinal anlamı dikkate alındığında demokratik bir şekilde seçilen yasama meclislerini katı bir şekilde kanun yapıcılar olarak düşünme doğru olabilir. Yani bu; gücü yürütmenin evrensel kurallarını koymakla sınırlanmış, bireyler üzerindeki kontrol sahalarının birbirlerine karşı sınırlarını ayarlamaya tasarlanmış ve bilinmeyen sayıdaki gelecek durumlara başvurmaları niyetiyle seçilmiş meclisler için doğru olabilir. Eninde sonunda birçok insanın karşı karşıya kalacağı bireysel davranışı etkileyen bu tür kurallarla ilgili topluluk

arasında oluşacak fikir birliği temsilciler arasında da olacaktır. Görevleri bu şekilde sınırlandırılan bir meclisin çoğunluğun düşüncesini yansıtması muhtemeldir. Aynı zamanda bu meclis genel kurallarla daha fazla ilgili olmasının yanı sıra özel konularla çok az ilgili olacaktır.

Fakat yasaların kelimenin klasik anlamıyla düşünülmesi bizim yasama meclisi olarak adlandırdığımız toplulukların görevlerinin en küçük parçasıdır. Onların asıl işi yönetmektir. Avukatların yasası için Britanya parlamentosunun güçlü bir gözlemcisi parlamentonun ne tadının nede zamanının olduğunu yazdı. Aslında, temsilciler meclisinin faaliyetleri, niteliği ve yöntemleri her yerde onların yönetsel görevleri tarafından belirlenir ve onların yasama meclisi olarak adlandırılmaları yasa yapmalarından kaynaklanmamaktadır. Bu ilişki oldukça tersine çevrilmiştir. Biz uygulamada yasama meclisi tarafından çıkarıldığı için bu meclislerin her kararına yasa diyoruz. Bununla birlikte hükümetin zorlayıcı güçlerinin sınırlanacağı varsayılan adil bir yönetimin genel kurallarına bağlılık çok az olabilir.

IV

Sınırsız siyasi otoritenin her kararı kanun gücüne sahip olup, siyasi faaliyetleri kanun tarafından sınırlandırılmamıştır. Bu otoritenin insanların çoğunluğunun oyları tarafından yetkilendirildiğinin iddia edilmesi ise ciddi bir sorundur. Aslında, çoğunluğu oluşturanların sınırsız güce sahip bir hükümeti tek tek destekleme sebepleri ile bir bütün olarak destekleme sebepleri tamamen farklıdır. Sınırlı güce sahip bir meclise oy vermek, ayrıntılı kurallara karşı korunmanın alternatif yöntemlerinden biridir ve özgür bireylerin kararlarıyla gerçekleştirilir. Kendisini genel kurallarla sınırlamayan ve özel çıkar gruplarına hizmet eden güçlü bir organın üyelerine oy vermek ise tamamen farklı bir şeydir. Gücü sınırlandırılmamış ve demokratik olarak seçilmiş böyle bir meclis, belirli gruplara belirli yükler getirir ve özel çıkar gruplarının çıkarını gözetir. Söz konusu meclis, sayıları belirsiz olan özel çıkar gruplarının desteği karşılığında, onlara belirli faydalar sağlarken, azınlığa onun maliyetini yükler.

Hatta bir kişi oyuyla destek vermezse, onun grubuna sağlanacak özel imtiyazları, genel yasalarla sınırlamayla tehdit etmekte kolaydır. Bu nedenle, gücü sınırlandırılmamış bir mecliste, kararlar yolsuzluk ve şantajın yaptırım sürecine dayanmaktadır. Bu, sistemin bir parçası olarak kabul edilir ve en iyi sistemlerin dahi bundan kaçınması mümkün değildir.

Özel grupları korumaya yönelik bu kararlar için, herhangi bir anlaşma yapılması zorunlu değildir. Çünkü, çoğunluğun üyeleri, bazı belirsiz amaçlara ulaşmak için bazı kurumların güçleri hakkında daha az bilgi sahibi olacaklarından bu konularda daha az müzakere yapacaklardır. Seçmenlerin çoğunluğu eğer kendi isteklerinin gerçekleştirileceğini düşünüyorlarsa, onların kanunların lehinde ya da aleyhinde oy kullanmaları için hiçbir sebepleri olmayacaktır. Bu, çoğunluğun iradesi olarak ortaya çıkan pazarlık sürecinin sonucudur.

Aslında, bizim yasa yapıcılar olarak adlandırdığımız organlar, sürekli özel konularda karar veren organlardır. Bu organlar, yasama yetkilerine temel teşkil eden zorlayıcı bir güce sahiptirler. Bu zorlayıcı güç ise gerçek çoğunluk anlaşmasına bağlı olmayıp karşılıklı çıkar ilişkileri tarafından şekillenen çoğunluk desteğine bağlıdır. Esas olarak prensipler yerine özel çıkarlarla ilgilenen sınırsız güce sahip bir meclis, çoğunluk fikirlerinin uyuşmasına göre değil, özel çıkarların desteklenmesine

yönelik çoğunluğun fikirlerine göre şekillenir.

Kanunlar yerine menfaatlerle ilgilenen sınırsız güce sahip bir mecliste, çoğunluk, fikirlerinin uzlaşması üzerine yapılandırılmamıştır. Bu tür meclislerde çoğunluk, karşılıklı olarak birbirlerini destekleyen çıkar grupları tarafından biçimlendirilmiştir.

Görünüşe göre, sözde güçlü olan tüm meclisler-otoritesi sınırlandırılmamış ya da kendini genel kurallarla sınırlamamış- son derece zayıflar ve farklı grupların desteğini arkalarına almışlardır. Özel grupların her birinin faziletlerini genel ahlaki değerler olarak kabul etme konusunda birleşmiş bu tür bir meclis çoğunluğu görüntüsü elbette bir fantezidir. Bu, özel istekleri tatmin etme dışında prensip olarak kendine söz vermeyen bir çoğunluktur. Sınırsız güce sahip bir meclis, sınırsız güçleri bir kenara bırakıldığında önemsizdir. Bu tür önlemlerin adalet ya da arzu edilebilirliğinin delili olarak bütün modern demokrasilerin onu gerekli görmesi oldukça tuhaftır. Çoğunluk üyelerinin büyük bir bölümü aptalca ve adil olmadığını bildikleri bazı kurallara üyeliklerini sürdürebilmek için rıza göstermek zorunda kalıyorlar.

V

Gelenekler ya da anayasal koşullarla kanun yapma yetkisi sınırlandırılmayan bir meclis; tarifeler, kotalar ve transferler konusunda baskı gruplarının aleyhinde karar veremez ve bu gibi konularda ilkeli bir şekilde hareket edemez. Bu desteğin satın alınması için yapılan teşebbüslerin, faydalı bir yardım gibi gizlenmesi kaçınılmaz olmasına rağmen, hemen hemen ciddi moral değerler kazanılır. Mevcut kuramsal oluşum tarafından ortaya çıkarılan politik zorunluluk tutarsız ve hatta yıkıcı ahlaki inançlara yol açabilir.

Çoğunluğun, kendisine sosyal adalet söylemleriyle karşı çıkan azınlıktan zorla alınan hakların nasıl dağıtılacağı konusunda anlaşması, kendi değer yargılarına göre, hemen hemen hiçbir ahlaki müeyyide ile karşılaşmamaktadır. Hatta, bunların mevcut kurumlar tarafından politik bir zaruret olarak gösterilmesi, ahlaki değerleri yıkıcı ve tutarsız sonuçlar doğurur.

Elde edilen bu kazançların çoğunluk tarafından nasıl paylaşılacağı ya da ne kadarının onlardan alınacağına dair azınlığın karşı koyamadığı bir anlaşma demokrasi değildir. Bu aslında ahlaki değerleri barındıran ideal demokrasi değildir. Fakat sınırsız demokrasi, sosyal eşitlik anlayışına doğru yol almaktadır.

Burada sadece, sosyal eşitlikçiliğin ahlaki olmayan temellerine göre, bizim bütün ahlaki değerlerimizin insanlara kendilerini yönetme şekillerine göre verdiğimiz farklı saygınlığa dayandığı gerçeğine değineceğim. Hukuk öncesi eşitlik, bana kişisel özgürlüğün belirli bir şartı gibi görünürken, çok farklı kişiliklere sahip insanları aynı kefedede değerlendirmek için farklı muamele yapılma gerekliliği, yalnız kişisel özgürlüklere aykırı değil, aynı zamanda oldukça ahlaksız gibi görünmektedir. Fakat bu, sınırsız demokrasinin kendisine doğru hareket ettiği bir ahlaksızlık türüdür.

Tekrar etmek gerekirse, sınırsız bir demokrasi gücü, sınırlandırılmamış bir hükümetten daha iyi değildir ve her ikisi de gerçek demokrasi değildir. Seçilen temsilcilere sınırsız güç verilmesi şeklindeki hayati tehlike, en yüksek otoritenin doğal olarak sınırsız olacağı şeklindeki hurafedir. Çünkü, yukarıda belirttiğimiz sınırlamaların dışında herhangi bir sınırlamanın farz edilmesi durumunda, en yüksek güç herhangi bir en yüksek güç olmayacaktır. Fakat, bu Thomas Hobbes ve Francis Bacon'ın totaliteryan pozitif kavramlarından, veya Anglo-sakson dünyasında uzun zamandır

Sir Edward Coke, Mathew Hale, John Locke ve Old Whigs'in daha derin düşüncelerinden zapt edilen, kartezyen rasyonalizmin yapıcılığından kaynaklanan bir yanlış anlamadır.

Bu hususta aslında eskiler modern yapıcı düşünceden daha akıllıydı. Yüksek bir gücün sınırsız bir güç olması gerekmez. Onun otoritesi, halk tarafından benimsenen genel kurallara bağlılığından kaynaklanabilir. Eski zamanların yargıç kralları, her söyledikleri doğru kabul edilsin diye seçilmedi. Fakat, uzun süre bunların doğru olduğunun kabul edildiğinin hissedildiği söylenmiştir. O sadece çoğunluğun desteklediği kanunları yorumlayan biri değildi. Diğer büyüleyici sorunların gruplandırılması yapılabilir. Örneğin, bu amaç için dolaylı seçim tercih edilmeyebilir. Fakat, bunu, genel prensip olarak sunmak doğru olmayabilir. Genel faaliyetlerle ilgili kararlar almasına yetki verilmiş tek ve en yüksek otorite sınırlı bir otorite olabilir.

İyi bir hükümetin sırrı, kesinlikle, en üst gücün sınırlı güç olması -diğer bütün güçleri sınırlayan kuralardan vazgeçebilen bir güç- ve böylelikle vatandaşları üzerinde zor kullanma gücünün olmamasıdır. Böylece, diğer otoriteler onun toplumu oluşturan genel kabul görmüş kurallara bağlılığıyla desteklenmektedirler.

Böylece, seçilen en yüksek otoritenin bireylerin genel kurallara uyması için, klasik anlamda kanun yapmadan başka, ne diğer herhangi bir güce sahip olmasına ne de özel vatandaşların baskı gücüne ya da kurallara uygun davranmaktan vazgeçmeye gerek vardır. Seçilmiş bakanlar kurulunu da kapsayacak şekilde, hükümetin diğer organları da doğru bir yasama için, gücü sınırlanmış meclisin yasaları aracılığıyla sınırlanmaktadır. Bunlar hukuka bağlı bir hükümetin varlığı için gerekli koşullardır.

VI

Sorunun çözümü yukarıda önerildiği gibi, yasama ve yönetsel görevlerin, meclis ve hükümet arasında doğru bir şekilde paylaşılmasında yatıyor. Doğal olarak, farklı konularla ilgilenen meclislere sahip olmak çok az bir kazanç sağlayabilir. Esasen aynı durumdaki iki meclis sadece danışıklı döğüşte bulunmakla kalmaz, aynı zamanda mevcut meclislerde olduğu gibi aynı türden sorunlar üretirler. Nitelikler, iş görme usulleri ve bunların birleşimi, yasama güçlerine uyum olarak onların üstün siyasi güçleri tarafından belirlenmiştir.

Hiçbir şey, 18'inci yüzyıl temsili hükümet teorisyenlerinin parti çizgisinde yasama meclisi olarak anladıkları bir organizasyonu hemen hemen ittifakla kınamalarından daha anlamlı değildir. Onlar genellikle gerçekleri konuştular. Fakat, onların siyasi konulara olan yüksek ilgileri organizasyonlarını parti çizgisinde evrensel olarak gerekli kıldı. Bir hükümet görevlerini başarıyla yerine getirmek için, programı üzerinde anlaşmış organize bir çoğunluğun desteğine ihtiyaç duyar. İnsanlara seçenek sunmak amacıyla, alternatif bir hükümet oluşturma yeteneğine sahip olan, benzer şekilde organize edilmiş başka organizasyonlar olmalı.

Aslında mevcut meclislerin yönetsel fonksiyonları tam manasıyla benimsenilmiş gibi görünüyor ve onların bunu mevcut şekliyle sürdürmelerine izin verilmeli. Eğer, onların belirli vatandaşlara hizmet eden güçleri bir kanun tarafından sınırlandırılmazsa, ilk meclisin değiştiremeyeceği başka bir demokratik meclis tarafından ilerisi için saklanacaktır.

Aslında, hükümet; emrinde olan maddi ve bireysel kaynakları vatandaşlara kapsamlı bir şekilde hizmet sunmak için idare eder. O, aynı zamanda bu hizmetleri finanse etmek için her yıl

vatandaşlardan toplanacak toplam vergi miktarını belirleyebilir. Fakat, bu toplama her bir vatandaşın yapacağı katkıyı belirlemek doğru bir kanunla yapılmalıdır. Yani bu, zorunlu olmalı ve bireylerin ona uymalarını emretme yetkisinin sadece yasama organınca kullanılabilirdiği bir kanun olmalı. Harcamaların kontrolü, hükümet üyelerinin yapılacak her harcamanın kendisi ya da seçmenlerinin belirli oranda katkısını gerektirdiğini bildiği bir sistemden daha açık bir şekilde yapılamaz.

Ondan sonra, yasama meclisinin bileşimi önemli bir sorun olmaktadır. Meclisteki temsilcilerin neyin doğru olduğu konusunda genel düşünce ile aynı şeyi düşünmesini ve özel çıkar gruplarının baskısından kurtulmasını nasıl sağlayabiliriz. Yasama meclisinin çıkaracağı özel ya da imtiyazlı kanunların geçersiz olması için, meclisin gücü sürekli olarak sınırlandırılmalıdır. Meclis, otoritesini genel kanunlara bağlılığından almalıdır. Anayasa, bir kanunun geçerli olabilmesi için, kanunun sahip olması gereken özellikleri belirlemelidir. Örneğin, kanunun geçerli olması için, ne kadar süre ile yürürlükte kalacağı, belirli bir gruba yönelik olmaması ve eşit muameleyi öngörmesi gibi şartların aranması gibi. Ayrıca, anayasa mahkemesi, iki meclis arasında herhangi bir güç ve yetki anlaşmazlığı olduğu takdirde, bu güç ve yetkinin hangi meclis tarafından kullanılacağına karar vermeli ve her iki meclisin görev, hak ve yetkilerini ayrıntılı bir şekilde düzenlemelidir.

Fakat, asli kanunları geçirmek için getirilen bu sınırlama, yasama organı ve kendisine benzer şekilde oluşturulan hükümet arasındaki danışıklı döğüşü engellemeye hemen hemen kafi gelmeyecek ve yasama meclisi hükümetin belirli amaçları için ihtiyaç duyduğu kanunları geçirecektir. Bu durumda, mevcut sistemden çok az farklı bir sonuç elde edilecektir. Bizim yasama meclisinden istediğimiz şey açıktır. Yasama meclisi, özel fikirler yerine genel fikirleri temsil etmelidir ve meclisin üyeleri özel grupların desteğinden bağımsız olmalıdır. Yasama meclisi aynı zamanda, uzun bir bakış açısına sahip kadın ve erkeklerden oluşmalıdır ve kararsız halkı yığının ve üst tabakanın geçici ihtirasları tarafından etkilenmemelidir.

VII

Başlangıçta, partilerin bağımsız olması ve bu bağımsızlığın yeniden seçilme arzusundan etkilenmemesi gerekir. Bu, öncelikli olarak partilerin bağımsız olmasını gerektirir. Bu nedenle, normal yaşamında güven ve ün kazanmış kadın ve erkeğin 15 yıllık uzun bir dönemi kapsayan tek bir dönem için seçilmesini tahayyül ediyorum. Onların yeterince saygı ve itibar kazanmalarını temin etmek için, görev sürelerinin sonrasında maddi geçimlerinin sağlanması konusunda güvence sağlanması gerektiğini ve seçilme yaşınının 45 yaş gibi nispeten yüksek bir yaş olarak belirlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca, onlara 60 yaşına geldiklerinde görev süresinin bitiminden sonra bir on yıl daha saygı duyulacak bir görev verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Böyle bir meclisin üyelerinin ortalama yaşı 53'ten az olacaktır. Ve buda bugün karşılaştırılabilir meclislerin çoğundakinden daha düşüktür.

Elbette, meclis bir defada yenilenmemeli, fakat her yıl 15 yıllık hizmet süresini dolduranların yerini 45 yaşını dolduranlar almalı. 15 yılda bir her vatandaşın kendi neslinden birinin 45 yaşına geldiğinde yasama meclisi üyesi olması için hayatında sadece 1 kez oy verebileceği 15 yılını dolduranların yerini onların çağdaşlarının aldığı bu tür yıllık seçimleri destekliyorum. Bu bana, yalnız ordu ve benzeri organizasyonlarda bir adamın karakter ve yeteneğinin en iyi onun çağdaşları

tarafından muhakeme edildiği eski tecrübelerden değil, aynı zamanda seçimlerin kişisel bilgi dahilinde yapıldığı yerel derneklere benzer olarak bu kurumların büyümesinin bir fırsatı olduğu için çekici gelmektedir.

Hiçbir parti olmayacağı için, elbette nispi temsil de anlamsız olacaktır. Bir bölgenin çağdaşları, sınıflarının en hayran duyulacak üyesini seçerek bir nevi onu ödüllendireceklerdir. İlgi çekici diğer konuların düzenlenmesi, dolaylı seçimlerin tercih edilebilir olup olmadığı ya da edilemezliği gibi soruları ortaya çıkarır. Bununla birlikte, herhangi bir şeyi genel prensipmiş gibi ileri sürmek doğru olmayabilir.

VIII

Tecrübeli politikacıların; muhtemelen bana göre zararlı ve kaçınılabılır gibi görünen şeyleri, yararlı ve kaçınılmaz olarak görececek olmalarına rağmen mevcut yasa yapıcılarımızın iş görme usullerine ilişkin tanımlamamı çok yanlış bulacaklarına inanmıyorum. Fakat onların kurumsallaşmış yolsuzluk olarak tanımlandıklarını duyarak gücendirilmemeleri gerekir. Çünkü, kurumları oluşturan bizlerizdir. Eğer onlar herhangi bir malı üretebileceklerse böyle davranmak onlar için gereklidir.

Demokratik bir hükümette önceki bölümlerde tanımladığım bazı anlaşmaların yapılması muhtemelen engellenebilir.

Ben hâkim olan kurumların bunu hükümeti sınırlamak ve oyunun kurallarını koymakla görevli en yüksek organa taşımalarına karşıyım. Bu tür şeylerin olması talihsizlik değildir. Onlar, yerel yönetimlerde muhtemelen kaçınılmaz- fakat, onlar bizi baskılara ve keyfi davranmaya karşı koruduğu farz edilen kanunlarımızı yapmak zorunda olan en yüksek organda oluyor.

Yasama gücünü yönetsel güçten ayırmanın bir başka önemli ve çok arzu edilebilir sonucu ise, onun güçlerin birleşmesi ve merkezileşmeyi hızlandıran en önemli nedeni ortadan kaldıracak olmasıdır. Bunlar yasama ve yönetsel gücün aynı mecliste birleştirilmesinin sonuçlarıdır. Yasama meclisi, özgür bir toplumda başka hiçbir otoritenin sahip olamayacağı güçlere sahiptir. Elbette, yönetsel görevler gittikçe daha fazla bir şekilde belirli talepleri karşılamak için özel kanunlar yapan bir organa doğru itiliyor. Eğer merkezi hükümetin güçleri bölgesel ve yerel yönetimlerden az olursa, sadece ulusal açıdan düzenlenmesi yararlı olacak konular merkezi hükümet tarafından idare edilecek ve merkezi hükümetin yaptığı görevlerin büyük bir bölümü daha küçük idari birimlerin yönetimine bırakılacaktır.

Devletin hukuka göre yönetilmesi ile çoğunluğun temsilcilerinin sınırsız güce sahip olmasının çelişki arz ettiği ve bütün yönetim birimlerinin hukuka göre eşit olduğu kabul edildiğinde dış ilişkiler hariç merkezi hükümete fazla rol verilmemelidir. Benzer şekilde bölgesel ve yerel idarelerin kendi sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların ihtiyaç duydukları gelirlerin finansmanına katılmaları ve diğer yörelerdeki insanları ayak oylamasıyla kendilerine çekecek özel işletme türü işletmeler kurması aynı kanunlar tarafından sınırlandırılmıştır.

Bu durumda biz hâlâ demokrasiyi koruyabiliriz ve aynı zamanda pek çok insanın karşı konulamaz gibi gördüğü totaliteryen demokrasiye doğru sürüklenmeyi durdurabiliriz.

Türkçesi: Tekin Akdemir

Neden Demokrasi?

ROBERT A. DAHL

Demokrasi arzulanır sonuçlar doğurur:

1. Zorbalığı önlemek
2. Temel haklar
3. Genel özgürlük
4. Kendi kaderini tayin etme
5. Ahlaki özerklik
6. İnsani gelişme
7. Temel kişisel çıkarların korunması
8. Siyasal eşitlik

Bunlara ek olarak modern demokrasiler şunları da ortaya koyar:

9. Barış
10. Refah

Demokrasinin uygulanabilir herhangi bir alternatifine göre en az on avantajı vardır.

Demokrasi zalim ve kötü otokratların yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur.

Politikanın belki de en temel ve kalıcı sorunlarından biri otokratik yönetimi önlemektir.

Pol Pot'un eğitilmiş sınıftan korkusu o kadar büyüktü ki neredeyse tamamen yok edildiler, gözlük takmak ya da nasırsız ellere sahip olmak kesin ölüm anlamına geliyordu.

Diğerleri daha büyük suçlar işlediler diye küçük suçları haklı çıkaramayız. Demokratik prosedürleri uygulayan demokratik bir ülke bir haksızlık yaptığında, sonuç yine debir haksızlıktır. Çoğunluğun yapıyor olması doğru olduğu anlamına gelmez.

Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder.

Demokrasi sadece bir yönetim şekli değildir. Haklar, demokratik politik kurumlarda zorunlu unsurlar oldukları için demokrasi aynı zamanda bir haklar sistemini içerir. Haklar demokratik bir yönetim sürecinin yapı taşlarıdır.

Yazılı olarak, kanunlarda, hatta anayasal bir belgede demokratik hakları vaat etmek yeterli değildir. Bu haklar etkin olarak yürürlüğe konmalı ve uygulamada vatandaşlar için ulaşılabilir olmalıdır. Eğer olmazlarsa, yöneticiler ne derse desin, bu politik sistem, demokratik değildir ve "demokratik" olduğu yönündeki bütün kandırmacalar demokratik olmayan yönetim için sadece bir maskedir.

Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha geniş bir kişisel özgürlük alanı sağlar.

Şüphesiz ki, birisi, demokratik bir devletin mümkün olan diğer alternatiflerden daha fazla özgürlük sağlayacağı iddiasına devletin tamamen ortadan kaldırılması durumunda hepimizin daha özgür olduğunu söyleyerek karşı çıkabilir: anarşistlerin cüretkar iddiası budur. Ancak hiç devlet olmayan, herkesin diğer insanların temel haklarına saygılı olduğu ve ortak karar verilmesi gereken her konuda tam bir ittifak olduğu bir dünya tahayyül etmeyi denerseniz, çoğu insan gibi siz de bunun imkânsız olduğunu görürsünüz. Bazı insanların, örneğin, diğerlerinin çalışarak yetiştirdikleri meyveleri çalmak,

kendilerinden güçsüz olanları köleleştirmek ya da yönetmek, kendi kurallarını diğerlerine kabul ettirmek ya da kendi egemenliklerini sağlama almak için yeniden zorlayıcı bir devlet kurmak isteyen kişiler, gruplar ya da örgütler tarafından zorlanmaları son derece muhtemeldir. Eğer devletin ortadan kaldırılması katlanılmaz bir şiddet ve düzensizlik - popüler tanımıyla “anarşi”- ortamı oluşturacaksa, o zaman iyi devlet anarşinin üzerine kurulacak olan kötü devletten üstün olacaktır.

Anarşizmi reddeder ve bir devlete ihtiyaç olduğunu kabul edersek, demokratik bir yönetime sahip olan devlet başka her hangi birinden daha geniş özgürlükler tanıyacaktır.

Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur.

Demokrasi bu özgürlüğü ve fırsatları geliştirilmiş alternatif siyasi sistemlerin hepsinden daha iyi korur. Hiç kimse bu fikri John Stuart Mill’den daha güçlü savunmamıştır.

Mill, “insani meselelere saygı duymayı kesin olarak ifade edebilen herhangi bir genel önerme kadar evrensel açıdan doğru ve uygulanabilir olan bir ilke, bütün insanların ya da herhangi bir insanın hakları ve çıkarlarının, kişi onları savunmaya muktedir ve istekliyse ihmal edilme tehlikesiyle karşı karşıya olmadığıdır. İnsanlar diğerlerinin kötülüğünden, ancak varolma gücüne sahip olduklarında ve kendilerini koruyabildiklerinde uzak olurlar,” demiştir. Haklarınızı ve çıkarlarınızı hükümetin ve hükümeti etkileyen veya kontrol edenlerin suiistimalinden ancak hükümetin yürütmesine siz de katılırsanız koruyabilirsiniz, diye devam etmiştir. Bu yüzden, “herkesin devletin mutlak gücüne dahil olmasından daha azı kabul edilemez,” yani bir demokratik hükümetten.

Sadece demokratik bir hükümet insanların kendi kaderini tayin etme özgürlüklerini yaşayabilmeleri, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir.

Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir.

20. yüzyılın sonuna gelindiğinde piyasa ekonomisine sahip olan ülkelerin tümü demokratik değildi ama demokratik ülkelerin hepsinde piyasa ekonomisi vardı.

Geçen iki yüzyılda piyasa ekonomileri genellikle alternatiflerinden daha fazla kazanç sağladılar. Böylece eskiden kalan inanç tersine döndü. Bütün modern demokratik ülkelerin piyasa ekonomileri olduğu için, piyasa ekonomisine sahip bir ülkenin zenginleşmesi muhtemel olduğu gibi, modern bir demokratik ülkenin de zengin bir ülke olması muhtemeldir.

Demokrasilerin demokratik olmayan sistemlere göre başka ekonomik avantajları da vardır. Öncelikle, demokratik ülkeler halkın eğitimini teşvik ederler, eğitilmiş bir işgücü de yeniliklerin uygulanmasına ve ekonomik büyümeye yardımcı olur. Buna ek olarak, kanunlar demokratik ülkelerde daha güçlüdür; mahkemeler daha bağımsızdır; mülkiyet hakları daha güvenlidir; kontratlar daha etkin uygulanır, hükümetin ve politikacıların ekonomiye keyfi müdahaleleri pek görülmez. Son olarak, modern ekonomiler iletişime dayanır ve demokratik ülkelerde iletişim üzerindeki kısıtlamalar çok daha azdır. Bilgiyi aramak ve ona ulaşmak daha kolay ve demokratik olmayan rejimlerin çoğunda olduğundan çok daha güvenlidir.

Ancak modern demokrasiler ve piyasa ekonomileri arasındaki ilişki iki taraf için de avantajlara sahip olsa da, piyasa ekonomilerinin demokrasiye verdiği bir zararı görmezden gelemeyiz. Piyasa ekonomisi ekonomik eşitsizlik doğurduğu için demokratik bir ülkenin bütün vatandaşları arasında tam bir siyasal eşitliğe ulaşmaya yönelik umutları zedeleyebilir.

Demokratik hükümetler de dahil olmak üzere, herhangi bir hükümetten çok fazla şey beklemek büyük bir hata olur. Demokrasi vatandaşların mutlu, zengin, sağlıklı, akıllı, barışçı ya da adil olacakları konusunda garanti veremez. Bu hedeflere ulaşmak demokratik hükümetler dahil, hiçbir hükümetin yetenekleri dahilinde değildir. Dahası, demokrasi her zaman ideallerden daha azını

gerçekleştirebilmiştir. Daha demokratik bir yönetim için geçmişte gösterilen bütün çabalar gibi, modern demokrasilerin de pek çok eksiği vardır.

Türkçesi: Betül Kadioğlu

I

Kim hükmedecek, Tanrı mı yoksa insan mı? Bu soru, ölümlü dünyada her şeyi, özellikle ve en belirgin olarak da sosyal düzenlemelerimizi belirleyen insan varlığının büyük anayasal sorusudur. Bu soruda ibreyi insanın lehine çevirmek için imanlı dönemler, imansızlık dönemlerine çevrilir. Peygamberlere itaat, harmoni ve uyumun hâkim olduğu devirler, bir şekilde itaatsizliğe, isyana ve inkara doğru yol aldırılır. Bu büyük kırılmalar esnasında zaman aşımı tanımayan ezeli soru ise şudur: Biz insanların bu dünyadaki sürekli huzurda bulunuşu, semavi ve ilahi buyrukların vekili olduğumuza denk midir yoksa değil midir? Veyahut biz insanlar kendimizi daha üst bir egemenlikten özgürleşmeye çabalamak zorunda mıyız, değil miyiz?

Bu çatışma, Kutsal Kitap'ta yer alan Düşüş bölümünde şimdiye kadar insanlara anımsatılmış bir çatışmadır. Bu bölümde bahsi geçen Yılan'ın ilk İnsan'a verdiği sözün iki ayaklı bir içeriği vardır. İyi ve kötünün bilgi ağacının meyvelerini yemekle ve bu şekilde ilahi buyruğu çiğnemiş olmakla İnsan, kendini semaya bağımlılıktan özgürleştirecek ve aynı zamanda iyiyi ve kötüyü bilen "tanrılara benzeme" vaadini gerçeğe dönüştürmüş olacaktır. Düşüş'ün, semaya bağımlı olan arızı tabiatımızdan kaçınılmaz bir şekilde serbestleşmek ve sadece Kutsal'a ait olan bir bilgiyi kazanmak suretiyle "eşit" olmak şeklindeki bu ikili içeriğiyle ancak İnsan Sitesi'nin dış hatlarını algılayabiliriz. İki köklü ideolojik "arketipler" olan özgürlük ve eşitlik, şimdilerde çözümlenmekte ve geniş çerçevede düşünülmektedir.

Bu iki ideolojik ilk örnek, akılcılık ve duyumsalcılığın iki kabiliyeti gibi sekülerizasyon diye adlandırdığımız bir süreç içerisindeki temel öğelerdir. Bu süreç ki, kutup yıldızı gibi yersel, yatay ve tek boyutludur. Sonuç olarak bu ilk örnekler, hiyerarşik olanla göğe ilişkin olanı inkâr etme eğilimini uzlaştırırlar. Sekülerizasyon ayrıca bu eğilimi, insan iktidarının pekişmesini amaçlayan ilerlemeci dünyevi fetihlere indirger. Bu yüzden bu iki ilk örneğe, yani özgürlük ve eşitliğe üçüncü bir öğe eklemek durumunda kalınmıştır: dünyevi iktidar.

Yahudi-Hıristiyan medeniyetinde sekülerizasyon sürecini göksel ile yersel arasında, maneviyat ile duyumsal düzen arasında, idrak ile muhakeme arasında yapıla gelen sürekli bir diyalog olarak görmek mümkündür. İnsan Sitesi'nin kaydettiği bilimsel ve teknolojik ilerleme ve başarılarını arkasına alarak Tanrı Sitesi'ne meydan okuması ve onu koymasını her zaman olasıdır.

Modern Batı tarihinde sekülerizasyon, ilk adımını Orta Çağ'da Aristocu mantığın ve doğal felsefenin Batı dünya görüşüne zorla sokulmasıyla atmıştır. Bu yönde atılan önemli bir adım da on üçüncü yüzyıl da İngiliz Fransisken keşiş Roger Bacon'ın, matematiğin insan düşüncesinin dünyaya ait olan objektif hakikati kurabilmesinde temel bir metot olabileceğini iddia ederek matematiği öne çıkarmasıdır. Tıpkı Prometheus'un tanrılardan ateş çalması ve böylece onları gök ile yer arasına eşitlik getirmekle korkutması gibi, matematikle de ilahi hakikate denk bir bilginin kazanılmasının mümkün olabileceği öngörülerek insanların zihinleri iğfal edilmiştir.

Biz insanlar dünyayı duyumsal ve zihinsel yeteneklerimizle tecrübe ederiz. Duyumsal kaba bilgiden türettiğimiz kavramlarımızın bize gerçek bilgiyi sağladığına inanırız. Ockham buna paralel olarak

şöyle demiştir: “Tanrı’nın kendisini dünyada sunmamasından dolayı biz O’nun gerçek bilgisine sahip olamayız. Biz sadece inanma durumundayız bilme durumunda değil.”

Bu açıklama, Ortaçağ düşüncesinde köklü bir ayaklanmayı, sahil bir devrimi temsil eder. Öte yandan bu açıklama Martin Luther’in sola fide’si yani sadece inanç şeklinde anlamak zorunda olduğumuz düşüncesinin tam karşısında yer alır. Luther’in bahsettiği yalnızca ateşli bir inanç,” Ockham’ın yer ile gök arasına, Yaratıcı ile yaratılmışlar arasına kurmaya çalıştığı denge köprüsünün çürüklüğünü ortaya çıkarabilir. Ockham için gerçek, duyularımızın algıladıklarından başkası değildir.

Önce Rönesans, sonra hümanizm, sonra da barok dönem: bu üçünün kendilerinden öncesine göre önümüze koyduğu fotoğraf varlığın sekülerleşmiş bir dünyanın giderek daha da profanlaşan bir kavrayışına dönüştüğünü kanıtlar. Bilim, teknoloji, estetik, sosyal ve politik güç vs. bunların hepsi Batılı insanın bilincinde giderek daha fazla baskın hale geldiler. Kesinleştirmek için söylemek gerekirse, ilerleme olarak görülebileceklerin çoğuna ilişkin tüm değişiklikler, bazı açılardan... Tanrı’yı onurlandırıcı şeyler olarak düşünülebilir. Ama barok devlet, kendisiyle birlikte bu değişikliklere tamamen dünyevi bir egemenlik nosyonu kazandırmış ve böylece barok devlet, Ortaçağ birliği ve bu birliğin din-merkezli güç anlayışını bozmuştur. Rasyonel düşünme, dünyayı faaliyet bakımından daha fazla yön gösterici olmuş ve bu eğilim felsefi mükemmelliğini, ünlü Discours de la Methode’unu 1637’de yayınlayan Fransız düşünür ve matematikçi Rene Descartes’da bulmuştur.

Pragmatik ve ampirik olarak biz hayattaki yolumuzu sürekli deneme ve yanılmayla bulmaya çalışmak durumundayız. İnsan plan yapmayı ve bir çıkar yol bulmayı öğrenmek zorundadır; işte tam da bu yüzden duyumsalcılık, sosyal bir amaç kazanır: korku ve acı çekme, sadece bireysel yaşamda değil toplumsal yaşamda da yok edilmelidir. Bu amacın tümünde rahatlıkla görülebilecek olan, kabataslaklandırılmış modern refah devletinin çizgileridir.

Rasyonalizm ve duyumsalcılık, kendilerini, sayelerinde sekülerizasyonun Batı dünyasına aktığı zihni akımlar ve bilincin iki biçimi olarak kanıtlayacaktır. Yedi ölümcül günahın birincisi ve en büyüğü olan insan kibri, superbia durmaksızın büyümektedir. İnsanın kendini yersel iktidarın vekili olarak keşfedip bunu gerçeklemeye başlaması 18. yüzyıla tekabül eder. Kendisini yükseltme motivasyonu insan, binlerce yıldır zıtlık ve eksikliklerin tanımladığı biçimsel düzen içinde mahpus, yaratılıştan şüphe etmeye ve onu inkar etmeye başlar. Buna rağmen insan, sınırları olmayan ve insan gücüne had koymayan bir dünyada yaşadığına inanmayı da ihmal etmez. Bu giderek büyüyen narsisizm içinde büyük harfle İnsan ve İnsan türü, soyut bir ikiz takımı olarak tezahür eder.

II

1789 Fransız Devriminin seçkin bir içeriği vardır: Fransız Devrimi, eski geleneksel düzeni lanetleyerek insan hayatına ilişkin tamamen yeni bir yapı beyan eder. Bu arada ben gelenekselcilik ve modernizm terimlerini kullandığım zaman sakın bu terimleri gelişigüzel kullandığım sanılmasın. Bu terimlerin her ikisinin de birbirlerine göre birtakım nüansları var. Bu bakımdan her ikisi de çok değişik şekillerde yorumlanabilir, ama unutmamak gerekir ki bu terimler hiçbir zaman hayatın ve bilincin iki farklı kavrayışlarını ifade etmez. Bir kere gelenekselcilik, yersel ve duyumsal aktüaliteyi belirlediğine inanılan bölünemez bir güç üzerinde, yüksek ilahi Gerçek üzerinde temellenir. ... Özetle söylemek gerekirse geleneksel insanın objektif bir Varlığı kavrayış kapasitesi vardır, çünkü geleneksel insanı geleneksel yapan özellik, onun kendi kalbine konmuş olan ölümsüzlük ve objektif

gerçeklik bilincine sahip olmasıdır.

Modernizm geleneksel olanı reddeder. Bunun en birinci nedeni, onun, genellikle sonu gelmez ilerleme ifadesiyle anlatılmak istenen sürekli değişim ile vasıflanmak için bir “Özgür el”e arzu duymasıdır. Hiyerarşi, otorite, zaman içinde şişen gelenek ve toplumun büyüttüğü normlar -bunların hepsi modernistler tarafından tarihsel dinamizme ve göreceliliğe set olsun diye geliştirilmiş yığınlar olarak görülür. Modernist için tarih, tüm şeylerin görece olduğu hızlı değişimin öyküsüdür. Modernistin böyle bir tanımlama yapmaktaki amacı, insan faaliyetine yeni ve genişletilmiş alanlar açmaktır.

Büyüyen sekülerizasyon, bir yandan da kendi karşıtı olan sürekli güçsüzleşen geleneksel değerler anlamına gelmektedir. İnsanın içindeki Tanrı'nın sureti, dur durak vermeden inceltilmektedir. Dünyevi olaylar da ve işlerde Kutsal'ın rolü en azından insanın bilincinde gittikçe azalmaktadır. Böylece modern insan yeryüzü üstünde kendisinin, yalnız kendisinin egemen olduğunu daha çok düşünmeye başlar. Son olarak da dünyaya hükmeden güç el değiştirir; sema ve yer şimdi birbirinden ayrılmış kıtalara benzer. Devamlı bir surette nabız gibi atan hayat, sabit değişim ve kesintisiz ilerleme... Bunlar bizim modernizm olarak adlandırdığımız idealler ve değerler arasında en önemli öğelerdir artık. Tarihsel gerçeklere uygun olarak 18. yüzyılın son on yıllarında bize temel bir değişim eşiğinin atlatıldığını söyleyebiliriz. Sekülerizasyon, Batılı insanın bilincinde bu devirden sonra artık buluşa ermiştir. Tanrı Sitesi suretinin rengi yeterince soldurulduğuna göre şimdi İnsan Sitesi'nin temelleri yerleştirilmeye başlanabilir.

Modern dünyada hayat, her zaman yeni görünüşler sağlayan ve her zaman yeni maceraların beklenildiği bir nehir üzerindeki gezintiye benzer. Bu yeni bilinç halinde not edilmesi gereken önemli bir psikolojik faktör vardır. Bu da bizim biyolojik ve zihni yaşamımızda kendini hastalık kalıntısı gibi sürekli tehdit ederek belli eden şeydir: hüznün tehlikesi. Bununla yüz yüze gelen modernizm, bize bu tehdidin çözümünde kullanılacak bir hediye sunar. Buna göre bu depresyon ve melankoli tehdidinin ilacı faaliyet, değişim ve değişimden zevk almaktır. Bu şekilde modern insan bize yeni bir kavram, yeni bir terim verir: “radikal”, çünkü onun çabalamalarının tümü, sola yöneltilmiştir. Tıpkı Fransız Devrimi'nin maksimi gibi: “solda hiçbir düşman yok”.

Geleneğin kendilerini biçimlendirdiği insanlar, son dönemlerde ciddi bir problemle yüzyüzedirler. Eğer babalarının inancına sınımsız sarılırlarsa toplumdaki tecrit edileceklerdir. Bazıları ifade etmişse de bu durumu hiç kimse De Tocqueville'den daha güzel söylememiştir. O der ki: “Geleneğin insanları kendi kadim inançları nedeniyle terk edilmekten ve yalnız bırakılmaktan korkarlar; ve yanlıştan çok tecritten korktukları bu ikilem içinde kalabalığa karışırlar.”

İnsan, gün ortasında rüya gören bir varlıktır. Bu aslında bir ihtiyaçtan doğmuştur, yeryüzü hayatının katılığından kaçma gibi bir ihtiyaçtan. Bu nedendir ki, çeşit çeşit peri masalları ve rüyaların oluşturduğu sanal dünya, insanın yeryüzü hayatında adeta bir sığınma yeridir. Dolayısıyla insan bu sıradan çatışma ve mücadele dünyasından, içinde başı boş dolaştığımız bu yavuz labirentten yüzünü çevirir; ve huzur dolu ve cennetimsi varlığın özlemine çektiği rüyalara dalar. Peri masalları ve rüyaları, yıpratıcı profan gerçeklerin veremediklerini verebilecek güce sahiptir çünkü. Böylece özdeksel olmayan umutlar ve peri masalları yüksek tutulmuş rüyaları gerçekleştirmek için bir araca dönüşür.

Yine bilir ki, bir rüya sadece bir rüyadır, masallar da masaldır. Geleneksel insan için ise dünya ne ise odur, tıpkı insanın ne ise o olması gibi: potansiyel olarak bir aziz ya da kötü ruhlu biri. Özetle geleneksel insan, yersel varlığının uzağında rüya göremeyeceğinin farkındadır.

Buna karşılık, dünyevileşmiş insan başlangıçtaki hikmeti kaybetmiştir. Masallar ve yap-ınan dünyasına gireli beri, gün ortasında gördüğü rüyalar farklı bir muhteva kazanmıştır: İnsan Sitesi'nin imzası altında herşeye gücü yeten insan iktidarı, yeryüzünde mükemmelliği gerçekleştirecektir. Çünkü dünyevileşmiş insan, sadece gerçekte nasılsa o şekilde olan objektif dünya bilincinden ve tüm sınırlılıklarıyla yaratılış bilincinden yoksunlaşmamış, ama daha da önemlisi dünyada ve insanların yaşamlarında ilahi hazır bulunuş (huzur) bilincinden de uzak kalmıştır. O bu yüzden bir boşluk ve bir anlamsızlık hissiyle doludur ve salt bu durum, onu kendisini sonsuz narsistik tasarımlara ve spekülasyonlara bırakması için yeterlidir. Gün ortasında rüya görmekle gerçekliğin yerinin değiştirildiği yer, işte bu tasarımlardır. Geleneksel insan yaratılmış dünyanın asla bir cennet olamayacağını bilir. Buna karşılık dünyevileşmiş insan, insan gücünün varoluşsal eksiklikleri kökünden kazıyacağı şeklindeki rüya ile büyülendiğinden cennet umudunu kaybetmeyerek cennetin izini sürmeye devam eder.

Özsel olarak konuya eğildiğimizde bu yeni anayasal düzenin iki problemi çözmek zorunda olduğunu görürüz. Bunlardan birisi, kutsal huzurun unutulduğu, inkâr edildiği ya da onunla yarışa girildiği profan varoluşta karşılaştığımız boşlukla ilgilidir. Ve bu boşluk, bu dikey bağlantı yokluğu, yatay düzlemde tek boyutlu çizgide doldurulmak suretiyle yok edilmek zorundadır. İkinci problem ise insanın incinmiş kimliğidir; kompleks gerçekliği içinde insan, devamlı surette hem kendi başına hem de aşkındır. (Bu gerçek aynı zamanda insanın eş zamanlı olarak nasıl hem bireysel hem de evrensel olabildiğini de açıklayıcı mahiyettedir).

III

Rousseau Düşüş'ü sadece bir yeryüzü dramı, seküler bir trajedi olarak yorumlamıştır. Kendisi de bunu doğrular: "İnsan Özgür doğar, ama sonra zincirlerin koynundadır."

Gerçekte Rousseau'nun masum Tabiat Cenneti'nden anladığı, Yahudi-Hıristiyan Düşüş'üyle ilgiliydi, çünkü ilk insanların iyi ve kötünün bilgi ağacından yenmemesine dair buyruğa itaat etmemekle kesinlikle kazanacaklarına inandıkları "özgürlük," Rousseau'nun "cennetinde" insan varlığının birinci temelidir. İnsanın sema düzenine başkaldırışı, "tanrılara benzeme" ve Tanrı'ya eşit olma teşebbüsü, Rousseau'nun "cennetinde" ikinci temel taşdır. Görülüyor ki, kendi "kutsal" Tabiat düzeninde Rousseau, rüya şatosunu iki sahte arketip üzerinde dikmişti: özgürlük ve eşitlik.

Bu iki arketip sayesinde insan ulaşılması gereken bir hedefe sahip olmuştu: vahşiliğin ve baskının hakim olduğu nesne dünyasında "suni" ve "haksız" düzenlemeleri bertaraf etmek. Böylece yaratılmışları "cennetsel" köklerine, bir başka deyişle Tabiat'ı kendi orijinal düzenine geri döndürmek. Adaletsizliğin bertaraf edilmesi ise sonuçta bir anayasa inşa etmeyle mümkündü. Sadece özgürlük ve eşitlik temeli üzerinde yükselen bu anayasa, Tabiat'ın dünyevi meşruiyetinin "kutsal" düzenini sağlayabilirdi.

Ancak bu amaç, sonuçta herkesçe görünmesi ve onaylanması gereken bir doğruluk, doğal hak ve adalet yapısı talep ediyordu. Bu noktanın keşfedilmesiyle biz yeni bir kavramla, Sosyal Kontrat (Contrat Social) ile tanıştık. Rousseau, yaratılıştaki içkin bir adalet düzeni, doğal bir fazilet ve iyilik olduğuna ilişkin antik düşünceye muhabbetle kucak açmıştı.

İngiliz sosyal felsefecisi Thomas Hobbes da, egemenlik üzerine yazdığı külliyyatında bunun yolunu göstermiştir, vatandaşı John Locke ise çifte kontrat sunarak meseleyi daha da ilerletmiştir: birincisi,

müşterek bir kontrat ve ikincisi ise, birinci sözleşmenin temelinde düzenlenmiş olan bir hâkimiyet kontratıdır.

Bu ütöpik düşünceler ve yapılarına meczolmuş teorik kontratlar, insanın üstün gelmesi ve kanunsuzluğu ve geçici sıkıntıyı yok etmesi öngörüleniyle sıradan yaşama, pratik dünyaya ve kurumlara sunulan çabalardır. Rousseau ilk olarak, kontratı yersel, kurumsal ve politik vasfından özgürleştirmiş ve onu profan şartlarından soyutlama niyetiyle mitsel bir rütbeye yükseltmiştir. Rousseau için Tabiat, psiko-fiziksel olgulardan daha fazla bir şeydir; yani kutsaldır. Özgürlük ve eşitlik de benzer şekilde kutsal ve devredilemezdir.

Rousseau'ya göre insanoğlunun tümü eşit doğar. İşte bu sebepten dolayı, egemenliği içeren sosyal bir sözleşme üzerinden hükmetmek gerekir. Bunun mantıksal sonucu, herkesin herkesle bir sözleşme yapmasıdır. Bu sözleşme yoluyla herkes, herkesle bağlanır, herkes kendisinden diğeri adına feragat eder, ama sonuçta hiç kimse kendisini her hangi bir şeye ya da herhangi birisine tutsak etmez. Böylece iktidar, baskı ve kölelik dışlanmış oluyordu. Bunun sonucunda eğer bir kimse bir başkasına verilmemiş olan bir hakka sahip olursa, bunun anlamı eski dönemlerdeki tiranların yeniden hortlaması olacaktır. Ve böyle bir hortlama sosyal kontratın boydan boya delinmesi demektir.

Bu ortaklık, bir özgürlük ve eşitlik ortamına neden olur. İnsan, kendi kendisini yönetmesi, yani kendi kanunlarını yapması anlamında özgürdür ve aynı zamanda eşitlik (hükme uzanma bağlamında eşitlik, yani vatandaşlık) içinde yaşadığı “ortaklığında” özgürdür. Biz güç ve zekâ bakımından farklılıkları red edemeyiz. Ancak bu Rousseau'nun beyan ettiği gibi, Tabiat'ın kendisinde karşılığını bulan “adaletsizliktir.” Bu gerçekler ışığında herkes, sözleşme ve vatandaşlık kurumu altında kendisini eşit hisseder.

Bu sosyal kontratın gelişimi, Rousseau'nun sahte-mit yolunu daha da ilerletmesini gerektirir. Herkes şimdi basit bir çokluk içinde değil, ahlaki kurum içinde ortak statülere sahip olacaktır. Bireyin özgürlüğü değişmez, ama sözleşme bağlamındaki hareket, sosyal atomizmin ve kaosun her türlüünü dışlar. Çünkü ahlaki bir kurum olarak sosyal kontrat, bir birliktir. Dolayısıyla sözleşme yapan kalabalık içinde bulunan bireylerin üzerinde daha yüksek bir “ben”e yükseltilir. Bu “yükseliş” sayesinde Rousseau, mitsel yapısının diğeri önemli bir öğesini ekler. Buna göre İnsan'ın bu dünya üzerindeki yeni gücü, kendi bireyselliğinin ve “benliğinin” sınırsız yeryüzü iktidarını meşrulaştıran çokluk içinde eritilmesini talep eder. Birey ve grup, ortak bir kimlik oluşturmak zorundadır artık. İnsan ve İnsan türü tek olacaktır.

Kontrat, insana -ve dolayısıyla insan türüne- sosyal kölelik getirir. İnsan bütün normların üzerine, zaman ve mekanın üzerine, tüm tarihsel değişim ve süreçlerin üzerine yükseltilir. Böylece sosyal kontrat, mitin temelli mührüne sahip olur, çünkü başlangıç kökü itibariyle mutlaklıdır. İnsan bu kontratla birlikte “kutsallaştırılmıştır” ve bu “kutsallaştırılan” insanın yaptığı şey ise, aslına bakılırsa Tanrı'nın yerini gasp etmekten başka bir şey değildir.

Bu noktada karşılaşılan kurum, bu yüksek “benlik,” kendisini farklı kılıklara girerek toplumun ihtiyaçlarına karşılık gelen en çeşitlenmiş biçimlerde gösterir. Sözelimi bu benliğin resmi bir kişi olması zorunlu olduğunda, buna Cumhuriyet ya da politik kurum adı verilir. Bu benliğin resmi kişiliğinin pasif boyutuna Devlet ya da Site; aktif ilişki boyutuna ise Hükümdar denir. Onun kolektif ve ortak biçimi Halk olarak adlandırılır; buna karşın bireysellik söz konusu olduğunda Vatandaşlık rengine bürünür. Ve kanun altında düşünüldüğündeyse kendisini Uyruk başlığı altında buluruz.

Rousseau tabiat kelimesini iki anlamda kullanır: birincisi Tabiat'ın orijinal adil düzeni; ikincisi hayatın mücadele, hırs, baskı ve kölelik içindeki durumu. Rousseau burada çok önemli bir ayırım

yapmaktadır:

Özel yaşam yok edilmemek gerektir, gerçekten yok edilmemelidir. Çünkü özel yaşam, bireysel gösterimi içinde insan doğasına ilişkindir. Ancak sosyal kontrat ile üstesinden gelinmesi gereken özel menfaatlerin ve iktidar hırslarının baskın olduğu yer toplumdur, insan topluluğudur. Bu yüzden insan başlangıç saflığında ve masumiyetinde tekrar yapılacaktır. Dolayısıyla Rousseau, sosyal kontratın kutsallığından bahseder. Ancak bunların hepsinin nasıl gerçekleştirileceği çok net değildir. Rousseau burada belirgin bir şekilde kendini gösteren temel bir problemle yüz yüze gelir: Egemenlik.

Rousseau'nun bize çizdiği eşya şemasında egemenlik ve baskı, ayrıştırılmaz iki şeydir. Egemenlik, her zaman hiyerarşi ve dikey ilişki anlamına gelir. Ve tam burada biz Rousseau'nun icat ettiği sahte-mitsel görünümün tutsaklarından birine götürülürüz. Egemenlik, Rousseau'nun düşüncesine göre kendi kendini yürürlükten kaldıracaktır. Sosyal kontrat'ın başardığı da zaten bu sihirli vuruştur. Kontrat doğası gereği eşitlikçidir ve bu zorunluluğun erdemi içinde hiç kimse bir başkasına baskı yapma hakkına sahip değildir.

Sosyal kontrat böylece kendi iradesine sahip olan yaşayan bir organizma olur. Bu irade Egemen Halk'ın gerçek niyetlerini ifade eden pek kutsal bir şeydir. Buna paralel olarak bu irade ayrıca müşterek iyiyi ifade eder. Halkın İradesi'nin İlahi İrade ile yeri değiştirilir. Egemen Halk, belirsiz politik bir heykel değildir. Yaşayan yüksek bir benliktir. Bu benliğin iradesi, ilksel olarak adil olan ve dolayısıyla tabiatın daha derin anlamını ifade eden Devlet sayesinde bencil baskı sisteminin yerini alarak yeryüzü düzenini gerçekleştirecektir.

Bu şaşılabilir mit inşasının bütününe göz atıldığında, özelden genele olan önemli başkalaşımı açıklamak zorunda kaldığı zaman Rousseau, görünüşe bakılırsa ferdin ve sosyal hayatın içerdiği tüm antinomileri kesin olarak yürürlükten kaldıran Halk İradesine düşman olanları sisteminde bir bakıma serbest bırakır. İşin doğasında bu vardır, çünkü giriştiği manipülasyonlarının tümünde Rousseau oy ile yüzleşmekten kaçamaz. İnsanlar oy kullanmak zorundadır. Ve tam da bu yüzden çoğunluklar ve azınlıklar ortaya çıkar. Burada, yani çoğunluk-azınlık ikiliğinin oyunda sahne almasıyla Rousseau'nun ayağı kayıyor gibi görünmektedir. En yüksek Adalet olarak adlandırılan Halk İradesi mefhumu, bir adalet ögesi iken, oy kullanmanın ifade ettiği niceliksel güçten dolayı zorunlu olarak çıplak Güç şeklinde kendisini gösterir. Ne gariptir ki, en başta Güç'ten kaçılırken, yine ona geri dönmüştür. Ve yine ne garip bir cilvedir ki, Halk iradesi'nin asıl muhtevasını tam olarak anlamamış çoğunluktan birisi tarafından, bunun anlamının azınlıkta olan birisine anlatılabilme durumu vardır. Bu çarpık yapı içinde Stalinist politbüro, kendi varlığını daha şimdiden belli eder. Rousseau'nun tek boyutlu Halk Egemenliği dünyasında, sadece tek bir irade, tek bir hakikat, tek bir adalet vardır. Ve kendini ona teslim etmediğinde acı, seninle olacaktır.

Türkçesi: Ömer Baldık

'68

**DEVİRİM
PLAJI**

"En iyi hükümet en az hükmedendir."

HENRY DAVID THOREAU

si
vil itaat
siz
lik

ANARŞİ